

1 **פרשת בא** א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פְּרָעָה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי
 2 אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עַבְדּוֹ לְמַעַן שְׁתִּי אֶתֶּן אֶלָּה בְּקִרְבּוֹ: ב וּלְמַעַן תִּסְפָּר
 3 בְּאָזְנִי בִנְךָ וּבֶן־בְּנֶךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת־אֶתְנִי
 4 אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֻתָם כִּי־אֲנִי יְהוָה: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פְּרָעָה
 5 וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים עַד־מָתַי מֵאַנְתָּ לַעֲנֹת מִפְּנֵי
 6 שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי: ד כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלַּח אֶת־עַמִּי הֲנִנִי מִבְּיַד
 7 מָחָר אֲרִבָּהּ בְּגִבְלָהּ: ה וְכִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ
 8 וְאָכַל | אֶת־יֵתֶר הַפֶּלֶטָה הַנִּשְׁאַרְתָּ לָכֶם מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ
 9 הַצֹּמַח לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה:

çünkü Tanrı'nın doğa üstündeki hakimiyetini kanıtladığını belirtirler. Dolayısıyla burada anlatılanlar, "Tanrı Üstün bir Yaratıcı olduğu için aşağıdakilerle ilgilenmez" şeklindeki yanlış felsefeyi yalanlayan bir ders kitabı niteliğindedir. Tanrı sadece evreni yaratıp kendi haline bırakmış değildir. "Evrenin Hakimi" olduğunu her gün ve her olayda gösterir. Bu pasuk, Bene-Yisrael'e her kuşakta aktarmalarını istediği kesin bir mesaj vererek bu prensibi vurgulamaktadır: Tanrı, dünyanın en güçlü imparatorluklarıyla bile alay edebilir. Her zaman her yere hakimdir. Nitekim, "Aya – İdi", "Ove – dir" ve "Yiye – Olacaktır" sözcüklerinin de birleşiminden oluşan Dört Harfli İsmi de tam olarak O'nun zaman ve mekan üzerindeki hakimiyetini yansıtmaktadır.

Alay ettiğimi – Raşi. Ya da "eğlendiğimi". Tora burada "Bir insanın bir başkasıyla eğlenişi gibi" anlamında insani bir dil kullanmıştır (İbn Ezra). İbranice **İtalalti**. Alternatif olarak bu sözcük genelde kötü sonuçlu "yapma"yı ifade eden **Alal** kökünden "Mısır'da yaptıklarını" şeklinde de anlaşılabilir (Targum; Raşbam; Rabenu Behaye; Radak, Şeraşim). Rabenu Behaye bu sözcüğün "İla – Temel Sebep [=Yaratıcı]" ile olan bağlantısından yola çıkarak, dünyada yapılan her şeyin kökeninde Yaratıcı'nın bulunduğunu belirtir.

Böylece – "Bu anlatım sonucunda, hem siz, hem tüm nesilleriniz – ayrıca Mısırlılar –Benim Tanrı olduğumu bileceksiniz" (Sforno).

3. Gururundan vazgeçmeyi – "Alçalmayı kabullenmeyi", "teslim olmayı", "boyun eğmeyi", "çaresizliğini kabullenmeyi". Tanrı'nın insanoğlundan beklediği şey, O'nun önünde tevazuyla davranmasıdır. Pişmanlığın ve dürüstlüğü

anahtarı Tanrı'nın önünde boyun eğmektir. Paro kibirli olduğundan gerçeği görememekte ve Tanrısal İrade karşısında boyun eğmeyi reddetmektedir. Ancak bu gururunun bedelini ülkesinin mahvolması ve ordusunun Kızıldeniz'de boğulmasıyla ödeyecektir (Rabenu Behaye).

Ne zamana kadar – "Hayatının bağlı olduğu atmosferin bile tamamen kontrolümün altında olduğunu gördün; ama inatçılığa devam ediyorsun. Anlaşılan bir belanın çok etkili olup olmadığını ilgilennmiyorsun. Öyleyse belki de inatçılığını kırmamanın yolu bir süre art arda belaların gelmesi olacak. Peki ama, bu süre ne kadar olacak; pes etmeyi ne zamana kadar reddedeceksin? (Sforno).

5. Ülkede görüşü engelleyecek – Tam çeviriyle "toprağın / ülkenin gözünü örtecek". Bu deyimse bir kullanımdır (İbn Ezra) ve bir şeyleri görebilmeyi mümkün kılan güneş ışığının, çekirge sürülerinin yoğunluğu sebebiyle engelleneceği anlamına gelmektedir (Targum; Raşi; Sifte Hahamim; bkz. p. 15. Ayrıca Bamidbar 22:5). Devamında "[kimse] toprağı göremeyecek" denmesinin sebebi budur. Yine de "toprağın görülebilen her noktasını örtecek" (Rabi Arye Kaplan) ya da "toprağın yüzeyini örtecek" (The Artscroll Chumash) anlamına geliyor da olabilir.

Doludan size kalan artıkları – Dolu sırasında zarar görmemiş olan buğday türlerini (9:32).

Tüm ağaçları – Bu ifade otoriteler arasındaki bir fikir ayrılığının temelidir. Zira eğer dolu bütün ağaçları yok etmişse (9:25), çekirgeler hangi ağaçları tüketecektir? Tüm otoriteler, dolunun ağaçların dallarını kırıp parçalayarak, onlara

Bo

[24. Uyarı]

10

¹ Tanrı, Moşe'ye "Paro'ya gel" dedi. "Çünkü onun ve danışmanlarının inat etmelerini Ben sağladım. [Bunu yaparken] Amacım, aralarında bu İşaretlerim'i gerçekleştirmektir.

² [Bunu] Ayrıca, Mısır'la nasıl alay ettiğimi ve onlarda gerçekleştirdiğim İşaretlerim'i çocuklarına ve torunlarına anlatman için [yaptım] – böylece Benim Tanrı olduğumu kavrayacaksınız. ³ Moşe, Aaron'la birlikte Paro'ya geldi ve ona [şöyle] dediler: "İbraniler'in Tanrısı Aşem şöyle diyor: Önümde gururundan vazgeçmeyi ne zamana kadar reddedeceksin? Halkımı salıver ki Bana ibadet edebilsinler!

⁴ Çünkü eğer Halkımı salıvermeyi reddedersen, yarın ülkene [sürülerle] çekirge getireceğim.

⁵ Ülkede görüşü engelleyecek ve [kimse] toprağı göremeyecek. Doludan size kalan artıkları yiyecek ve çayırdaki sizin için yetişen tüm ağaçları tüketecek.

10.

Peraşa başlarken Moşe'nin misyonu doruğa ulaşmak üzeredir. Son üç bela, Yeni Ay'ın kutsanması emrinin verilmesi [ve böylece Yahudi takviminin ve bayram döngülerinin temelini atılması], Pesah kuralları ve *behorlar*ın kutsal kılınması, kısa aralıklarla arka arkaya gerçekleşecektir. Paro'nun direnci yakında tamamen kırılacak ve bizzat kendisi sokaklara düşüp Moşe ve Aaron'u arayarak, kölelerin, köle oldukları toprakları mümkün olduğu kadar çabuk terketmeleri için yalvaracaktır.

Bu *Peraşadaki* ilk bela olan çekirge belası, bize yepyeni bir öge tanıtmaktadır. Tanrı Moşe'ye Mısır'la *alay etme* niyetinde olduğunu söylemektedir (p. 2). Paro'nun ve etrafındakilerin küstahlığı ve mağrurluğu konusunda bir ders verecek, böylece yalnız Mısırlılar değil, Bene-Yisrael de Tanrı'nın Kim olduğunu kavrayacaklardır. Bu hedefe Yahudilerin de katılması, inançlı insanların bile çoğu kez inançlarında mükemmel olmadıklarını ima etmektedir. Paro'nun, belaların Tanrı tarafından gönderildiğini gösteren belirtilere inanmaması şaşırtıcı değildir. Fakat anlaşıldığı kadarıyla, Yahudiler'in inancı güçlü olmasına rağmen henüz yeterince kusursuz değildir. Gerçekten de, Tora, Bene-Yisrael'in Tanrı'ya ve Moşe'ye tam olarak inandığını ancak Kızıldeniz'in ayrılmasından sonra doğrulayacaktır (14:31).

❧ Sekizinci bela: Çekirgeler

Midrash'a göre, tüm belalar "*Mida Keneged Mida – Kısasa Kısas*" gönderilmiştir. Bu belada çekirgelerin tüm ürünleri yok etmesinin sebebi, Mısırlılar'ın, Bene-Yisrael'i tarlalarda çalışmaya zorlamalarıdır.

1. Paro'ya gel – Bkz. 6:11 açık. Amaç sıradaki belayla ilgili uyarıda bulunmaktır (Raşi). Moşe'ye verilen bu emirde çekirgelerden bahsedilmiyorsa da, amacın bu olduğu Paro'ya söylediklerinden anlaşılmaktadır. Benzer bir durum dolu belasında görülmektedir. Orada Tanrı'nın Moşe'ye dolu ile ilgili uyarıda bulunmasını söylediğini görmemize karşın, Moşe'nin bunları Paro'ya aktarışı anlatılmamaktadır. Tora bu şekilde anlatımda gereksiz tekrarlara yer vermekten kaçınmış, bazen Tanrı'nın Moşe'ye söylediklerini, bazen de Moşe'nin Paro'ya söylediklerini anlatmakla yetinmiştir (Ramban).

Çünkü – Moşe her ne kadar Paro ve danışmanlarının Tanrı korkusuna sahip olmadıklarını gayet iyi bildiğini söylemişse de (9:30), Mısır bu denli zarar gördükten ve özellikle Paro ile yanındakiler bizzat sorumluluk alıp günahkar olduklarını itiraf ettikten sonra, onların artık inat etmeyeceğini düşünmüş, dolayısıyla bu yeni inada bir anlam verememiştir. Tanrı bu inadın sebebini açıklamaktadır: "Şaşırma; *çünkü ... Ben sağladım*". Başka bir deyişle her ne kadar dolu belasından sonra Paro'nun kendi kalbini sertleştirdiği söyleniyorsa, bunu sağlayan Tanrı'dır (Raşbam).

Aralarında – *Targum Onkelos*; *Targum Yonatan*. Tam çeviriyle "*arasında; içinde*".

2. Çocuklarına ve torunlarına anlatman – Tam çeviriyle "*Çocuklarının ve torunlarının kulaklarında anlatman / kulaklarına yerleştirmen*". Bunun anlamı, "*bilgiyi emanet etmek*"tir (Rabi Arye Kaplan; bkz. Bereşit 20:8 açık.). Dolayısıyla Tanrı'nın Yüceliği'nin her nesilde bir sonraki kuşağa aktarılması gerekir.

Otoriteler, Mısır'dan Çıkış'ın dünya tarihinde dönüm noktası niteliğinde bir olay olduğunu,

6 וּמָלְאוּ בְתִידָהּ וּבְתִי כָל-עֲבָדֶיהָ וּבְתִי כָל-מִצְרֵיהֶם
 אֲשֶׁר לֹא-רָאוּ אֲבֹתֶיהָ וְאֲבוֹת אֲבֹתֶיהָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל-הָאָדָמָה עַד הַיּוֹם
 7 הַזֶּה וַיִּפֹּן וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרָעָה: ֹ וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פְרָעָה אֵלָיו עַד-מָתִי יִהְיֶה
 זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שְׁלַח אֶת-הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַטֶּהֱרַם
 8 תִּלְעַ כִּי אֲבָרָה מִצְרַיִם: ֹ הַ וַיֹּשֶׁב אֶת-מִשְׁכָּה וְאֶת-אֶהֱרֹן אֶל-פְּרָעָה וַיֹּאמֶר
 9 אֱלֹהִים לָכֵן עֲבַדוּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִן וּמִי הַהֲלָכִים: ֹ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 בְּנִעְרֵינוּ וּבִזְקֻנֵּינוּ נִלְךָ בְּבָנֵינוּ וּבְבָנוֹתֵנוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבְבִקְרָנֵנוּ נִלְךָ כִּי תִגִּי-יְהוָה
 10 לָנוּ: ֹ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם
 וְאֶת-טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם:

Moşe, “Bir bayramımız / kutlamamız var ve bundan kimse mahrum kalamaz; bayram hepimiz içindir” demektedir (İbn Ezra). Moşe, Yahudilik’i diğer bazı inançlardan ayıran bir prensibi dile getirmektedir: Tora, belirli bir yaşa ulaşmış her genç erkek ve kızın aynı hak ve görevlerden sorumlu olduğunu belirtmektedir. Mitsvalar her ne kadar kimin sorumlu olduğu konusunda belirli bir iş bölümü içerse de, temelde herkesi eşit olarak ilgilendirir ve bağlar. Bu nedenle ulustan Tanrı’nın emrettiği bir *korban* yapmaları istendiğinde, sadece yaşlılar, liderler ya da erişkin erkekler değil herkes hazır bulunmalıdır.

10. Tanrı da sizinle olsun! – Paro “Başka isteginiz varsa onu da yapayım ha?” dercesine alaycı bir tavırla cevap vermektedir. Tam çeviriyle, “sizi çocuklarımızla birlikte nasıl salıvereceksem, Tanrı da sizinle öyle olacaktır”. Sözlerinin devamında onları kötü niyetli olmakla suçlamasından, Paro’nun bu sözlerinin “ne ben sizi çocuklarımızla birlikte salıveririm, ne de [kötü niyetli olduğunuz için] Tanrı size yardım edecektir” anlamına geldiği de düşünülebilir. Alternatif olarak [yine alaycı bir tavırla] “sizi çocuklarımızla birlikte salıverdiğim gibi, umarım Tanrı da sizinle olur!” (Ralbag). Ya da “Sizi çocuklarımızla birlikte salıverdiğimde, Tanrı sizinle birlikte olsa bile; [bilin ki] sizi kötülük karşılayacaktır” (Raşi, s.a.).

Kötü [niyetiniz] yüzünüzden belli! – Çevirimiz, *Targum Onkelos*’un, Raşi ve Raşbam’ın katıldığı ve Ramban’ın daha geniş bir şekilde açıkladığı çevirisine göredir. Buna göre Paro Moşe’yi sertçe azarlamaktadır: “Sizin niyetiniz kötü! Gidip bir daha geri gelmemeyi planladığınız gün gibi ortada. Bu açık; çünkü [Paro’nun fikrine göre] Tanrı’ya ibadet sadece büyüklerin ve liderlerin

işidir. Ama siz çocuklarınızı da yanınıza almak istiyorsunuz. Sinsiliğiniz böylece ortaya çıktı!”

Tam çeviriyle “Görün ki kötülük yüzünüzün karşısındadır”. Pasuğun alternatif çevirisi “Kötülükle karşılaşacağınızı iyi bilin!” şeklindedir (İbn Ezra). *Midraş*’a göre “*Raa – Kötülük*” bir yıldızın adıdır. Bir görüşe göre burada Eski Mısır güneş tanrısı Ra’dan bahsedilmektedir (krş. Raşi; *Midraş – Yalkut Şimoni* 392). Başka kaynaklara göre ise Paro’nun kastettiği kötü güç, Baal Tsefon adlı puttur (bkz. 14:2; *Lekah Tov*).

Midraş’a göre Paro’nun astrologları onu, kanlı bir sonu simgeleyen bu yıldızın Bene-Yisrael’in çöldeki kaderini belirlediğine ikna etmişlerdir. Astrologların bu sonuca varmalarının sebebi, kendi yöntemlerini kullanarak çölde büyük miktarda Bene-Yisrael kanı döküleceğini görmüş olmalarıdır. Moşe de, Altın Buzak günahından sonra bu öngörüye gönderme yapmıştır. Duasının bir bölümü olarak Tanrı’ya, Yahudiler’i yok ettiği takdirde Mısırlılar’ın, “Paro’nun astrologları Bene-Yisrael’in acı sonunu bildiler” diye konuşacaklarını ve “[Tanrı] Onları dağlarda öldürmek üzere Ra’nın gücüne karşı çıkardı” (bkz. 32:12 açık.) diyeceklerini öne sürmüştür. Diğer yandan, gerçekte astrologların gördükleri “kan”, Bene-Yisrael Yeşua zamanında Erets-Yisrael’e girmeden önce, Yeşua’nın emriyle gerçekleştirilen toplu *Berit Mila* sırasında akan kandır. Dolayısıyla bu da, astrologların gelecekle ilgili “bir şeyler” görmelerinin mümkün, ama o şeyin ne olduğunu tüm detaylarıyla anlamalarının imkansız olduğuna dair örneklerden biridir.

Paro’nun sözleri ayrıca “İçinizden geçirdiğiniz bu kötülük, aynen yüzünüze dönecektir” ya da

⁶ Babalarının ya da büyükbabalarının toprak üzerinde varoldukları günden bugüne kadar görmedikleri şekilde, [çekirgeler] saraylarını, danışmanlarının ve tüm Mısır'ın evlerini dolduracaklar.” [Bununla; Moşe] Sırtını dönüp Paro'nun yanından ayrıldı.

⁷ Paro'nun danışmanları, kendisine “Bu [Moşe] ne zamana kadar bizim için engel teşkil edecek?” dediler. “Erkekleri gönderin de Tanrılar Aşem'e ibadet etsinler. Mısır'ın yok olduğunu hala kavrayamadınız mı?” ⁸ Bunun üzerine Moşe'yi, Aaron'la birlikte geri getirdiler. [Paro] Onlara “Gidip Tanrınız Aşem'e ibadet edin” dedi. “Fakat tam olarak kimler gidiyor?” ⁹ Moşe “Gençlerimiz ve yaşlılarımızla gideceğiz” diye cevap verdi. “Oğullarımızla ve kızlarımızla, davamız ve sığımızla gideceğiz. Çünkü hepimiz için Tanrı'nın bayramı söz konusu.” ¹⁰ “Sizi çocuklarınızla birlikte salıvereyim; Tanrı da sizinle olsun! Baksanıza – kötü [niyetiniz] yüzünüzden belli!” dedi [Paro] onlara.

ciddi hasarlar verdiği, ancak tümüyle yok etmediği konusunda hemfikirler. İbn Ezra'ya göre dolu ve çekirge belaları arasında uzun bir süre geçmiş olmalıdır. Çünkü hasar görmüş ağaçların yeniden çiçek açabilmeleri ancak bu sayede mümkündür. Ramban ise bu görüşe birkaç farklı açıdan karşıdır. Özellikle, keten ve arpa dolu zamanında olgunlaşmış olduğuna göre (9:31), dolu belası, Çıkış'tan kısa süre önce Adar ayında (Şubat-Mart) gerçekleşmiş olmalıdır. Ramban'a göre son üç bela olan çekirgeler, karanlık ve *behorlar*ın ölümü, Çıkış'ın gerçekleştiği Nisan ayı içinde meydana gelmiştir. Ağaçlar da tam olarak Nisan ayında tomurcuk verip çiçek açmaya başlarlar. Dolayısıyla dolu dallarını parçalayıp çıplak bırakmış olmasına karşın, çiçek açabilmişlerdir. Çekirgeler de bunları yok edeceklerdir.

6. Saraylarını ... dolduracaklar – Çekirgelerin, sıkı koruma altında ve olasılıkla merkezi bir bölgede kurulmuş olan Paro'nun sarayına en son ulaşması, kırsal kesimdeki köylülerin evlerinin ise bundan ilk etkilenen yerler olması en beklenir durumdur. Oysa pasuk, gidişatın tam aksi yönde olacağını vurgulamaktadır. Beladan önce Paro, sonra danışmanları, en son da normal halk etkilenmiştir. Bu durum, cezanın öncelikle suçta en büyük pay sahibini hedeflediğini öğretmektedir (*Keli Yakar*).

Sırtını dönüp ... ayrıldı – Tam çeviriyle “yüzünü [diğer yana] dönüp...”. Moşe, Paro'nun ve danışmanlarının, ellerinde kalan yiyeceklerin de kaybedilmesinin bir kılığa yol açacağını görerek dehşete düşeceklerini tahmin etmiştir. Bu açıdan, verdikleri haberi iyice sindirmeleri ve aralarında tartışabilmeleri için, Moşe ile Aaron oradan birdenbire ayrılmışlardır. Bu davranışlarında da haklı çıkmışlardır; zira danışmanları Paro'yu şartları kabul etmesi konusunda ikna etmeyi başarmışlardır (Ramban). *Or Ahayim*'e göre ise

bu, Moşe'nin Paro'ya yönelik hakir görüşünü ima eden bir davranıştır. Ancak Paro da daha sonra onu kovdurarak buna karşılık vermiştir (p. 11).

7. Bu – Basit anlamda Moşe'yi ifade etmektedir. Ancak danışmanlar Tanrı'dan bahsediyor da olabilirler. Tora'nın bunu belirtmesinin sebebi, danışmanların da Tanrı'ya yönelik saygısız tutumlarını gözler önüne sermektir (Rabenu Behaye).

Erkekleri gönderin – Bu noktada Paro'nun hizmetkarları, Moşe'nin şartlarını bir tür “pazarlıkla” kabul ederek sadece erkekleri göndermesini salık vermektedirler. Pes etmeye hiç niyeti olmayan Paro da, giden erkeklerin geri gelmesini garantilemek için kadınların ve çocukların Mısır'da rehin kalacaklarını söyleyecektir (krş. *Or Ahayim*).

Hala – Ya da “Onları salıvermeyi kabul etmeden önce Mısır'ın tam olarak yok olmasını bekliyorsunuz?!” (İbn Ezra; *Or Ahayim*; bkz. 9:30 açık.).

8. Tam olarak kimler gidiyor? – Tam çeviriyle “kim kim gidenler?” Paro kimin gideceğine dair kesin bir liste istemekle, gitmesi uygun olan kişilerin sadece yaşlılar ve liderler olduğunu; diğerleri adına *korban*ları onların kesmesi gerektiğini ima etmektedir. Ancak Moşe herkesin gitmesi konusunda ısrar edince; Paro biraz daha tavizkar bir teklifle bütün erişkin erkeklerin gitmesine izin vereceğini, fakat kadın ve çocukları kesinlikle serbest bırakmayacağını söylemiştir (Ramban).

9. Çünkü hepimiz için Tanrı'nın bayramı söz konusu – Rabenu Behaye'ye göre söz konusu “bayram”, Sinay'da Tora'nın verilmesiyle kutlanacak olan Şavuot'tur; bkz. 3:12. “Bayram” şeklinde çevrilen *Hag* sözcüğü, aynı zamanda “korban” anlamına gelebilir; zira bayram kutlamalarına, özel bir *korban* kesimi de dahildir.

- יא לא כן לכוֹנֵנָא הגְּבֵרִים וְעַבְדֵּי 11
- אֶת־יְהוָה כִּי אַתֶּם מִבְקָשִׁים וַיִּגְרַשׁ אֹתָם מֵאֶת פְּנֵי פְרָעָה: ס
- 12 שְׁנֵי יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה יָדְךָ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבָּה וַיַּעַל
- עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאֶרֶץ אֶת כָּל־אֲשֶׁר הִשְׁאִיר
- 13 הַבְּרָד: יג וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטְּהוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיְהִי נִהַג רוּחַ־קִּדִּים
- בְּאֶרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלֵּילָה הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקִּדִּים נִשָּׂא
- 14 אֶת־הָאַרְבָּה: יד וַיַּעַל הָאַרְבָּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנֹחַ בְּכָל גְּבוּל
- מִצְרַיִם כַּבֵּד מְאֹד לְפָנָיו לֹא־הָיָה כֵּן אַרְבָּה כִּמְהוּ וַאֲחֵרָיו לֹא יִהְיֶה־כֵּן:
- 15 טו וַיִּכָּס אֶת־עֵינָיו כָּל־הָאֶרֶץ וַתַּחֲשֹׁךְ הָאֶרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאֶרֶץ
- וְאֵת כָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבְּרָד וְלֹא־נוֹתַר כָּל־יֵרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב
- 16 הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם: טז וַיִּמָּהַר פְּרָעָה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר
- 17 חֲטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם: יז וְעַתָּה שָׂא נָא חַטָּאתִי אֵךְ הַפֵּעַם
- 18 וְהַעֲתִירוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וַיִּסַּר מִעָלַי רַק אֶת־הַמּוֹת הַזֶּה: יח וַיֵּצֵא מִעַם
- פְּרָעָה וַיַּעֲתֶר אֶל־יְהוָה:

15. Görüşünü engellemiş, ülke kararmıştı – Güneş ışınları engellendiğinden etraf kararmıştı (İbn Ezra; bkz. p. 5 açık.). Ya da “[Çekirgeler] Ülke yüzeyini tamamen kapladılar ve toprak [üzerindeki çekirgeler sebebiyle] koyu bir renk aldı” (Rabi Arye Kaplan).

Tüm ağaç meyvelerini – *Targum*. Anlaşılan dolu belasından kurtulabilen meyveler vardır. Ya da “tüm meyve ağaçlarını[n] yeni açmış çiçek ve yapraklarını” (p. 5, Rambam o.a.).

Yaprak – Tam çeviriyle “yeşillik”. Yani normalde yeşil olan yapraklar (Raşi).

16. Paro ... acele etti – Çünkü çekirgeler bitkilerin köklerini de yok edip kalıcı hasar vermeden önce onlardan kurtulmak istemektedir (Sforno).

Size – “Son görüşmemizde sizi kovdurarak suç işledim” (İbn Ezra).

17. Şu kerelik daha – “Bir daha günah işlemeyeceğim” (İbn Ezra).

Affet ... yakarın – Paro affedilme isteğini tekil, onun adına dua isteğini ise çoğul olarak dile

getirmiştir. Özür dileği Moşe’ye yöneliktir. Moşe’nin normal şartlarda günah affetme yetkisi yoktur. Fakat anlaşılan Paro da, onu efendisi [hatta tanrısı] gibi görmeye başlamıştır (Ramban; Rabenu Behaye; bkz. 7:1 açık.). Dua edilmesi konusunda ise her ikisine birden seslenmektedir. Her ne kadar asıl dua edenin Moşe olduğunu biliyorsa da (8:8; 8:25; 9:29), Aaron’a yönelik nezaket gösterisi söz konusudur (Ramban).

Ölümü – Buradan, tıpkı dolu belasında olduğu gibi bu belada da insan ölümünün gerçekleştiğini öğrenmekteyiz. Çekirgelerin insanları köreltiyor olması da olasıdır. Başka bir olasılık, “ölüm”den kasıt, çekirge belasıyla tüm yiyecek kaynaklarının tükenmiş olmasından kaynaklanması beklenen kıtlıktır.

¹¹ “Yok öyle! İstedığınız bu olduğuna göre, Tanrı’ya ibadet etmeniz için [sadece] erkekler gitsin.” Sonra da [bir görevli] onları Paro’nun huzurundan kovdu.

[25. Sekizinci Bela: Çekirgeler]

¹² Tanrı Moşe’ye “Çekirge [sürülerinin gelmesi] için elini Mısır Ülkesi üzerine uzat” dedi. “[Çekirge] Mısır toprağı üzerine çıkacak ve ülkenin tüm bitki örtüsünü – dolunun arda bıraktığı her şeyi – yiyecek.”

¹³ Moşe, asasını Mısır Ülkesi üzerine uzattı. Tanrı o günün tümü ve gece boyunca ülkede bir doğu rüzgarı estirdi. Sabah olduğunda bu doğu rüzgarı [sürüyle] çekirgeyi taşımaktaydı. ¹⁴ Çekirge tüm Mısır Ülkesi’ni istila etti ve Mısır sınırının tümü içine yerleşti. [Bela] Son derece ağırdı; öncesinde bir benzeri olmamıştı, sonrasında da böylesi olmayacaktı. ¹⁵ [Çekirge istilası] Tüm ülkenin görüşünü engellemiş, ülke kararmıştı. Ülkenin tüm bitki örtüsünü ve tüm ağaç meyvelerini – dolunun arda bıraktığı ne varsa yedi. Tüm Mısır Ülkesi’nde ne ağaç üstünde yaprak, ne de çayırdaki bitki kaldı.

¹⁶ Paro Moşe ve Aaron’u çağdırtmak için acele etti ve “Suç işledim” dedi. “Hem Tanrınız Aşem’e hem size. ¹⁷ Şimdi; ne olur suçumu şu kerelik daha affet ve Tanrınız Aşem’e yakarın. Sadece bu ölümü üzerimden uzaklaştırsın!”

“tamamen kaçma niyetinde oluşunuzun karşılığını, size daha çok kötülük yaparak vereceğim” şeklinde de anlaşılabilir (Ramban).

11. Yok öyle! – “Söylediğiniz şekilde olmayacak. Çocuklarla birlikte gitmeyeceksiniz. Sadece erkekler gidebilir” (Raşi).

İstedığınız bu olduğuna göre – “Eğer amacınız sadece ibadet etmekse çocuklarınızı da yanınızda götürmeniz için bir sebep yok. Çünkü küçükler *korban* kesmezler” (Raşi). Tam çeviriyle “*Erkekler gitsin ve Tanrı’ya ibadet edin. Çünkü istediğiniz bu*”. İbn Ezra’ya göre, “*bu*”dan kasıt yukarıda belirtilen “kötülüğü simgeleyen yıldız” kastetmektedir (ö.p. açık.). Başka bir deyişle, “Erkekler gitsin de Tanrı’ya ibadet etsin. Çünkü siz anlaşılan o kötülükle karşılaşmaya çok heveslisiniz”.

[Bir görevli] – “*Paro’nun huzurundan*” dendiğine göre bunu yapan Paro değildir (Raşi).

12. Çekirge ... için – Raşi; İbn Ezra. İbranice *Baarbe*. Bu sözcük “Çekirge ile” anlamına da gelebilir. Or *Ahayim*, elini uzatmadan önce Moşe’nin asasının ucuna bir çekirge bağlamış ya da elini uzattığında “çekirge!” demiş olabileceğini söyler. Sözcüğün “çekirgeye” şeklinde de anlaşılabilirliğinden yola çıkan Sforno ise, Moşe’nin elini, çekirge sürülerinin genelde geldikleri güney yönüne uzattığını söyler.

Doğu rüzgarı – *Tanah* boyunca çeşitli örneklerde doğu rüzgarının bela habercisi olduğunu görmekteyiz (14:21; Yirmeyau 18:17; Oşea 13:15; Yeşayau 27:8; Yehezkel 27:26; Yona 4:8; Teilim

48:8 Rabenu Behaye). Doğu rüzgarı genelde Arabistan çölü hatta İran, Pakistan ya da Hindistan yönünden eser ve çekirge sürüleri getirirdi (krş. Diodorus Siculus 3:29; Orosius 4:11; Liy 42:2; Aeilenus, *De Natura Animalum* 3:12).

14. Sonrasında da böylesi olmayacaktı – Bu, Tora’nın bir kehanetidir (İbn Ezra). Yoel kitabında (Yoel *Perek* 2) bahsedilen bir başka çekirge istilası, anlaşıldığı kadarıyla bazı yönleriyle Mısır’dakinden daha ağır gerçekleşmiştir. Raşi’ye göre fark, istilaya katılan çekirge cinslerindedir. Burada “çekirge” için kullanılan *Arbe* ile tanımlanabilen toplam yedi cins çekirge vardır. *Daat Zekenim*, Yoel’deki istilada daha çok cins çekirgenin yer aldığını belirtir. Mısır’da ise, Teilim 78:46’dan anlaşıldığı kadarıyla üç cins çekirge vardı. Dolayısıyla cins bakımından Yoel’deki, adet ve verilen zarar açısından da Mısır’daki bela eşsizdir. İkinci bir olasılığa göre, Mısır’dakinde tüm çekirgeler bir arada saldırmışken, Yoel’dekinde cinsler sırayla gelip gitmiştir.

Rabenu Behaye’ye göre ise Mısır’daki belada çekirge cinslerinin yedisi de yer almıştır. Nitekim belanın anlatımı sırasında *Arbe* sözcüğü tam yedi kez geçmektedir. Ramban ise, Mısır’da her kuşakta çekirge istilalarının görüldüğünü hatırlatarak, “sonrasında da böylesi olmayacaktı” sözlerinin sadece Mısır Ülkesi için geçerli olduğunu belirtir. Başka bir deyişle Mısır’da diğer kuşaklarda gerçekleşecek çekirge istilalarının hiçbirisi bu etkide olmayacaktır.

יט וַיִּהְיֶה כִּי הָיָה רֹחַ חֹק מֵאֵד וַיִּשָּׂא
 אֶת־הָאֲרָבָה וַיִּתְקַעְהוּ יָמָּה סוּף לֹא נִשְׂאֵל אֲרָבָה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל
 20 מִצְרַיִם: כ וַיִּחְזַק יְהוָה אֶת־לֵב פֶּרַעַה וְלֹא שָׁלַח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ
 21 כֹּה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטָּה יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ
 22 מִצְרַיִם וַיִּמָּשׁ חֹשֶׁךְ: כב וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ־אֲפֹלָה
 23 בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים: כג לֹא־רָאוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ
 אִישׁ מִתַּחַתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלִכְלֹב־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם:
 שְׁלִישִׁי

normal havanın ötesinde, insanın kendisini denizdeyken hissettiği şekilde hareketi zorlaştırıcı bir yoğunluk söz konusudur (*Midraş – Şemot Raba* 14:1; Ramban). Bu, ayakta duran bir Mısırlı'nın oturamayacağı, oturanın ise ayağa kalkamayacağı türde engel oluşturan bir yoğunluktur (*Şemot Raba* 14:3; p. 23). Alternatif olarak “opak / ışık geçirmez bir karanlık olacak” (Radak, *Şeraşim; Septuaginta*; krş. *Hohmat Şelomo* 17:5). Bu, ışığın hiçbir şekilde aydınlatamadığı türde, doğadışı bir karanlıktır. Başka bir deyişle, hiçbir ışık kaynağı bu karanlığı berataraf edemeyecek, bu karanlık, yanan lambaları da etkisiz kılacaktır. İbn Ezra bunu bazen Atlantik okyanusunun üzerine çöken yoğun bir sise benzetmiştir. O kadar karanlık olacaktır ki Mısırlılar günleri bile takip edemeyeceklerdir.

22. Elini – Önceki belalarda Moşe'ye elini uzatması emredildiğinde Moşe asayı tutan elini – yani asayı – uzatmıştı (bkz. 9:23, 10:13); fakat bu kez asayı kullanmamaktadır. Bunun nedeni, söz konusu karanlık yeryüzüne Gökler'in yüce bir yerinden geldiğinden (*Şemot Raba* 14) Moşe'nin asasını uzatarak saygısızlık etmek istememesi olabilir (*Or Ahayim*). Çünkü daha önce de belirtildiği gibi, bu karanlık sadece ışık eksikliği değildir.

22-23. Belanın süresi. *Midraş*'a göre her belanın planlanan süresi yedi gündür (bkz. 7:25 açık.). Oysa burada sadece üç günlük bir karanlıktan söz edilmektedir. İbn Ezra ve Raşbam'a göre karanlık gerçekten de üç gün sürmüştür (s.a.). Fakat Raşi *Midraş*'a dayanarak karanlığın üçer gün süren iki aşamadan oluştuğunu belirtir. Bu belanın yedinci günü ise, Paro'nun ordusunun Bene-Yisrael'e saldırmasını engelleyen bir karanlığa boğulduğu, Kızıldeniz'in ikiye ayrılacağı güne saklanmıştır.

Rabenu Behaye, karanlık belasının sabah vakti başladığını belirtir. Buna göre önce gün ağarmış ve insanlar sabahın geldiğini anlamıştır. Hemen ardından da karanlık çökmüştür. Böylece insanlar meydana gelen şeyin upuzun bir gece olduğu şeklinde yorum yapmayacaklardır.

23. Üç gün boyunca – Çevirimiz, karanlığın üç günle sınırlı olduğu görüşündeki İbn Ezra ve Raşbam'a göredir. Diğer yandan “üç gün boyunca” ifadesi p. 22 ve p. 23'te iki kez geçmektedir. Bu, Raşi'nin, önceki açıklamada belirttiği görüşü doğrultusunda “iki tane” üç gün olduğu şeklinde de anlaşılabilir (*Mizrahi*). Bu doğrultuda p. 23'ün alternatif çevirisi “[p. 22'de bahsedilen ilk üç gün boyunca] İnsanlar birbirlerini göremediler ve [ikinci bir] üç gün boyunca kimse yerinden [bile] kalkmadı” şeklinde olabilir.

Kimse yerinden kalkmadı – Basit anlamda herkes yerinde kalmak zorundadır; zira aşırı karanlıkta gidebilecekleri bir yer yoktur (İbn Ezra). *Midraş*'a göre ise bu, karanlık belasının ikinci aşamasıdır. Karanlık şiddetlenmiş, dokunulur bir hal almıştır ve Mısırlılar gerçek anlamda hareket edememektedirler.

Hahamlarımız bu pasuktan yardımlaşma ve çevremizdekileri önemseme konusunda eğitici bir ders çıkarırlar. “İnsanlar birbirlerini görmezlerse – başka bir deyişle başkalarının ihtiyaçlarını görmezden gelip onlara yardım elini uzatmaya yanaşmazsa; o zaman – kimse yerinden kalkamaz – ve toplum hiçbir ilerleme kaydedemez ve yerinde saymaya mahkumdur”.

Yaşadıkları yerlerde – Diğer belalarda Bene-Yisrael'e gösterilen ayrıcalığı vurgulamak amacıyla “Goşen bölgesinde” denmekteydi. Burada ise “her nerede iseler” anlamındaki bir ifade kullanılmaktadır. Başka bir deyişle bir Yahudi, bir

¹⁸ [Moşe] Paro'nun yanından ayrıldı ve Tanrı'ya yakardı.

¹⁹ Tanrı [rüzgarı] çok kuvvetli bir batı rüzgarına çevirdi; [rüzgar] çekirgeleri taşıyıp hızla Kızıldeniz'e batırdı. Tüm Mısır sınırı içinde tek çekirge kalmamıştı. ²⁰ Ancak Tanrı, Paro'nun kalbine güç verdi ve [Paro] Bene-Yisrael'i salıvermedi.

[26. Dokuzuncu Bela: Karanlık]

²¹ Tanrı, Moşe'ye "Elini gökyüzüne doğru uzat ve Mısır Ülkesi üzerine karanlık çökecek" dedi. "Karanlık, dokunulabilir olacak." ²² Moşe elini gökyüzüne doğru uzattı ve üç gün boyunca Mısır Ülkesi'nin tümünde yoğun bir karanlık oldu. ²³ Üç gün boyunca insanlar birbirlerini göremediler ve kimse yerinden kalkamadı. Fakat tüm Bene-Yisrael için, yaşadıkları yerlerde ışık vardı.

19. Kızıldeniz'e – Ya da "Eritre Denizi" (*Septuaginta*; krş. Makabiler I 4:9 kitabının Yunanca orijinali; Hohmat Şelomo 10:18; 19:7). İbranice *Yam Suf*. Tam çeviriyle "Sazlık Denizi" (13:18, Raşi o.a.; bkz. 2:3 açık.) ya da "Son / Nihayet Denizi" (13:18, İbn Ezra o.a.). Bu büyük olasılıkla, Mısır'ı Sinay yarımadasından ayıran Süveyş körfezini ifade etmektedir; bkz. 13:18 açık.

Antik dönemde "Kızıldeniz" ya da "Eritre Denizi" terimleri, hem günümüzdeki Kızıldeniz hem de onun kuzeydeki iki kolu Süveyş ve Akabe körfezlerini ifade ederdi (krş. Raşi; Herodotus 2:11). Ancak bununla kalmayıp, batı Asya'nın güneyindeki İran körfezi ve Hint okyanusunu da içermekteydi (Josephus Flavius, *Antiquites* 1:1:3; Herodotus 4:37; Pliny 4:37; Strabo 16:765).

Bir görüşe göre Kızıldeniz ismini almasının sebebi, içerdiği sızlıkların (bkz. 2:3 açık.), suyun içindeki mercanların, kıyısındaki dağlık bölgenin ya da gökyüzünün su üstündeki yansımalarının kızıl rengidir. Başka görüşlere göre ise, isim antik Eritre halkına bağlıdır. Bu halk, yüzlerini kırmızıya boyardı (Dio Cassius 68:28; Philostratus, *Apollinus* 3:50; Arrian, *Indica* 37). Yine bir görüş doğrultusunda ismin sebebi, denizin "kızıl bölge" olarak adlandırılan güneye doğru uzanmasıdır (krş. Photius 250:717).

Batırdı – Çekirge sürüleri genelde büyük rüzgarlarla denize taşınırdı (krş. Yoel 2:20; Pliny 11:35).

Tek çekirge kalmamıştı – Mısırlılar'ın fırsattan istifade, ileride yemek üzere yakalayıp salamuraya yatırdıkları bile yok olmuştu (*Midraş* – *Şemot Raba* 13:6).

20. Kalbine güç verdi – Hahamlarımız'ın dediği gibi: "Arınmaya gelene [Gökler'den] yardım edilir; kendini kirletmek isteyenin önü [Gökler tarafından] açılır" (İbn Ezra). Paro'nun boyun eğişi hala sami-

mi değildir; sadece beladan kurtulmak istemekte-
dir.

☞ Dokuzuncu bela: Karanlık

Üçüncü ve altıncı belalar gibi bu da üçlü bir grubun sonuncusudur. Bu yüzden öncesinde bir uyarı yoktur.

Bela sırasında gündüz vaktindeki karanlık, normal bir geceninkinden daha zifirdir, geceler ise daha da güçlüdür. Belanın sadece karanlık anlamına gelen ilk üç gününden sonra (ancak bkz. p. 22-23 açık.), yeni bir aşamaya gelinmiştir. Havada belirli bir fiziksel yoğunluk başlamış, öyle ki Mısırlılar hareket bile edememişlerdir (Raşi). Bu bela için iki neden vardır:

[a] Bene-Yisrael arasında da kurtarılmayı haketmeyen çok sayıda kişi vardır. Mısır kültürüne o kadar asimile olmuşlardır ki, Tanrı'nın Avraam, Yitshak ve Yaakov'la olan antlaşmasına bağlı kalma gibi ne bir niyetleri ne de olasılıkları vardır. Bu kişiler, karanlık belası sırasında ölmüşlerdir. Tanrı bu sebeple karanlık belasını getirmiştir. Böylece Mısırlılar, Yahudiler'in de öldüğünü görüp "belalar bizim kadar Yahudiler'e de zarar verdi" diye konuşamayacaklardır. Belanın ilk üç günündeki karanlığın amacı budur (Raşi; *Gur Arye*).

[b] Karanlık sayesinde Yahudiler, Mısırlılar'ın evlerini gezip daha sonra kendilerinden isteyecekleri değerli eşyaların yerlerini belirleme fırsatını bulmuşlardır (Raşi). Bu, Mısırlılar'ın hareket bile edemedikleri ikinci üç günde olmuştur (*Gur Arye*). Evde birilerinin dolaştığını pekala fark etmiş, fakat çaresiz olan Mısırlılar, daha sonra Yahudiler'in buna rağmen hiçbir şey almadıklarını gördüklerinde, Bene-Yisrael Mısırlılar'ın gözünde değer kazanmışlardır (bkz. 3:21; 12:35; *Mehilta* 12:36).

21. Dokunulabilir – Raşi; İbn Ezra. Olasılıkla

24 כֹּד וַיִּקְרָא פֶרְעָה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָכֵן עֲבַדְנִי אֶת־יְהוָה רַק
 25 צִאֲנֶכֶם וּבְקִרְכֶם יֵצֵג גַּם־טַפְכֶּם יֵלֶךְ עִמָּכֶם: כֹּה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם־אֶתָּה
 26 תֵּתֵן בְּיָדִינוּ זִבְחִים וְעֹלֹת וְעֲשֵׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ: כִּי וְגַם־מִקְנֵנוּ יֵלֶךְ עִמָּנוּ
 לֹא תִשָּׂאֵל פֶּרֶסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לְעֹבֵד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַנְחֵנוּ
 27 לֹא־נִזְלַע מִה־נַּעֲבֹד אֶת־יְהוָה עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה: כִּי וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת־לֵב
 28 פֶּרְעָה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם: כֹּה וַיֹּאמֶר־לֵן פֶּרְעָה לֶךְ מֵעַלִּי הַשֶּׁמֶר לָךְ
 29 אֶל־תִּלְסָף רְאוֹת פָּנָי כִּי בַיּוֹם רֵאתִךְ, פָּנָי תָּמוּת: כֹּה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דְּבַרְתָּ
 לֹא־אֶסֶף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ: פ

tedir. Öyle ki, ilk defa olmak üzere, tekrar huzuruna geldiği takdirde Moşe'yi öldürmekle tehdit etmektedir. Moşe de bu sözleri kabul etmiştir; çünkü Paro'yu bulmaya bir daha ihtiyacı olmayacaktır. Bundan sonraki belada *behorlar* ölecektir ve Paro Yahudiler'in Mısır'ı bir an önce terketmeleri için yalvaracaktır.

28. Öleceksin – “Ölüm cezasını hak edeceksin. Zira kralın buyruğunu gözardı etmiş olacaksın” (İbn Ezra).

29. Doğru konuştun – “Güzel konuştun; çünkü bu söylediklerini tam vaktinde söyledin. Zira gerçekten de yüzünü bir daha görmeyeceğim” (Raşi). Bu sözler “huzurundan ayrıldıktan sonra” anlamındadır. Zira *Perek* 11'de görüldüğü üzere Moşe Paro ile konuşmaya devam etmektedir. Başka bir deyişle *behorların* Ölümü ile ilgili uyarıyı hemen şimdi; bu karşılaşmalarında yapacaktır. Bunun gerçekleşmesini mümkün kılacak tek şey de, Tanrı'nın Moşe'ye bu son bela konusundaki bilgiyi tam olarak şimdi vermesidir. Böylece, şehir içindeki putlar sebebiyle Tanrı ile temasını her zaman şehir dışında gerçekleştiren (9:29) Moşe'yi “Paro'yla bir daha yüz yüze görüşmek” konusunda sıkıntıya düşürmemek için bir istisna yapan Tanrı ilk ve son kez, onunla Paro'nun sarayında iletişim kurmaktadır. Bu bildirimi yaptıktan sonra da bir daha Paro'nun yüzünü görmeyecektir (11:4, Raşi o.a.).

12:31'de Paro'nun Moşe ve Aaron'a hitap ettiğini görmekteyiz. Bu, bir daha görüştüklerini gösterir gibidir. Ramban bunu birkaç şekilde açıklar. Bir olasılık; Paro bizzat onların ayağına kadar gitmiş ve evlerinin dışından içeriye, birbirlerini görmeyecek şekilde onlara seslenmiştir. Ya da Paro oraya bizzat gitmemiş, mesajını birileriyle göndermiştir. Üçüncü olasılık ise Moşe'nin

“yüzünü bir daha görmeyeceğim” şeklindeki sözlerinin “bir daha saraya gelip huzuruna çıkmayacağım” anlamında olmasıdır. Sarayda görüşmeyeceklerdir; fakat başka yerde olabilir.

Mısırlılar'ın çektikleri acıların büyüklüğüne ve belaların Tanrısallığının tartışma götürmez olmasına bakarsak, Paro'nun bu noktadaki cüretkarlığı inanılmazdır. Bu durum Hahamlarımız'ın “Kötüler, *Geinom*'un eşliğindeyken bile *Teşuva* yapmazlar” (*Talmud – Eruvin* 19a) şeklindeki öğretilerinin açık bir örneğidir. Tanrı'nın Paro'nun kalbini güçlendirmesi sadece acı çekmesini önlemek içindir. Böylece Paro dinç bir zihinle, mantıklı olduğunu düşündüğü kararı verebilecektir. Dolayısıyla belalar doruk noktasına ulaşırken, Paro'nun kötü doğası da Moşe'yi kovmasıyla su yüzüne çıkmaktadır.

²⁴ Paro, Moşe'yi çağırttı. "Gidin ve Tanrı'ya ibadet edin!" dedi. "Sadece davarınız ve sığırınız burada tutulmaya devam edecek. Çocuklarınız bile sizinle gidebilir."

²⁵ "Tanrımız Aşem'e [*korban*] yapabilmemiz için hayvanları ve *Ola-korban*larını sen mi sağlayacaksın?" dedi Moşe. ²⁶ "Sürülerimiz de bizimle gelecekler! Tek bir toynak bile kalmayacak. Çünkü Tanrımız Aşem'e ibadet etmek üzere [hayvanları bunların] arasından seçeceğiz. Hem, oraya varışımıza kadar Tanrı'ya ne [tür ve miktarda hayvanla] ibadet edeceğimizi bile bilmeyeceğiz."

²⁷ Tanrı, Paro'nun kalbine güç verdi ve [Paro] onları salıvermeye yanaşmadı. ²⁸ "Huzurumdan defol!" dedi Paro ona. "Sakın yüzümü bir daha görme[ye cesaret etme]! Çünkü yüzümü gördüğün gün öleceksin!"

²⁹ Moşe "Doğru konuşun" dedi. "Yüzünü bir daha görmeyeceğim."

Mısırlı'nın evinde onunla yan yana otursa bile (Raşbam), karanlık belasından etkilenmemekle kalmamış, onlar için "ışık bile olmuştur".

Rabenu Behaye fiziksel olarak bu durumu açıklamının çok zor olduğuna dikkati çeker. Özellikle de karanlığın hareketi engelleyecek bir yoğunlukta olduğu düşünüldüğünde bunu anlamak daha da zordur. Açıklama olarak, Tanrı'nın bu bela boyunca ışığın atmosfer içindeki geçiş yollarını tıkadığını, daha sonra da bunu fiziksel bir yoğunlukla ağırlaştırdığını belirtir. O kadar ki bu yoğunluk indiği sırada elleri açık olan biri onları üç gün boyunca kavuşturamamıştır. Ancak Tanrı bunu yaparken Yahudiler'e ayrıcalık göstermiş, onlar için ışığın geçeceği yolları açık, yoğunluğu da onların çevresinden uzak tutmuştur. Bu da, Yahudiler ile Mısırlılar arasındaki ayrımın ne büyük derecede gerçekleştiğini göstermektedir.

24. Çağırttı – Belanın ardından; ışık geri dönünce (İbn Ezra). Zira bela boyunca hareket mümkün olmamıştır. Ayrıca bela sırasında olsaydı, Paro Moşe'ye p. 28'deki sertliğiyle değil, ricayla konuşurdu (*Or Ahayim*).

Paro taktik değiştirerek bu kez çocukları da bırakacağını söylemiştir; fakat yine de halkın geri gelmesini garantileyecek rehineler istemektedir. Yahudiler'in temel varlıkları hayvanları olduğundan Paro bunları tutmayı amaçlamaktadır. Böylece Bene-Yisrael geri dönmek zorunda kalacak; aksi takdirde büyük miktardaki malları ve hayvanları Paro'nun olacaktır (Ramban).

Rabi Munk, köle oldukları zaman bile Bene-Yisrael'in kendilerine ait sürülere, dolayısıyla elle tutulur bir varlığa sahip olduklarına dikkat çeker. Fakat servet, ne Mısır sürgününde ne de diğer sürgünlerde, zulme, hatta çocukların öldürülmesine karşı bir garanti olamamıştır.

25. Hayvanları – İbranice *Zevahim*. Tam

anlamıyla "*kesimlikler*". *Talmud*'a göre bunlar insanların yemesi için, devamındaki *Ola-korban*ları ise, Tanrı Adına *korban* yapmak içindir (*Zevahim* 117a). Bunun dışında, *Zevah* sözcüğü genelde *Şelamim-korban*ları için kullanılan terimdir; bkz. Vayikra 3:1. *Şelamim-korban*larının bazı bölümleri, *korbanı* getiren tarafından yenir, bazıları ise [*Zevah* sözcüğüyle bağlantılı olan] *Mizbeah*'ta yakılırdı. *Ola-korbanı* ise tamamen yakılırdı.

Sen mi sağlayacaksın? – Abravanel'e göre yapılan bu çeviri doğrultusunda, Moşe burada alaycı bir soru sormaktadır. Fakat pasuk genel olarak "[sadece kendi hayvanlarımızı götürmekle kalmayacağız; üstüne] Tanrımız Aşem'e yapmamız için sen bile hayvanlar ve *Ola-korban*ları vereceksin!" şeklinde anlaşılır (Raşi; İbn Ezra; Ramban).

Moşe'nin Paro'dan neden hayvan istediği tartışma konusudur. Ramban, Moşe'nin hiçbir şekilde, *korban* yaparak bağışlanma ayrıcalığını Paro'ya tanıma gibi bir niyeti olmadığını belirtir. Bu sözleri, kısa bir süre sonra Paro'nun tamamen teslim olarak, Tanrı'ya yönelik ibadette pay sahibi olmak isteyeceğini kastetmektedir. *Or Ahayim*'e göre Paro'nun vereceği *korbanlar* "onun adına" yapılacak değildir. Rabenu Behaye de Moşe'nin devamında ne miktarda hayvana ihtiyaçları olduğunu bilmediklerini söylemesinden yola çıkarak, Bene-Yisrael'in, ellerindeki hayvanların yeterli olmaması halinde Paro'nun tam bir hediye olarak vereceği hayvanları "kendileri adına" *korban* yapacaklarını belirtmektedir.

26. [Tür ve miktarda hayvanla] – İbn Ezra. Zira nasıl bir ibadet olduğu çoktan bellidir (*Sifte Hahamim*); 5:17.

27-29. Paro'nun son inadı. Tanrı, Paro'nun kalbine tekrar güç vermekte ve Paro her zamankinden daha küstah bir tavır içine girmek-

- 1 א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֹד נִגַּע אֶחָד אֲבִיָּא עַל־פְּרָעָה וְעַל־מִצְרַיִם
 אַחֲרֵי־כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה כְּשִׁלְחוֹ כָּלָה גֵרֶשׁ יִגְרֶשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה:
 2 ב דְּבַר־נָא בְּאָזְנִי הָעַם וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ | מֵאֵת רָעוֹהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ
 3 כְּלִי־כֶסֶף וְכָלִי זָהָב: ג וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חֶן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם גַּם | הָאִישׁ
 מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאַרְצָן מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פְרָעָה וּבְעֵינֵי הָעַם: ס
 4 רַבִּיעִי ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְהוָה כַּחֲצַת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ

מִצְרַיִם:

kovalamalarından endişelenip, bu isteği yerine getirmekten kaçınma ihtimalleri vardır. Bu sebeple Moşe onlara böyle bir endişe taşıyamamalarını, çünkü tam kurtuluşunu bunu yapmalarına bağlı olduğunu söyleyecektir (Sforno). Gerçekten de Mısırlılar'ı, gerçek cezalarını aldıkları Kızıldeniz'e getiren motivasyonlardan biri, mallarının "ödünç" alındığını düşünmeleridir.

İstesin – Bkz. 3:22, 12:35. "Tam bir hediye olarak talep etsin"; bkz. 3:18 açık. Oldukça uzun bir süredir Mısır'da kölelik eden Bene-Yisrael'in "çalışma ücreti" olarak bunu talep etmesi elbette hakkıdır. Zira Mısırlılar için yaptıkları işlerin değeri ölçülebileceğinden ötesindedir. Dahası, Tora kanununa göre, bir köle bile altı yıl çalışıp yedinci yılda serbest kalırken, efendisinin onu boş elle göndermesi yasaktır; bkz. Devarim 15:13-14 (Rabenu Behaye).

3. Yahudiler'in yeni konumu. İbn Ezra bu pasuğu bir önceki pasuğa bağlar ve Mısırlılar'ın değerli eşyalarını Yahudiler'e vermeyi neden kabul ettiklerinin açıklaması olarak görür. Dahası, Moşe'nin *halkın* – Mısırlılar'ın – gözündeki itibarının, bu işlemi daha da kolaylaştırdığını belirtir (ayrıca Sforno). Diğer yandan, Ramban'a göre iki pasuk tamamiyle bağlantısızdır ve bu pasuk beklenmedik bir gerçeği açıklamaktadır. Normalde Mısırlılar'ın Yahudiler'den nefret ettikleri, başlarına gelen belalar sebebiyle Yahudiler'i suçladıkları düşünülebilir. Fakat Tora bize bunun doğru olmadığını söylemektedir. Mısırlılar kin gütmemekte, hatta "biz onlara kötü davrandık, ama onlar dürüstçe davrandılar (bkz. Karanlık belası açıklamaları)" görüşündedirler. Ramban ayrıca, Moşe'ye saygı gösteren "halkın", Mısırlılar değil, Yahudiler olduğu görüşündedir. Zira Bene-Yisrael de, ilk gelişinde Paro'nun uyguladığı şiddetin artmasına sebep olduğunu düşündükleri için Moşe'ye kızgındılar (5:21). Fakat tüm olayların ardından Moşe'nin Tanrı'nın

peygamberi olduğu, artık Bene-Yisrael'ce de kabul edilmiştir. Ramban burada Mısır halkından bahsedilmiş olma ihtimalini de göz önünde bulundurarak, eğer doğru olan buysa, pasukta Paro'dan bahsedilmemesinin, Moşe'ye yönelik sert tavrının bir sonucu olabileceğini belirtir.

Moşe – İbranice **A-İş Moşe**. Tam çeviriyle "Kişi Moşe". **İş** sözcüğü statü belirtir. Burada da Moşe, halkın gözünde artık bir "şahsiyet"tir.

4. Geceyarısı civarında – İbranice **Kahatsot Alayla**. Raşi'nin tam çevirisi "*Gecenin ikiye bölündüğü anda*" yani "*tam geceyarısında*" şeklindedir. Gerçekten de bela tam geceyarısı vaktinde gerçekleşmiştir (12:29). Fakat Raşi ikinci bir olasılık olarak [çevirimizde tercih ettiğimiz] "*geceyarısı gibi*"; yani "geceyarısından biraz öncesi ile biraz sonrası arasında bir zamanda" açıklamasını da vermektedir. Büyük olasılıkla Tanrı Moşe'ye "tam geceyarısı" demiştir. Fakat Moşe bunu aktarırken noktasal olarak bir vakitten değil, bir zaman diliminden bahsetmektedir. Elbette Moşe Tanrı'dan şüphelenmekte değildir. Bu şekilde davranmasının sebebi, duyduğu bir endişedir: Ya Paro'nun astrologları geceyarısının tam vaktini yanlış hesaplarırsa? Böyle bir durumda Moşe "zamanı yanlış tahmin ettiği için" bir şarlatan durumuna düşecek; daha kötüsü Tanrı'nın İsmi alçaltılmış olacaktır (Raşi).

Rabenu Behaye, astrolog ve medyumların üçüncü beladan beri, Mısır'da meydana gelen olağandışı olayların Tanrı'nın işi olduğunu kabul etmek zorunda kaldıklarını hatırlatır. O noktadan sonra büyücülerin, Moşe'nin Tanrı'yı gerçekten temsil ettiğine olan inançları, belalar ilerledikçe giderek kuvvetlenmiştir. Ve tam bu noktada Moşe'nin belanın gerçek zamanı konusunda *yanılması*, Mısır bilgilerinin Moşe'ye olan inançlarını tümüyle silmek için yeterli olacaktır.

[27. Son Bela Öncesi Hazırlıklar]

11

¹ Tanrı, Moşe'ye "Paro'nun ve Mısır'ın başına bir bela daha getireceğim" dedi. "Ondan sonra sizi buradan salıverecek. Salıverdiğinde eksiksiz [gideceksiniz]; sizi buradan resmen kovacak. ² Lütfen halka gizlice konuş. Her erkek, [Mısırlı] akrasından ve her kadın, [Mısırlı] akrasından gümüş eşyalar ve altın eşyalar istesin."

³ Tanrı, Mısırlılar'ın gözünde Bene-Yisrael'e statü kazandırdı. Ayrıca Moşe, Mısır Ülkesi'nde – hem Paro'nun danışmanlarının hem de halkın gözünde – son derece saygındı.

[28. Son Bela İçin Uyarı]

⁴ Moşe [Paro'ya şöyle] konuştu: "Tanrı şöyle dedi: Geceyarısı civarında Mısır'ın içinde [açığa] çıkacaktır."

11.

1-8 . Behorların Ölümü İle İlgili Uyarı.

1. Başına – Tam çeviriyle "üzerine".

Bir bela daha – Yukarıda belirtildiği gibi, Tanrı'nın Moşe'ye bu belayı bildirmesi, Paro Moşe'nin sarayı terk etmesini söyler söylemez gerçekleşmiştir. Bu cümlede beladan bahis çok kısadır. Ancak daha sonra Tanrı Moşe'ye, olacakları tüm ayrıntılarıyla anlatmış ve Moşe tamamını Paro'ya tekrarlamıştır (Ramban).

Eksiksiz – "Arkada tek kişi bile bırakmanız istenmeyecek". Zira Tanrı kurtuluş gönderdiği zaman, hak edenlerin tekini bile sürgünde bırakmaz. (Rabenu Behaye; bkz. Yehezkel 39:28). İbranice **Kala**. Bu çeviri Raşi'nin açıklamasını baz almaktadır. Tam çeviriyle "bütünüyle".

Sforno, bu pasuğu farklı bir şekilde açıklamaktadır: "Ondan sonra sizi [=halkı] buradan, sizi [=Moşe ve Aaron'u; daha önce (10:11)] kovmuş olduğu şekilde, fakat bu kez tamamen [**Kala** =sadece ikinizi değil; hepinizi] salıverecek". Sforno bu açıklamasını evrensel geçerliliği olan bir prensibe dayandırmaktadır. Buna göre bir kişi olumlu şartlar altındayken bile Tanrı'nın isteği'ni reddederse, olaylar öyle bir şekilde gelişecektir ki, o kişi rahatlık anında kendi isteğiyle yaptığı günahları, bu kez hem çok daha kötü şartlar altında hem de çaresizlikten [ve daha ağır haliyle] tekrarlama durumuna düşecektir (bkz. Devarim 27:47-48). Bu da Hahamlarımız'ın Mişna'da söyledikleri "Zenginken Tora'yı ihmal eden kişi, bir zaman sonra Tora'yı fakirliğinden dolayı ihmal etmek zorunda kalacaktır" (Pirke Avot 4:10) prensibi ile uyum içindedir. Bu örnekte de Paro, daha önce nispeten az sorunlu olduğu bir durumda Tanrı'yı dinlememiş Moşe ve

Aaron'u kovmuştur. Şimdi behorların ölümünün ardından ise aynı şeyi bu kez çaresizlikten ve sadece ikisini değil tüm halkı kovarak yapacaktır.

2. Lütfen – İbranice **Na**. İbn Ezra'nın açıklamasına göre ise **Na** sözcüğü "şimdi" anlamı verir. Fakat genel anlamda bu bir rica sözüdür. Tanrı'nın "rica etmesi" oldukça şaşırtıcıdır. Buna göre, Moşe'nin tatlı dil kullanarak Bene-Yisrael'i, Mısırlı komşularından değerli eşyalar istemeleri konusunda ikna etmesi gerekmektedir. Tanrı, Avraam'a vermiş olduğu sözde, onun soyunun bir süre köle olacağını fakat esaretten "*büyük bir servetle*" çıkacaklarını söylemiştir (Bereşit 15:14). Fakat bu sözün yerine gelmesi Bene-Yisrael'e bağlıdır. Çünkü buna yanaşmadıkları takdirde Avraam'ın ruhu haklı bir davayla Tanrı'ya gelip "esaretle ilgili sözünü yerine getirdin ama servetle ilgili sözünü yerine getirmedin" diyebilecektir (*Talmud* – *Berachot* 9a). Tanrı bu sebeple emir değil, rica ve ikna yolunu tercih etmiştir (Raşi). Ve elbette bunun altında Tanrı ile ilgili değil, bizimle ilgili bir ders vardır.

Talmud (a.y.) Bene-Yisrael'in Moşe'ye "[Neden onlardan değerli eşyalar isteyelim?] Özgürlüğe kavuşmaktan başka bir şey mi istiyoruz ki!" diye cevap verdiklerine söyler. Bu, hapisteki birine "Yarın seni serbest bırakıp bir sürü de para verecekler" demek gibidir. Bu kişi "Yalvarırım beni şimdi serbest bırakın; çünkü [yarın alacağım] hiçbir şeyin değeri benim için bir gün fazla özgür olmaktan daha önemli değil!" cevabını verecektir.

Gizlice konuş – Krş. *Septuaginta*. Tam çeviriyle "kulaklarına konuş"; bkz 10:2 açk.; Bereşit 20:8. Moşe halka bunu üstüne basarak söylemelidir; çünkü halkın, Mısır'ı terk ettiklerinde Mısırlılar'ın mallarını da götürdükleri takdirde, onların sırf bu mallar sebebiyle kendilerini

5 ה וּמַת כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פְּרָעָה הִשָּׁב עַל־כִּסְאוֹ
 6 עַד בְּכוֹר הַשְּׁפָחָה אֲשֶׁר אַחֲרֵהֶם וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה: וַהֲיִתָּה צִעָקָה
 7 גְּדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמְחוּ לֹא נַהֲיִתָּה וְכִמְחוּ לֹא תִסָּף: וְיִלְכַּל
 | בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרְץ־לָלֵב לִשְׂנוֹ לְמֵאִישׁ וְעַד־בְּהֵמָה לְמַעַן תִּדְעוּ
 8 אֲשֶׁר יִפְלָה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל: ה וַיִּרְדּוּ כָל־עַבְדֵּיךָ אֵלֶּה אֵלֵּי
 וַהֲשִׁתָּחוּ־לִי לֵאמֹר צֵא אִתָּה וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בְּרִגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצֵא
 וַיֵּצֵא מֶעֶם־פְּרָעָה בַּחֲרִי־אָף: ֵ

7. [Hiçbiri için] Tek köpek bile hırlamayacak – *Targum Yonatan*; Roş; *Hizkuni*. Tam çeviriyle “dilini bilemeyecek / keskinleştirmeyecek” (Raşi) yani “keskin bir şekilde havlamayacak”. Ya da “dilini sallamayacak” (İbn Yanah; Radak, Şeraşim). Ya da “havlamayacak”; ya da “ısırmayacak” (İbn Ezra; Ralbag). Krş. Yeşua 10:21.

Ramban’a göre Mısırlılar’ı saracak acı ve ölüme tezat olarak Yahudiler tam bir sükunette olacaklardır. Onlara karşı bir köpek bile havlamayacaktır. Köpekler, bir anlamda Tanrı’nın bu emrini yerine getirdikleri için ödüllendirilmişlerdir. *Mehila*’da dendiği gibi: “Tanrı her bir yarattığına ödülünü mutlaka verir. ‘Bene-Yisrael içinde tek köpek hırlamayacak’ [şeklindeki sözlerle köpekler uyduğu için] Tanrı ‘ona ödülünü ver’ dedi [ve bu yüzden, ‘Terefa olan bir hayvanı yemeyin ve] onu [yemesi için] köpeğe atın’ (Şemot 22:30) [mitsvasını verdi]”.

Daat Zekenim, geceleyn köpeklerin havlamasının, “**Malah Amavet** – **Ölüm Meleği**”nin şehirde bulunduğu mesajı olabileceği prensibini hatırlatır. Bu durumda söz konusu ifade, *Malah Amavet*’in *behor*ların ölümü ile ilgili bela sırasında Bene-Yisrael’in bulunduğu yerlere uğramayacağını ve köpeklerin dolayısıyla havlamayacaklarını belirtmektedir.

Bir görüşe göre “köpek”, *behor*ları öldüren Yokedici meleği simgelemektedir (12:23). Mısırlılar bu meleğin elinde ölürlerken, melek Bene-Yisrael içinde “havlamayacak”, yani insana ya da hayvana zarar vermek bir yana, onları korkutmayacaktır bile (Raşbam; bkz. 12:12 açk.).

Simgesel olarak köpek “doymak bilmeyen hayvan” şeklinde tanımlanır (Yeşayau 56:11). Belki de bunun ilginç bir sebebi sürekli “Hav; Hav” demesidir. İbranice’de [**H**]av sözcüğü “ver” anlamındadır. Başka bir deyişle köpek sürekli

ister. Bu belada, öldürme yetkisini eline alan Yokedici melek de öldürmeye doymayacaktır. Dolayısıyla ona yapılan simgesel benzetmenin sebebi bu olabilir. Derin bir bakışla, her türlü leş ve yırtılmış hayvan da bu meleğin elinden geçtiği için, Mişpatim peraşasındaki onlarla ilgili “köpeklere atın” (22:30) emri başka bir boyut kazanmaktadır (Rabenu Behaye).

8. **Şu kullarının hepsi** – Aslında koşarak Moşe ve Aaron’a gelen, Paro’nun ta kendisidir (12:30-31); fakat kraliyet makamına saygı olması açısından, Moşe burada bunu sanki danışmanları yapacakmış gibi konuşmaktadır (Raşi).

Danışmanların “hepsi”nden bahsedilmektedir. Fakat bu olay *behor*lar öldükten sonra gerçekleşecekse ve danışmanlar arasında *behor*lar varsa, nasıl “hepsi” olabilir? Paro, Moşe’ye karşı danışmanların huzurunda saygısızca davranmıştı. Tanrı insanlara ödül ve cezalarını kısasa kısas verdiği için, Paro’nun Moşe önünde küçük düşmesi de aynı şartlarda, yani danışmanların huzurunda gerçekleşmelidir. Ve sırf bunun olabilmesi için, Tanrı danışmanlar arasında *behor* olanların hayatını bağışlamış olabilir (*Or Ahayim*).

Ancak daha sonra – Moşe ve halkı, Paro ve hizmetkarları koşarak gelip teslim olduklarını bildirdikleri zaman Mısır’dan gideceklerdir (Raşi). Sforno’ya göre ise “daha sonra” ifadesi, “geceyarısı siz istediğiniz zaman değil, biz istediğimiz zaman çıkacağız. İsteddiğinizden biraz daha sonra, sabaha karşı burayı terk edeceğiz” anlamındadır.

Öfkeyle ayrıldı – Bu, Moşe’nin sinirlendiği tek örnektir. Bir görüşe göre Moşe, Paro’nun “yüzümü bir daha görmeye cesaret etme” (10:28) deyişi sebebiyle öfkeli (Raşi; İbn Ezra). *Midraş*’a göre Moşe’nin sinirlendiği, gelecek

⁵ ve Mısır Ükesi'ndeki – tahtında oturan Paro'nun *behorundan*, değirmen taşının arkasındaki cariye'nin *behoruna* kadar – tüm *behorlar*, hatta hayvanların bile tüm *behorları* ölecek. ⁶ “Ve Mısır Ülkesi'nin tümünde, benzeri olmamış ve benzeri tekrarlanmayacak büyük bir feryat kopacak. ⁷ Fakat tüm Bene-Yisrael içinde, insandan hayvana [hiçbirine] tek köpek bile hırlamayacak. Bu şekilde, Tanrı'nın, Mısır ile Yisrael arasında nasıl ayrımı yaptığını anlayacaksınız.

⁸ “Şu kullarının hepsi inip önümde eğilerek ‘Çık – hem sen, hem de izinden gelen tüm halk!’ diyecekler. Ve ancak daha sonra [tüm halkla birlikte, Mısır'dan] çıkacağım.” [Moşe] Paro'nun huzurundan, tüten bir öfkeyle ayrıldı.

Midraş kaynaklı bu açıklama, insan doğasının oldukça tatsız bir yönü hakkında bir fikir vermektedir. Moşe'nin söyledikleri tamamen gerçekleşse ve tüm *behorlar* gerçekten ölse, fakat bu, kendi hesaplamalarına göre geceyarısının tam vaktinden birkaç saniye önce ya da sonra olsa bile, astrologlar bunu, Moşe'nin geçersiz olduğunu iddia etmek için bir fırsat olarak kullanmaktan çekinmeyeceklerdir. Resmin bütünü'nü görmezden gelip, basit ve önemsiz bir ayrıntıya “kendi yetersizlikleri” sebebiyle takılarak burun kıvrımlar, tarihte hiç de az değildir. Böylesine ters bir yaklaşım, tarih boyunca insan davranışlarını bozmuştur. Kötülerin doğası işte böyledir: Tanrı'ya inansalar bile, bu inanç o kadar sallantılıdır ki, en ufak bir ayrıntı inançlarından vazgeçmeleri için yeterli olur.

[Açığa] Çıkacağım – *Targum Onkelos*; *Targum Yonatan*. Ya da “yargıdan verdiğim kararı uygulamaya çıkacağım” (İbn Ezra).

“Birçok aracı kullanabileceğim halde bunu Bizzat Ben yapacağım”. Belayı bir meleğin değil de Bizzat Tanrı'nın yürütmesinin iki nedeni vardır: [a] Tanrı'nın Bene-Yisrael'e olan özel sevgisini vurgulamak. Bunun bir ifadesi olarak, Tanrı, Avraam'a verdiği sözü hiçbir aracı kullanmadan yerine getirecektir. [b] Mısır gibi, ahlaksızlığın diz boyu olduğu bir yerde kimin gerçekten *behor* olduğunu ancak ve ancak Tanrı bilebilir (*Or Ahayim*).

5. Cariyenin behoruna – Ya da “*kadın kölenin behoruna*”. Yahudiler dışındaki esirlerden bahsedilmektedir. Belanın gerçekleşmesi anında, buradan farklı olarak “*zindandaki esirin behoru*” denmektedir (12:29). Bunların her ikisi de aynı statüdeki kişileri ifade etmektedir (Raşbam). Yine de iki farklı ifade kullanılmasının sebepleri vardır. Basit anlamda, sebep, gündüz değirmen taşında çalıştırılan kölelerin geceleri zindana geri gönderilmeleridir. Ve şimdi Moşe'nin uyarıda bulunduğu gündüz vakti “değirmende çalışma” zamanıdır. Geceyarısı gerçekleşecek olan bela

sırasında ise köle zindanda olacaktır (Rabenu Behaye). Sforno farklı bir sebep verir. Buradaki “*Paro'nun behorundan ... cariye'nin behoruna kadar*” ifadesi, cezanın hedefindeki yelpazeyi toplumsal statü açısından vermektedir. Paro en yüksek statüye sahip kişidir; köle ise en düşük. 12:29'daki yelpaze ise, cezanın hedefindekileri, Bene-Yisrael'e yönelik suç düzeylerine göre vermektedir. En çok suçu işleyen Paro'dur; en az suçu işleyen – ama işleyen – ise köledir. Buradan, yabancı kölelerin bile Bene-Yisrael'e eziyetle aktif rol aldıklarını, dahası onları zevk amacıyla aşağıladıklarını ve dolayısıyla cezaya layık olduklarını görmekteyiz. Ayrıca onların *behorları* hayatta kalmış olsa, bunu kendi putlarının gücüne bağlayabileceklerdir.

Hayvanların bile – Hayvanların ne suçu vardır? Sebep Mısırlılar'ın o hayvanları kutsal sayıp tapınmalarıdır. Ve genel bir prensip olarak, “Tanrı bir ulusu cezalandırmadan önce, onların tanrı kabul ettikleri şeylere zarar verir”. İkinci bir prensibe göre de, “putlaştırdıkları şeye tapanlar kadar, putlaştırılanlar da cezalandırılır” (Rabenu Behaye).

Ölecek – Tanrı'nın “öldüreceğim” dememesi dikkat çekicidir. Zira Tanrı daima iyi hareketleri Bizzat yapar. Kötü sonuçlu olanları ise araçlarına yaptırır. Her ne kadar Tanrı bu belayı “Bizzat” yönetecekse de (12:12), ölümcül vuruşu yokedici bir melek yapacaktır (*Or Ahayim*; bkz. s.a.; bkz. 12:23) İkinci bir olasılık, ölümün yine Tanrı'nın müdahalesi sonucunda gelecek olmasıdır. Tıpkı elektrikli bir makinenin, bir elektrik santrali kendisine gerekli enerjiyi sağladığı sürece çalışabilmesi gibi, bir insan da tüm yaşamın kaynağı olan Tanrı ona yaşam verdikçe yaşamını sürdürebilir. Dolayısıyla belki de Tanrı, Mısır'daki *behorlar* için bu kaynağı kesecek ve *behorlar* “ölecektir”. Böylelikle bu görüş doğrultusunda 12:12'de belirtilen Tanrı'nın Bizzat “öldürmesi” aktif değil, “artık yaşam vermeme” şeklinde gerçekleşecektir.

ט ויאמר יהוה אל-משה לא-ישמע 9
 אֲלֵיכֶם פְּרֻעָה לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: י וּמִשָּׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ 10
 אֶת-כָּל-הַמּוֹפְתִים הָאֵלֶּה לִפְנֵי פְרֻעָה וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת-לֵב פְּרֻעָה
 וְלֹא-שָׁלַח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ: ס
 א ויאמר יהוה אל-משה ואל-אהרן בארץ מצרים לאמר: ב החדש הזה 1-2
 לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה:

2. Bu ay... – Bu, ayların başlangıcını ve artık yılları belirlemek; genel olarak bir takvim oluşturmak konusundaki mitsvadır (*Talmud – Roş Ašana* 18a). *Mitsvat Ase* No. 3 (*Sefer Ahinuh*). Bu, Bene-Yisrael'e bir bütün olarak verilen ilk emirdir. Böyle olması, bize Roş Hodeş kavramının ne kadar anlamlı olduğunu gösterir. Dahası, bunun bin yıl kadar sonrasında Erets-Yisrael'de gerçekleşen ve Hanuka mucizesiyle sonuçlanan Helenistik Suriye-Yunan zulmü sırasında, Bene-Yisrael'in yapması yasaklanan üç mitsvadan biri Roş Hodeş'in ilanıydı. Yasaklanan diğer mitsvalar ise Şabat ve *Beit Mila*'ydı. Roş Hodeş'in böylesine temel mitsvalarla aynı kefedede tutulması, onun büyük öneminin bir göstergesidir.

Daha sonra anlatılacağı gibi Roş Hodeş yalnızca yetkili *Bet-Din* tarafından ve iki kişinin ayın tekrar ışık yansıtmaya başladığına dair tanıklık etmesi sonrasında ilan edilebiliyordu. Yahudi takvimi bu prensip üzerine kuruludur. Yeni ayın başlangıcı ilan edilmedikçe bir takvim, takvim olmadıkça da bayramlar olamaz. Helenistik Suriye-Yunan İmparatorluğu'nun hedefinde de bu amaca ulaşmak vardı. Ve eğer Roş Hodeş geleneğini yok edebilselerdi diğer birçok mitsvayı da yok etmeyi başaracaklardı.

Daha derine inersek, Roş Hodeş yenilenmeyi – Yahudi halkının kayıtsızlıktan sıyrılıp kendini yenileyerek yüksek derecelere ulaşma becerisini simgeler. Tıpkı Ay ışığının her ay sonunda gözden kaybolmasına rağmen sonra tekrar büyüyerek gerçek boyutuna ulaşması gibi, Yisrael de bazı sürgün ve gerileme dönemlerinden geçse de her zaman kendini yenileyebilmeyi başarır. Bu süreç *Maşiah* gelene kadar devam edecek, o zaman Tanrı'nın Mısır Çıkışı'ndaki Sözü yerine gelecek ve Sinay dağındaki açığa çıkışı amacına ulaşacaktır. Yahudi tarihinin bu özelliği ilk önce Mısır'da kendini göstermiştir. Hahamlarımız'ın belirttikleri üzere, aslında Bene-Yisrael'in Mısır'daki manevi durumu hiç de iç açıcı değildir. Öyle ki, manevi yok oluşa giden elli basamağın

kırkdokuzunu çıkmışlardır ve Tanrı onları kurtarmamış olsa, elliinci basamağa ulaşıp yok olacaklardır. Fakat Mısır Çıkışı ile Sinay'da Tora'nın alınışı arasındaki yedi haftalık süreç, Bene-Yisrael'in keskin bir dönüş yapmasına ve nefes kesen manevi yükselişine sahne olmuştur. Dolayısıyla temel anlamda Helenler'in Roş Hodeş'i yasaklarken asıl yok etmek istedikleri, Yahudiler'in bu kendilerini yenileyebilme gücüydü. Fakat Yahudi Ulusu, Tora ve Bet-Amikdaş'ı savunmak için isyan etmiş ve zafere ulaşmıştır. Bu zafer günümüzde hala Hanuka bayramı olarak kutlanır.

Yahudi takvimi

Yahudi takvimi temelde bir ay takvimidir; fakat güneşe göre de düzenlenmiştir. *Talmud*'a (*Roş Ašana* 25a) göre, bir yeni ay ile diğeri arasındaki süre tam olarak 29 gün 12 saat ve bir saatin 793/1080'i kadardır. Başka bir deyişle 29 gün, 12 saat, 44 dakika ve 3,333... saniye; ya da toplu olarak 29,530594 gündür [Not: NASA'nın hesabı olan 29,530588 ile *Talmud*'un hesabı arasındaki fark sadece 0,000006'dır. Bu bize Sözlü Tora geleneğinin kuvveti hakkında bir fikir verebilir]. Bir ay tam günlerden oluşması gerektiği için, Yahudi takvimindeki bazı aylar 29, bazıları da 30 günlüktür. Böylece 12 aylık bir yıl, 354 günden oluşur. Bu, 365 günlük güneş yılından 11 gün daha az olduğundan, bir yıldaki [Yahudi takvimindeki] Nisan ayının Roş Hodeş'i güneş takvimine göre, bir önceki yıldan 11 gün daha erken gelmektedir. Örneğin, eğer bir yılda bu gün 25 Mart'a denk gelmişse, ertesi yıl 14 Mart'a denk gelecektir.

Bu takvim düzeni yıllar boyu bu şekilde devam etse, takvim sürekli bir dönüş halinde olacaktır. Bu durumda Nisan ayı bazen yaz, bazen de kışa denk gelecektir. Oysa Tora'ya göre Nisan ayı, "*Hodeş Aaviv – İlkbahar Ayı*"dır (Devarim 16:1) [ve genellikle miladi takvimdeki Mart sonu ve Nisan'a denk gelir]. Bu sorunu çözmek için

[29. Son Teminat]

⁹ Tanrı Moşe'ye "Paro size kulak asmayacak" dedi. "Mısır Ülkesi'ndeki mucizelerimi arttırmam için [böyle davranacak]."

¹⁰ Moşe ve Aaron tüm bu mucizeleri Paro'nun önünde gerçekleştirmişlerdi. Fakat Tanrı, Paro'nun kalbini güçlendirdiği için, [Paro] Bene-Yisrael'i ülkesinden salıvermemiştir.

[30. Pesah Tanımlanıyor]

12.

¹ Tanrı, Mısır Ülkesi'nde Moşe ve Aaron'a konuşarak [şöyle] dedi: ² "Bu ay sizin için ayların başı olacak. Yılın ayları açısından bu [ay] sizin için birincidir.

belanın büyüklüğü ve şiddeti karşısında bile Paro'nun vurdumduymazlığı ve halkın hayatını hiçe saymasıdır; s.a.

Bir görüşe göre burada öfkeli olan, bu sert sözlere maruz kalan Paro'dur. Buna göre pasuk "[Moşe] *öfkeden burnu tüten Paro'nun huzurundan ayrıldı*" şeklinde anlaşılmalıdır.

9. Kulak asmayacak – Tanrı Moşe'yi, Paro'nun şaşırtıcı inatçılığı karşısında hayal kırıklığına uğramaması konusunda uarmaktadır. Mantiken, Moşe'nin söylediklerinin hep doğru çıktığına şahit olan Paro'nun direncinin, toplu ölümlerin gerçekleşeceğini duyduktan sonra kırılması gerekir. Fakat Tanrı'nın şimdi Moşe'ye söylediği gibi, Paro'nun inatçı davranması sebepsiz değildir: Mısır'da gerçekleşmeyi bekleyen başka mucizeler vardır.

Mucizelerimi arttırmam için – İbranice **Rebot Mofetay**. "**Mofet** – **Mucize**" [tekil olduğundan] bir taneyi ifade eder; "**Mofetay** – **Mucizelerim**" [minimum çoğul olan] iki taneyi ifade eder. Başına gelen "**Rebot** – **Arttırmam**" ifadesi de bir ekleme yapar. Kısacası, sırada meydana gelecek "üç" mucize daha vardır: [1] *behor*ların ölümü, [2] Kızıldeniz'in yarılması ve [3] Mısırlılar'ın sularda çalkalanması (Raşi). Ramban, mucize sayısına katılmakla birlikte, pasuktaki "**Mısır Ülkesi'ndeki**" ifadesi sebebiyle mucizelerin bunlar olamayacağını, zira son ikisinin Mısır dışında gerçekleştiğini belirtir. Ona göre bu üç mucize; [1] *behor* insanların ölümü, [2] *behor* hayvanların ölümü ve [3] Mısırlılar'ın tanrılarının yok edilmesidir.

10. Moşe ve Aaron... – Bu pasuk, son darbeden önceki olayları toparlama amaçlıdır. Buna göre belalar boyunca Moşe ve Aaron Paro'yu uyarış, fakat o inatçılık yapmış ve artık geri dönülemez noktayı geçmiştir. Ondan sonra da Tanrı her belada onun kalbine güç vermiş, onun Bene-

Yisrael'i salıvermeyi her seferinde reddetmesiyle, bu son darbeye kadar gelinmiştir.

Bu toparlamanın bir amacı da, sıradaki bölüme giriştir. Zira sırada Bene-Yisrael'in bir halk olarak aldıkları ilk mitsva vardır. Bu mitsva verilirken Tanrı, emri Moşe ve Aaron'a da birlikte verir görünmektedir. Gerçekte Tanrı Tora'nın hiçbir emrini Aaron'a söylememiştir (Vayikra 1:1, Raşi o.a.). Aaron'a da Moşe ile birlikte hitap edilir görüldüğü yerler, Aaron'un özel konumu vurgulanma amaçlıdır. Burada da temel gaye, Aaron'un, tüm belalar dönemi boyunca Moşe'ye eşlik edip onun sağ kolu olmasıdır (Raşi).

Ramban'a göre bu pasuğun anlamı, Moşe ve Aaron'un mucizeleri gerçekleştirmekteki rollerini tamamladıklarıdır. Vahşi hayvanlar, salgın hastalık belaları dışındaki tüm mucizevi belaları başlattıkları için Moşe ve Aaron hatırlatılmaktadır. Fakat sıradaki belayı Bizzat Tanrı gerçekleştirecektir.

Raşbam'ın görüşü, p. 9'un da bu özetin bir parçası olduğu yönündedir. Buna göre "**Tanrı Moşe'ye [her belada] 'Paro size kulak asmayacak' demişti**" (krş. İbn Ezra).

12.

Bu *Perek*'in ilk yirmi sekiz pasuğu onuncu belaya doğru gelişen anlatımı bölmektedir. Burada Tanrı, Yahudi Ulusu'nu Mısır'dan kurtulmayı hak edecek duruma getiren emirleri vermektedir. Zira yozlaşmış Mısır kültürünün birer kölesi olduklarından, onlar da mitsvalar açısından pek zengin değillerdir. Yahudi Ulusu bu kurtuluşu tarihin geri kalanında hep hatırlayacaktır. Söz konusu emirler, Yeni Ayın kutsanması, Pesah korbanı, Seder ve Pesah bayramının genel kurallarıdır.

1. Mısır Ülkesi'nde – Şehir dışında (bkz. 9:29 ačk.).

3 ג דְּבָרוֹ אֶל-כָּל-עַדְתִּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אֵי שֶׁהָ לְבִית-אֲבֹתָ שֶׁהָ לְבִית:

belirtildiği gibi, Roş Hodeş ilanının, sadece onların ve onlar gibi yetkili ve yüksek mevkideki kişilerin – yani *Bet-Din*'in – görevi olacağını belirtir. “Tüm Yisrael toplumuna” hitap bu sebeple bu emirle ilgili değildir (Ramban; Rabenu Behaye). Tanrı, sonuna kadar, *Bet-Din*'e verdiği bu yetkinin arkasındadır. Ve her şey – örneğin bayramların ne zaman olacağı – *Bet-Din*'in Roş Hodeş'i ne zaman ilan edeceğine bağlıdır.

Daat Zekenim, Rav Oşaya'nın şu sözlerini aktarır: Roş Aşana yaklaştığı zaman, Tanrı, hizmet meleklerine “Kürsüyü kurun ve defterleri çıkarın. Çünkü yarın [Roş Aşana olduğundan] Dünyam'ı yargılayacağım” der. Eğer [takvimi belirleme yetkisine sahip olan] aşağıdaki [=dünyadaki] *Bet-Din* herhangi bir sebepten dolayı Roş Hodeş [ve dolayısıyla Roş Aşana] ilanını bir gün ertelemeye karar verirse, Tanrı da [hazırlıklara rağmen] Dünyası'nı o gün yargılamaz. Hizmet melekleri O'na gelirler ve “Evrenin Hakimi; bize [dün] dünyayı bugün yargılayacağını söylemişsin” derlerse, Tanrı da cevap verir: “Çocuklarım yargıyı bir gün ertelemeye karar verdiler; ve tüm yetki onların elinde olduğuna göre siz de onların verdiği karara göre davranmalısınız!”. Tanrı ile melekleri arasındaki bu sembolik diyalog, Tanrı'nın takvim konusunda *Bet-Din*'e vermiş olduğu yetkinin ne derecede arkasında olduğunu oldukça çarpıcı bir şekilde dile getirmektedir.

Ayların başı olacak – Fakat *yılın* başı yine *Tişri'*dir.

Yılın ayları – Bu ifade, yılın “aylardan” oluştuğunu belirtmektedir. Başka bir deyişle Yahudi takvimindeki yıl, bir Ay yılıdır (*Sefer Yereim*).

Sizin için – Bu ifade bu pasukta ikinci kez geçmektedir. Nedeni, Yahudiler'le zaman arasındaki yeni bir ilişkiyi vurgulamaktır. Bene-Yisrael köleyken, zaman efendilerine aitti, onlara değil; çünkü istedikleri zaman istediklerini yapma özgürlükleri yoktu. Fakat bundan sonra Yahudiler kendi zamanlarının efendisi olacaklardır. Başka bir deyişle zaman “onlar için” olacak, bundan sonra hesap vermeleri gereken tek Efendileri Tanrı olacaktır. Kısacası Nisan ayı “onlar için bir ilk”tir (Sforno).

3-11. Pesah-korbanı. *Pesah* sözcüğü “atlamak / pas geçmek” anlamına gelir ve Tanrı'nın, Mısır Çıkışı'ndan hemen önceki gece, yani Pesah

akşamı, Mısır'da Bene-Yisrael'e gösterdiği merhameti hatırlatır [*Pesah* sözcüğünün olası diğer anlamı da “acımak / merhamet etmek / bağışlamak”tır (*Targum Yonatan*; *Targum Onkelos*; İbn Ezra; bkz. Yeşayau 31:5). Çünkü Tanrı, Mısırlılar'ın *behor* çocuklarının canlarını alırken, *Pesah-korbanı* yapmış olan Yahudiler'in evlerini pas geçmiştir (bkz. p. 12-13). *Pesah-korbanı* bu olayın ardından her yıl getirilmesi gereken bir *korban* olmasına rağmen, Mısır'daki ilk *korbanın* özel bir görevi vardır ve Tora'nın aşağıda belirttiği gerekliliklerin bazıları, sadece Mısır'daki bu ilk *korban* için geçerli işlemleri tanımlamaktadır. Burada belirtilmesi gereken nokta, diğer her *korban* gibi, *Pesah-korbanının* da, I. *Bet-Amikdaş*'ın inşasından beri sadece *Bet-Amikdaş*'ta gerçekleştirilebileceğidir. Günümüzde *Bet-Amikdaş* ayakta olmadığı için *korbanlar*, III. *Bet-Amikdaş*'ın inşasına kadar askıdadır.

Ramban, Tanrı'nın *korban* için yalnız kuzu veya oğlakları seçmesinin nedenini, bu hayvanların Mısırlılar tarafından birer “tanrı” olarak kabul edilmelerini gösterir. Dahası Mısırlılar, Nisan ayını ifade eden koç burcunun kendilerini koruduğuna inanırlardı. Dolayısıyla onların *korban* olarak kullanılması, tüm Mısır'ın Tanrı'nın isteği'ne boyun eğişini simgelemektedir. Üstelik Mısır'dan Çıkış da Nisan ayının tam ortasında gerçekleşmiş ve Mısırlılar'ın inancının ne kadar boş olduğu kanıtlanmıştır.

3. Toplumuna – İbranice *Eda*. Bu sözcük, “amaç / hedef” anlamına gelen *Yaad* kelimesinden türemiştir. Dolayısıyla ortak değer ve amaçlara sahip bir gruba; yani bir cemaati – toplumu ifade eder (Hirsch). Bu sözcüğün Tora'da geçtiği ilk yerin burası olması, *Pesah-korbanı* ile ilgili emrin, Bene-Yisrael'in tarihindeki yepyeni bir dönemi işaretlediği anlamına gelir. Yahudiler artık bir ulus olmuştur; bundan böyle kendi ortak değer ve hedefleriyle, Tanrı'nın Seçilmiş Halkı'dırlar.

Bu ayın 10'unda – Tanrı bu emri, bir önceki emri verdiği zaman, yani Roş Hodeş Nisan'da vermektedir. *Korban* ise 14 Nisan günü öğleden sonra, devamında belirtilen kurallara göre yapılacaktır.

Hangi ayda bulunduğu belli olduğuna göre, pasuktaki “bu” sözcüğü bir konuyu işaret etme amaçlıdır. Genel kural, *korban* olarak kullanılan tüm hayvanların dört gün boyunca kusurları olup

³ “Tüm Yisrael toplumuna konuşun ve herkesin, kendilerine bu ayın 10’unda atasal aile başına bir davar yavrusu – her ev [halkı] için bir davar yavrusu – almasını söyleyin.

Yahudi takviminde “artık yıl” kavramı vardır. Artık yıl, her 19 yılda 7 kez, yıl sonuna on üçüncü bir ayın eklenmesiyle oluşur. Böylece Nisan her zaman olması gereken mevsimde kalmış olur. Örnek olarak Pesah bayramı bazen 31 Mart kadar erken bir tarihe gelebilir. Ve ertesi yıl 20 Mart’a denk gelebilecekken, artık yıl gereği eklenen bir ay (*Adar Şeni* {*İkinci Adar*} ya da *VeAdar*) sayesinde, ertesi yıl 19 Nisan’da – yani yine ilkbaharda kutlanır.

Tora’ya göre, *Roş Hodeş*’in, sadece yetkili bir *Bet-Din* tarafından ilan edilebilir. Fakat bu ilan için öncelikle, yüksek bir yerden yeni ayı görmüş iki tanığın ifadesi gereklidir. Bu tanıklar geldikleri zaman, öncelikle kişisel olarak tanıklık gibi önemli bir konuma uygun olup olmadıkları belirlenir; ardından *Bet-Din* tarafından kendilerine, Ay’ı gökyüzünün neresinde, ışığının ne yanda, ne yana doğru bakar halde olduğu gibi çeşitli sorular sorulur. Tüm söylenenler *Bet-Din*’in yapmış olduğu astronomik hesaplamalarla uyum gösterdiği takdirde, tanıklıkları kabul edilir ve *Roş Hodeş* ilan edilir. Anlaşıldığı üzere tanıklık her ne kadar gerekliyse de, temelde *Roş Hodeş*’i asıl belirleyen, astronomik hesaplardır (Rabenu Hananel). Söz konusu astronomik hesaplamaların çok karmaşık olduğu aşıkardır. Tüm bu hesaplamalar, bu noktada Tanrı tarafından Moşe Rabenu’ya açıklanmış, o da her nesilde Yahudiler’in en yüksek kurulunda kullanılmıştır. Bu kurulun üyeleri, Moşe zamanından beri nesilden nesile öğretmenlerin öğrencilerine verdikleri “*Semiha* – *Yetki*”ye sahip olmalıdırlar. Gerekli hesaplamalarla ilgili tüm bilgilerin aktarıldığı *Bet-Din*’e, Tanrı tarafından takvimi belirleme yetkisi ve görevi verilmiştir. Bu durum, emirdeki (p. 2) “*Lahe*m – *Size / Sizin İçin*” sözcüğünde gizlidir. Bu sözle Moşe ve Aaron’a – yani o dönemin en yetkili kişilerine hitap edilmiştir. Dolayısıyla sonraki nesillerde de bu yetki ve görev, toplumun en üstü makamı olan *Bet-Din*’e ait olmalıdır (*Talmud* – *Roş Aşana* 22a, 25b).

II. Bet-Amikdaş’ın yıkılışından sonra, katliam ve sürgünler yüzünden, bu yetkiyi hak edecek düzeyde eğitim gerçekleşmemeye başladı. Bu bilgi düzeyindeki insanların sayısı gittikçe azaldı ve eğer *Semiha*’ya hak kazanacak kimsenin bulunmadığı bir noktaya gelinseydi, artık yeni ayın başlangıcını ilan etmek olanaksız olacak, Yahudi takvimi devam edemeyecekti. Bu felaketi önlemek için 4119 (MS 358-9) yılında II. İlel’in başkanlık ettiği *Bet-Din*, o ana kadar tanıkların

söylediklerinin doğruluğunu belirlemede kullandıkları hesaplamalara dayanarak, gelecek tüm yüzyıllar için geçerli olacak bir takvimi oluşturdu. Günümüzde kullanılan Yahudi takvimi işte bu takvimdir. Ancak *Maşiah* geleceği ve yetkili bir *Bet-Din*’in tekrar kurulacağı zaman, tekrar tanıkların ifadesine dayanan sistem yürürlüğe girecektir.

Bu [ay] – Nisan ayı. Yahudi takviminin ayları şunlardır: Nisan, İyar, Sivan, Tamuz, Av, Elul, Tişri, Heşvan, Kislev, Tevet, Şevat, Adar [ayrıca artık yıllarda *Veadar*]. Ayların günümüzde kullanılan bu isimleri Babil kökenlidir. Yahudiler bu isimleri I. Bet-Amikdaş’ın yıkılışından sonra kullanmaya başlamışlardır. Bu isimler daha sonra da Babil sürgününden kurtuluşu ve II. Bet-Amikdaş’ın inşasının anısına kullanılmaya devam edilmiştir (Ramban).

Bu emrin verildiği ay, “*ayların başı*” olacaktır. Yılbaşı olan *Roş Aşana*, Tişri ayının başı olmasına rağmen, ayların numaralandırılması, Mısır’dan Çıkış’ın gerçekleştiği Nisan ayından itibaren yapılacaktır. Nitekim Tora, *Roş Aşana*’dan “*yedinci ayın ilk günü*” (Vayikra 23:5-6), Pesah’tan ise “*birinci ayın on beşi*” (Vayikra 23:24) olarak bahsetmektedir (Raşi). Ayların bu şekilde numaralandırılmasının sebebi, Yahudi tarihinin en önemli olaylarından biri olan Mısır’dan Çıkış’a verilen önemdir. Benzer bir şekilde haftanın günleri Şabat’a göre [**Yom Rişon** – *Birinci Gün* [=Pazar]], “**Yom Şeni** – *İkinci Gün* [=Pazartesi]]” vs. şeklinde] adlandırılır. Böylece Şabat hep aklımızda kalır. Çünkü Şabat, Tanrı’nın dünyayı altı günde yaratıp, yedincide işi bıraktığına tanıklık eden gündür.

Pasuktaki “bu” sözcüğü, bir şeylerin gösterildiğini ima etmektedir (*Gur Arye*). *Midraş*’a göre, Tanrı Moşe Rabenu’ya, Ay’ın hangi durumunun “Yeni Ay” olduğunu göstermiştir. Nitekim “ay” için kullanılan sözcük *Hodeş*, aynı zamanda “*Hiduş* – *Yenilenme*” ifade eder. Tanrı Moşe’ye Ay’ı göstererek, “Ayı şu gördüğün yeni haliyle gördüğünüz zaman, *Roş Hodeş* ilanını yapacaksınız” demiştir (Raşi) [Not: Türkçe’de “Yeni Ay” terimi, Ay’ın tamamen ışısız olduğu dönemi belirtir. Bu mitsvanın bağlamında ise, söz konusu terim, “ayın ışığının yenilendiği”, yani en ince haliyle bir hilalin görülebildiği aşamayı temsil etmektedir].

Sizin için – Bu iki sözcükle, Tanrı Moşe ve Aaron’a hitap etmektedir. Bu da, daha önce

4 וְאִם-יִמְעַט הַפֵּית מִהֵינֹת מִשֶּׁה וְלָקַח הוּא וּשְׁכָנוֹ הַקָּרֵב אֶל-בֵּיתוֹ
5 בַּמִּכְסֵּת נִפְשֵׁת אִישׁ לְפָנָיו אָכְלוּ תִכְסּוּ עַל-הַשֶּׁה: ה שָׁה תָמִים זָכָר
6 בֶּן-שָׁנָה יִהְיֶה לָּכֶם מִן-הַכֶּבֶשִׂים וּמִן-הָעִזִּים תִּקְחוּ: ו יִהְיֶה לָּכֶם לְמִשְׁמֶרֶת
עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וּשְׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קָהֹל עֲדַת-יִשְׂרָאֵל בֵּין
7 הָעֲרָבִים: ז וְלָקְחוּ מִן-הֶדֶם וְנָתְנוּ עַל-שְׁתֵּי הַמְּזוֹזוֹת וְעַל-הַמִּשְׁקוּף עַל
הַבָּתִּים אֲשֶׁר-יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם:

korbanın kontenjanındaki kişi adedi, yiyebilecekleri miktara göre belirlenir.

Yeme kapasitesi oranında – Durumu Kazayit kadar bile et yemeye müsait olmayan kişiler, örneğin yaşlı ya da hastalar, korban üzerinde pay sahibi olmazlar (Raşi).

Pay sahibi olmalıdır – Ya da “[o hayvanın ‘yiyecek kişiler’ kontenjanına] kayıt olmalıdır” (Raşi).

5. Bir yaşında – “Hayatının ilk yılını süren” (Raşi). Bir yaşını geçtiyse Pesah-korbanı olarak kullanılamaz (Sifte Hahamim).

Seçin – Tam çeviriyle “alm”.

6. Gözetiminizde olsun – Bu dört gün boyunca, hayvan, korban olarak kesilmesini engelleyecek bir kusuru olup olmadığı konusunda titizlikle incelenmelidir (Raşi) ve bu sadece Mısır’daki korban için değil, her korban için geçerli bir kuraldır. Mısır’a özgü olan, bu incelemenin hayvanın sahibi tarafından yapılmasıdır; bkz.p.3 açık.

Rabi Matya ben Haraş, Mısır’da, hayvanın hazırlanmasının neden özellikle hayvanın sahibi tarafından yapılması gerektiğini şöyle açıklar: Mısır sürgününde geçen bunca yıldan sonra, Yahudiler öyle bir düzeye düşmüşlerdir ki, kurtuluşu hak edecek hiçbir erdeme sahip değillerdir. Bu sebeple Tanrı onlara her ikisi de kanla ilgili olan iki emir vermiştir: [1] Pesah-korbanının kesimi ve kanının sövelere sürülmesi; [2] Sürgün sırasında ihmal edilmiş olan Berit Mila. Kurala göre Berit Mila yapılmamış bir erkeğin Pesah-korbanı etini yemesi yasaktır (p. 48). Yehezkel’deki “Vaomar Lah Bedamayih Hayi – Sana ‘Kanların sayesinde yaşayacağım’ dedim” (Yehezkel 16:6) pasuğu bunu ifade etmektedir. Bu pasuktaki ‘kanların’ ifadesi, Bene-Yisrael’in hayatta kalıp Mısır’dan çıkabilmesini sağlayan iki kan-bağlantılı emri belirtmektedir: Korban kanı ve Berit Mila kanı. Berit Mila 10 Nisan tarihinde yapılmıştır. Bilindiği gibi sünnetin ardından gelen ilk üç gün,

en zor dönemdir (bkz. Bereşit 34:25). Böylelikle bu dönemin atlatılmasının hemen ertesi günü, 14 Nisan’da Pesah-korbanı yapılmıştır. Kısacası, Tanrı Pesah-korbanı mitsvasının da kişisel olarak yararlı olabilmesi için onunla ilgili hazırlık emrini özellikle hayvanın sahibine vermiştir (Maskil LeDavid’in açıklamasıyla Raşi).

Öğleden sonra – Talmud – Pesahim 61a; Raşi. Tam çeviriyle “akşamlar arasında”. Öğleden sonra’yı belirtmek için bu tanımın kullanılmasının sebebi, iki “günbatımı” arasındaki zamanı ifade etmesidir. Bunların ilki öğleyn güneşin en tepeye çıktıktan sonra ufuk yönünde batmaya başlaması, ikincisi de ufuk altına geçerek tam olarak batmasıdır (Raşi).

Tüm – Bir hayvan üzerinde birden çok kişi ortak olacaktır. Fakat kesim sadece bir kişi tarafından yapılabilir. Kısacası “tüm” toplumun kesim yapması mümkün değildir. Onun yerine hayvanı kesen kişi, bu işlemi hayvan üzerindeki ortakları temsilen yapmaktadır. Böylece ortakların hepsi o hayvanı kesmiş gibi değerlendirilmektedir. Sonuç olarak bu ifade, “Şeluho Şel Adam Kemoto–Bir kişinin temsilcisi, kendisi gibidir” prensibinin Tora’daki dayanak noktasıdır (Talmud–Kıduşin 41b).

Yisrael cemaati topluluğu – Burada toplumdan üç farklı sözcükle bahsedilmektedir. Bet-Amikdaş’ta Pesah-korbanının üç ayrı seansta yapılmasının temeli budur (Talmud – Pesahim 64a). Buna göre ilk grup Bet-Amikdaş’ın avlusuna girer, kapılar kilitleilir ve korbanlar yapılır. Onlar çıktıktan sonra ikinci grup, onlardan sonra da üçüncü grup girerdi.

Onu kessinler– Mitsvat Ase No.4 (Sefer Ahinuh).

7. Kandan ... alıp ... sürsünler – Hayvanın boyundan kan bir kaba alınıp kapıda belirtilen yerlere sürülecektir. Fakat bu, sadece Mısır’daki Pesah-korbanı için geçerlidir. Sonraki yıllarda, tıpkı diğer korbanlarda olduğu gibi, kan

⁴ Eğer ev [halkı] bir davar yavrusu için [sayıca] az kalırsa, bu durumda, kişi hesabına göre, [yavruyu] kendisi, evine yakın olan bir komşusuyla [ortak olarak] alsın. Her kişi, yeme kapasitesi oranında bu davar yavrusu üzerinde pay sahibi olmalıdır.

⁵ “Kendinize [alacağınızı] bu davar yavrusu, kusursuz, erkek ve bir yaşında olmalıdır. [Yavruyu] Ya koyunlardan ya da keçilerden seçin. ⁶ ve [yavru] bu ayın 14’üne kadar gözetiminizde olsun. “[O gün] Öğleden sonra, tüm Yisrael cemaati topluluğu onu kessinler. ⁷ Sonra, kandan [bir miktar] alıp, [korbanı] yiyecekleri evlerdeki [kapıların] iki pervazına ve kirişine sürsünler.

olmadığı konusunda iyice incelenmesidir (krş. p. 6). Fakat bu işin, *korbanın* sahibi tarafından yapılması şart değildir; bir kişi, satıcı tarafından incelenmiş ve kusursuz olduğu belirlenmiş bir hayvanı almakta özgürdür. Dolayısıyla “sahibin” kendisinin *Pesah-korbanı*nı ayın 10’undan incelemeye alması gerekliliği, sadece Mısır’daki ilk *korbanın* gerektirdiği bir uygulamadır. Takip eden yıllarda ise bu zorunluluk olmayacaktır. Pasuktaki “bu” sözcüğü de tam olarak bunu ifade etmektedir: “Sadece *bu* ayın ve gelecekteki başka bir Nisan ayının değil” (Talmud – Pesahim 96a; Raşi).

Hahamlarımız, bu dört günlük sürecin, kurtuluş mucizesinin bir parçası olduğunu açıklarlar. Mısırlılar, davar yavrularının – yani tanrılarının – Bene-Yisrael tarafından kapıya bağlandıklarına şahit olduklarında, Yahudiler’e bunun ne anlamı olduğunu sorarlar. Yahudilerin cevabı, bu hayvanların Tanrı’nın emri üzerine *korban* yapılacakları şeklinde olur. Mısırlılar buna son derece öfkeleniş Yahudiler’i öldürmeye kalkışır fakat, bir mucize sonucu bunu yapamazlar. Bu olay 10 Nisan 2448 Şabat günü gerçekleşmiştir. Bu mucizenin anısına, her yıl, Pesah’tan önceki Şabat günü, “*Şabat Agadol* – Büyük [mucizenin gerçekleştiği] *Şabat*” olarak adlandırılır (Kol Bo; Şiboleet Aleket).

Daat Zekenim, Bene-Yisrael’in verdiği cevapta *korbanın* sonucunu da söylediklerini belirtir. Mısırlılar’a bu *korbanın* kanını sürdükleri evleri Tanrı’nın pas geçeceğini ve Mısır’ın tüm *behorları* ölüken Bene-Yisrael’de kimseye zarar gelmeyeceğini söylerler. Bunu duyan Mısır’ın *behorları* paniğe kapılırlar ve bela gerçekleşmeden Bene-Yisrael’in salıverilmesini isterler. Fakat Paro buna da yanaşmayınca *behorlar* ayaklanırlar ve Mısır’da bir tür iç savaş çıkar ve çok sayıda insan ölür. Teilm’de Tanrı hakkında “*Mısır’ı behorlarıyla vuran*” (Teilm 136:10) denmesinin anlamı budur. *Behorlar* sadece ölmemiş, bunun öncesinde çok sayıda Mısırlı’yı kendileri öldürmüşlerdir.

Herkesin – “Mitsvalardan sorumlu yaşı gelmiş

herkesin” (krş. *Talmud* – Pesahim 91b).

Atasal aile başına ... her ev [halkı] için – Bkz. 6:14; Bamidbar 1:2, 17:17. Ya da “geniş aile” (*Mehilta*; *Talmud* – Pesahim 96a; Raşi; Hirsch). Bu ifade, bir üst ve bir alt nesli de içine alan geniş aileyi kast etmektedir. Mitsvayı yerine getirebilmek için *Pesah-korbanı*ndan yenmesi gereken asgari miktar **Kazayit**’tir. “*Zeytin kadar*” anlamına gelse de, bu 18-27gr.lık bir miktardır. Bir hayvanın eti herkes **Kazayit** yese bile “*atasal aile*”ye yetmeyecekse, o zaman “*her ev [halkı]*” yani her çekirdek aile için bir hayvan kullanılmalıdır (Raşi). Ayrıca “*her ev*” ifadesi her bir evin kendi içinde özel olduğunu belirtir. Dolayısıyla aynı hayvan üzerinde ortak olan kişiler, *korbanın* etini yerlerken farklı yerlerde değil, aynı çatı altında olmalıdırlar (Raşbam).

Davar yavrusu – İbranice **Se**. Bu sözcük küçükbaş hayvan yavrusunu ifade eder; bkz. Devarim 14:4. Bu bağlamda bir kuzu ya da oğlaktan bahsedilmektedir; bkz. p. 5.

4. Az kalırsa – p. 10’da belirtildiği üzere *korban* sabaha kadar yenmelidir. Fakat eğer bir aile bunu yapabilecek kadar kalabalık değilse, o zaman başkalarıyla ortak olurlar. Burada Tanrı’nın, halkın parasına değer verdiğini görmekteyiz. Zira bu olanak sayesinde yenememiş bir hayvan boşu boşuna yakılmak zorunda kalmayacaktır (Rabenu Behaye).

Bu sözcük “*azalırsa*” şeklinde de çevrilebilir. Pasuğun devamında görüldüğü üzere, “hayvan kesilmeden önce” o hayvan üzerinde kimin ortak olduğu belirli olmalıdır (*Talmud* – Pesahim 81a). Ve yine, hayvan kesilmediği sürece bir kişi ortaklığını çekebilir ve dolayısıyla hayvan üzerindeki ortaklar “*azalabilir*”. Raşi’nin bu açıklaması *Talmud*’daki çoğunluk fikrine göredir. Azınlıkta kalan Rabi Şimon’a göre ise, *korbanın* kanı *Mizbeah*’a sürülmediği sürece, kesildikten sonra bile ortaklıktan çekilebilir (a.k. 89a).

Kişi hesabına göre – Etten yiyecek olan herkesin kesimden önce belli olması gerekir. Böylece bir

ח ואכלו את־הבשר בלילה הזה 8
 9 צִלִּיאֵשׁ וּמִצּוֹת עַל־מִרְיִם יֹאכְלֶהוּ: ט אֶל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ זָא וּבִשֵּׁל מִבֶּשֶׁל
 10 בְּמִים כִּי אִם־צִלִּיאֵשׁ רֹאשׁן עַל־כִּרְעֵיו וְעַל־קִרְבּוֹ: י וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ
 11 עַד־בֹּקֶר וְהִנֵּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: יא וְכֹכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ
 מִתֵּינֵכֶם חֲגָרִים נַעֲלִיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיָדְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפֹזוֹן
 פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

9. Az pişmiş – Yani tamamen pişmemiş (Raşi); ateş görmesine rağmen yenebilecek kadar pişmemiş (*Sefer Ahinuh*). İbranice **Na**. Başka bir görüşe göre “çiğ”. Ancak *Sefer Ahinuh*’a göre tamamen çiğ ise **Na** sınıfına girmez ve bu yasayı ihlal etmez [=ceza gerektirmez]. Fakat yine de “ateşte kızarmış” olmadığı için çiğ hal de yasaktır. Başka bir görüşe göre, bir tava içinde su katılmadan yapılan ızgarayı belirtir (Raşbam).

[Başka bir sıvıda] – Raşi “pişmiş – haşlanmış” ikilemesinin her türlü sıvıyı dahil ettiğini belirtir. Tam çeviriyle “pişmiş – suda haşlanmış”. İbn Ezra’ya göre “suda haşlanmış” bölümü, “pişmiş”in açıklamasıdır.

Onu ... pişirilmiş olarak yemeyin – *Mitsvat Lo Taase* No. 2 (*Sefer Ahinuh*). Ramban, *Pesah-korbanının hazırlanmasıyla ilgili olan – örneğin bu pasuktaki gibi – tüm kuralların tüm kuşaklardaki Pesah-korbanları için geçerli olduğunu* belirtir. Pişme şekli de hazırlık kapsamındadır. Bu bölümde verilen yeme şekli ile ilgili – örneğin sıradaki pasuktaki – şartlar ise sadece Mısır’daki ilk *korban* için geçerliydi.

Başı, bacakları ve iç organları ile birlikte – *Korban*, ağzından girip arkasından çıkan kalın bir dala geçirilir, bacakları ve bağırsakları da birlikte bu dala asılarak hepsi birlikte ateşte çevirme yapılır (Ramban, *Yad – Korban Pesah* 8:10). Hayvanın “olduğu gibi” çevrilmesi gerektiğini söyleyen Raşi’ye göre ise bağırsaklar yıkanıp temizlendikten sonra hayvanın karnına geri yerleştirilip öyle pişirilir. Alternatif olarak “başı dizlerinin üstünde olacak şekilde” (Ralbag; *Keduşat Levi*). Krş. *Talmud – Pesahim* 74a; *Talmud Yerusalmi – Pesahim* 7:1.

Ateşte kızarmış – Ve bir kapta kızarmış değil (*Talmud – Pesahim* 41a). Bu bir önceki pasukta da bu belirtilmiş olmasına karşın, orada “yap” şeklindeki bir direktif vardır. Buradaki ise, “yapma” şeklindeki emri açıklama amaçlıdır. Dolayısıyla gereksiz tekrar değildir.

Korban her ne kadar bir çubukta çevirme yapılabilirse de, bu çubuğun metal olmaması gerekir. Zira metalin değdiği yerler ateşten değil, çubuğun ısısından dolayı pişmiş olacaktır (a.k. 74a). *Talmud* (a.y.) burada özellikle kalın bir nar ağacı dalının kullanıldığını belirtir. Bunun sebebi, bu dalın değdiği yerde eti pişirecek kadar ısınmaması ve ısındığında su koyvermemesidir. Bu şekilde “suda pişme” sorunu bertaraf edilmektedir.

Her mitsvanın tüm detaylarını vermek elbette bu kitabın amacını aşmaktadır. Verdiğimiz bu örneklerin amacı, *Tora Şebeal Pe’nin*, bir mitsvanın kuralına her yönden uygun şekilde yerine getirilebilmesi için ne denli derin detayları ele aldığını vurgulamaktır.

10. Sabaha artırmayın – *Korbanın* etini şafak sökene kadar bitirmek gerekir (Raşi).

Mitsvat Lo Taase No. 3. Bir yemeği tam yemeyip başka bir zamana bırakmak, elindekini başka zaman bulamayabileceğinden endişe eden fakirlere ve kölelere özgüdür. Dolayısıyla bu emir, özgürlüğü vurgulama amaçlıdır. Pasuğun devamında, arta kalan bir şeyler olduğu takdirde onun, değersiz bir şey gibi yakılması gerekliliği de aynı tema sebebiyledir (*Sefer Ahinuh*; krş. 16:19).

Sabaha artanı – Elde olmayan sebeplerle arta kalan parçalar yakılacaktır (İbn Ezra). *Tora’nın* sadece “artanı” demesi yeterli olurdu. Gereksiz görünen ikinci “sabaha” sözcüğü, “ikinci bir sabahı” ifade etmektedir. Zira *Pesah-korbanının* yapıldığı gecenin sabahı *Pesah’ın* ilk *Yom Tov* günüdür ve arta kalan *korban* etinin *Yom Tov*’da yakılması yasaktır. Bu sebeple kalanlar ancak bayramın ikinci sabahı yakılabilir (Raşi).

11. Şu halde yemelisiniz – Buradaki tanımlar şart değildir. Hepsini “her an yola çıkmaya hazır oluşu” ifade ettikleri için verilmiştir (Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Bir görüşe göre gerçekten kuşaklarını sıkılaştırmalı, ayakkabılarını giymeli ve eşekleri gütmek için (İbn Ezra) ellerine sopalarını almalıdırlar. Fakat elbette bu

⁸ “[Korbana ait] Eti o gece yesinler. Onu [doğrudan] ateşte kızarmış [halde]; *matsa* ve acı otlarla yemelidirler.

⁹ “Onu az pişmiş, suda haşlanmış veya [başka bir sıvıda] pişirilmiş olarak yemeyin. Baş, bacakları ve iç organları ile birlikte, yalnızca [doğrudan] ateşte kızarmış [olarak yenmelidir]. ¹⁰ “[Etinden hiçbir parçayı] Sabaha artırmayın. Sabaha artanı ateşte yakmalısınız. ¹¹ “Ve onu şu halde yemelisiniz: beliniz kuşanmış, ayakkabılarınız ayaklarınızda ve sopanız elinizde; onu aceleyle yiyin. Bu, Tanrı için *Pesah-korbanıdır*.

Mizbeah'ta belirli bir yere sürülecektir (*Tosefta – Pesahim* 8).

Yiyecekleri evlerdeki – Bu ifade “içinde yemek yemeye [başka bir deyişle yaşamaya] uygun olan evlerdeki” anlamındadır. Başka bir deyişle Yahudiler'e ait ahırlar ve ambarlara kan sürmeye gerek yoktur. Fakat içinde *korban* yenmeyecekse bile her Yahudi evinin kapısına kan sürülmelidir (Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim).

İki pervazına – Tam çeviriyle “iki pervazlarına”. İbranice *Şete Mezuzot*. Bir kapıda zaten iki [yan] pervaz olduğuna göre sadece “pervazları” denmesi yeterlidir. Ayrıca “iki” denmesine ne gerek vardır? Bu genel bir kuralı öğretme amaçlıdır. Eğer bir yerde sadece “*Mezuzot – Pervazlar*” geçiyorsa, bu “tek bir pervazı” ifade eder. İki pervazı birden ifade etmek için buradaki gibi *Şete Mezuzot* denmelidir (*Talmud – Menahot* 34a). *Mezuza* mitsvasında da sadece *Mezuzot* dendiği için (bkz. Devarim 6:9 ve 11:20), *Mezuza* sadece bir pervaza – odaya girişte sağ tarafta kalan pervaza takılır.

Kirişine – İç tarafına. Bu, p. 13'te “sizin için bir işaret olacak” denmesinden anlaşılmalıdır. “Sizin için – ve dışarıdakiler için değil” (*Mehilta*).

8. Eti o gece yesinler – *Mitsvat Ase* No. 5. *Mitsva* hayvanın sadece etinin yenmesidir (Raşi; krş. p. 46). Ayrıca bu korbanın etinin yenmesi sadece “o gece” için mitsvadır. *Pesah-korbanının* eti 14 Nisan'ı 15'e bağlayan gece hava karardıktan sonra yenmelidir. Önce yenemez; yeme vakti sabaha kadardır ve sonrasında yenemez (krş. p. 10).

Ateşte – Doğrudan ateşi göreceği şekilde, ister kömürde, ister bir fırın içinde, isterse de şişe geçirilmiş olarak; bkz. s.p. açık. Bu sadece *Pesah-korbanına* özgü bir kuraldır ve başka türlü pişirilmesi yasaktır. Yenebilen diğer *korban* türleri ise farklı şekillerde de pişirilebilir (Rabenu Behaye). *Sefer Ahinuh*'a göre, ateşte pişmiş et hem lezzetli, hem de özellikle kralların ve hür insanların tercihi olduğu için yenmelidir. Zira *Pesah* gecesi en önemli vurgu özgürlük üzerindedir. Fakir insanlar ise buldukları az

miktardaki eti, iyice doyurması için tencerede pişirerek yemeyi tercih ederler. İkinci bir sebep de ateşte pişirmenin hızlı bir yöntem olmasıdır ve bu da Çıkış'ın hızlı ve telaş içinde oluşunu anımsamak içindir (p. 11).

Matsa – Mayalanmamış ekmek. Su ve unla açılan bir hamurun 18 dakikadan fazla hareketsiz bırakılmadan fırına verilmesiyle pişirilir.

Acı otlarla – İbranice *Maror*. *Talmud* (*Pesahim* 38a) *Maror* adı verilen belirli bir bitki olduğundan söz eder. Fakat burada sadece o bitkiden bahsedilmemektedir. Acı tada sahip her türlü bitki bu sınıfa girebilir. Bu acı otların amacı, Mısır'daki köleliğin acılığının anısını taze tutmaktır; bkz. 1:14 (Raşi). Günümüzde genel olarak marul yaprakları kullanılır. Bunun dışında yabanturba [ya da acırğa], hindiba, bir tür acı sarmaşık da olabilir (*Talmud – Pesahim* 39a).

Onu ... matsa ve acı otlarla yemelidirler – Tam çeviriyle “Onu [doğrudan] ateşte kızarmış halde – ve matsa – acı otlarla yiyeceksiniz”. Ramban'ın da açıkladığı üzere burada yenecek üç şey vardır: [1] *Pesah-korbanının* eti, [2] *Matsa* ve [3] Acı otlar (*Maror*). Tam çeviriye biraz dikkatle bakıldığında takdirde anlaşılacağı üzere, *Pesah-korbanının* etinden yemekle, *matsa* yemek iki farklı mitsvadır [fakat “*matsa* yeme” mitsvasının verildiği yer p. 18'dir]. Dolayısıyla bu iki farklı mitsvadan biri yapılamıyorsa, diğerinin hala hükmü vardır. Örneğin günümüzde Bet-Amikdaş olmadığı için *Pesah-korbanını* yapamıyor olmamız, *Pesah*'ın ilk gecesi *Seder*'de *matsa* yememiz konusundaki gerekliliği ortadan kaldırmaz. Diğer yandan acı otları yemek ise, kendi başına bir mitsva değil, *korban* etinin yanında – yani ona bağlı olarak yapılan bir uygulamadır. Tam çeviri “[doğrudan] ateşte kızarmış halde ve acı otlarla yiyeceksiniz” anlamındadır. Dolayısıyla *Pesah-korbanının* yapılamadığı günümüzde, acı otlar yemek “Yazılı Tora'ya göre” [*DeOrayta*] zorunlu değildir. Buna rağmen *Pesah* gecesi *Seder*'de acı otlar yememizin sebebi, bunun söz konusu uygulamayı canlı tutma amacıyla Hahamlarımız'ca belirlenmiş [*DeRabanan*] bir mitsva olmasıdır.

יב ועֲבַרְתָּ בָּאָרֶץ-מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִכִּיתִי
 כָּל-בְּכוֹר בָּאָרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד-בְּהֵמָה וּבְכָל-אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה
 13 שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה: יג וְהָיָה הָדֵם לָכֶם לְאֹת עַל הַבְּתִימִם אֲשֶׁר אִתְּם שָׁם
 וְרָאִיתִי אֶת-הָדֵם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא-יְהִיָּה בְכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכְתִּי
 בָּאָרֶץ מִצְרַיִם:

[Yalnız] – Rabi Arye Kaplan. Bu, pasuğu anlama-
 nın bir yoludur. Tanrı bir tanedir ve başkası
 yoktur. Ya da “tüm bunları yapan bir başkası
 değil; sadece Ben'im – yani Tanrı” (*Pesah
 Agadası*). Bir açıklamaya göre bu vurgunun yapıl-
 masının sebebi, “*Aşem kim ki?*” (5:2) diyen
 Paro'ya cevap vermektir (Raşbam).

13. Sizin için bir işaret olacak – “Sizin için – ve
 başkası için değil”. Dolayısıyla kan, kapı
 sövelerinin sadece içeriden görülebilen bir yerine
 sürülecektir. Tanrı'nın böyle bir işarete ihtiyacı
 olmadığı açıktır. Bir *korban* yapıldığı zaman,
 yapan kişi, hayvanın başına gelenleri aslında ken-
 disinin hak ettiğini düşünmelidir. Mısır'ın çamu-
 runa batmış olan Yahudiler de, günahlarından
 arınmak için *Teşuva* yapmalıydılar. Dolayısıyla
 özellikle *behor*ların öldüğü anda “kendilerine
 yönelik” hatırlatıcı bir işaretin, bu konuda çok
 yardımcı olacağı açıktır (*Meam Loetz*).
 Yahudiler'in *behor*ları kurtulmuştur; çünkü kapı
 sövelerindeki kan, evdekilerin, Tanrı'nın isteği'ni
 yerine getirdiklerini göstermektedir. Başka bir
 deyişle Yahudiler'i koruyan, kan kalkaniyle (!)
 güvene alınmış bir evde bulunmak değil, verilen
 emre bu şekilde kendilerini tamamen adanmaları
 olmuştur. Nitekim, Raşi'nin de aktardığı üzere,
 Yahudiler'in yanına sığınan Mısırlı *behor*lar da
 beladan kurtulamamıştır.

Rabenu Behaye şöyle demektedir: Ne belayı
 engelleyen kandır ne de kanın eksikliği belaya
 sebebiyet vermiştir. Tora bize şunu öğretmekte-
 dir: Tanrı'ya sonuna kadar inanan, güvenini O'na
 yaslayan ve Paro'dan ya da kararlarından kork-
 mayıp Mısır'ın tanrılarını herkesin görebileceği
 bir yerde boğazlayarak, *Pesah-korbanının* kanını
 sövelere süren kişi, tam bir *Tsadiq*'tir ve beladan
 korunmaya sonuna kadar layıktır.

Kanı gördüğümde – Tanrı'nın kanı görmeye mi
 ihtiyacı vardır? Önceki açıklamada da belirtildiği
 gibi kan “Bene-Yisrael için” bir işarettir; Tanrı
 için değil (*Mehilta*). Burada Tanrı, vermiş olduğu
 mitsvayı yerine getirmelerinin sonucunda elde
 edecekleri manevi hakkı dikkate alacağını belirtir.

mektedir. İkinci bir açıklama da şöyledir:
 “Avraam'ın Yitshak'ı korban olarak bağladığı
 zamanki [koça ait] kanı göreceğim ve Atalar'ın
 hatırına ve onlara vermiş olduğum söz üzerine
 size zarar gelmemesini sağlayacağımı”. Nitekim
Akeda sonrasında Avraam'ın oraya vermiş olduğu
 isim “Tanrı görecektir”tir (Bereşit 22:14; Rabenu
 Behaye).

Mısır Ülkesi'ni vurduğum zaman – Buradan,
behor olmayan Mısırlılar'ın da bir şekilde zarar
 gördüklerini anlamaktayız. Bu belada *behor*lar
 ölürken, diğerleri “*Öfke, gazap, sıkıntı ve kötülük
 meleklerinden oluşan bir grup*” (Teilim 78:49)
 yoluyla cezalandırılmışlardır. Üstelik eğer Tanrı,
 Merhameti ile Bene-Yisrael'e *Pesah-korbanını*
 yapmalarını emretmemiş, onlar da bu emri yerine
 getirmemiş olsa, bu ek belalardan Bene-Yisrael de
 aynı derecede etkileneceklerdir (Sforno).

Yok edici bela – Ya da “*yok etme amaçlı bela*”. Bir
 görüşe göre buradaki “*Maşhit* – *Yok Edici*”, belayı
 gerçekleştiren bir melektir (İbn Ezra; krş. 11:7,
 Raşbam o.a.). Buna göre pasuğun çevirisi
 “*Böylece Mısır Ülkesi'ni vurduğum zaman, sizde
 [kimse] Yok Edici'ye av olmayacak*” şeklinde de
 olabilir.

Tanrı Bene-Yisrael'in evlerini pas geçeceğini
 zaten söylediğine göre, buradaki “sizde bela
 olmayacak” sözlerinin başka bir anlamı olmalıdır
 (*Mesiah İlemim*). Burada iki yeni şey söylenmek-
 tedir: Eğer bir Yahudi *behor*, bela sırasında bir
 Mısırlı'nın evinde ise, o evde *korban* kanı ile
 yapılmış işaret olmasa bile beladan etkilennmeye-
 cektir [“sizde olmayacak”]. Aksine bir Mısırlı
behor, kan işaretinin yer aldığı bir Yahudi evinde
 olsa bile ölecektir [“sizde olmayacak – ama
 başkalarında olacak”] (Raşi).

14-20. Pesah Bayramı. Burada yedi günlük
 Pesah bayramının nasıl kutlanacağına dair bazı
 kurallar verilmektedir. Fakat elbette Pesah
 Mısır'da tam bir hafta kutlanmamıştır. Bene-
 Yisrael 15 Nisan sabahı ülkeyi terk etmişlerdir.

Pesah Yahudi Ulusu'nun doğuş bayramıdır;

¹² “O gece Mısır Ülkesi’nden geçeceğim. İnsandan hayvana, Mısır Ülkesi’ndeki tüm *behor*ları öldüreğim. Mısır’ın tüm tanrılarına karşı yargımı uygulayacağım. [Yalnız] Ben Tanrı’yım. ¹³ “[Kapılarınıza sürdüğünüz] Kan, içlerinde bulunduğunuz evlerin üzerinde, sizin için bir işaret olacak. Kanı gördüğümde üzerinizden atlayacağım. Böylece Mısır Ülkesi’ni vurduğum zaman, yok edici bela sizde gerçekleşmeyecek.

gereklik sadece Mısır’daki ilk *Pesah-korbanı* için geçerlidir (Mehilta; Talmud – Pesahim 96a).

Aslında Moşe, geceleyin kendisine Mısır’ı terk etmeleri için yalvarmaya gelen Paro’nun isteğini reddedecektir. Gitmek için herkes sabahı bekleyecektir. Öyleyse *korbanı* neden bu şekilde yemek gerekmiştir? Bene-Yisrael kurtuluş anında bile hala böylesi mucizeleri hak edecek düzeyde değildirler. Gerçekten de Hahamlarımız’ın söylediği gibi, manevi skalanın en alt düzeyine ulaşmalarına bir basamak kalmıştır. Ve eğer bu noktada kurtarılmazlar, onlar için çok geç olacak, o son basamağı da inceklerdir. Dolayısıyla *korbanı* yiyiş şekilleri, bu tehlikeli durumdan bir an önce kurtulma yönündeki istek ve hazırlığı simgelemektedir. Zira bu şekilde, kurtarılmayı kendileri hak ettiği için değil, sadece Tanrı’nın sonsuz merhameti sayesinde Mısır’dan çıkabildiklerinin bilincine varacaklardır. Ayrıca Sforno’ya göre, henüz hapis sayılabilecek bir konumda olunmasına karşın çıkış için hazırlık yapmak, Bene-Yisrael’in Tanrı’ya olan şüphe götürmez güvenini göstermektedir.

Aceleyle – İbranice **BeHipazon**. Bu hevesli bir aceleciliği de ifade ediyor olabilir. Bu da sadece Mısır’daki *Pesah-korbanı* için geçerlidir (a.y.). Bene-Yisrael, *Pesah-korbanı*’nı fazla oyalanmadan yemelidirler. Etin ateşte kızartılmasının amaçlarından biri de budur. Zira bu, eti pişirmenin en hızlı yoludur.

Sözcük alternatif olarak “*telaşla*” anlamına da geliyor olabilir. Talmud bunun anlamının “*telaş vaktine kadar*” olduğunu kaydetmektedir. Başka bir deyişle her yıl *Pesah-korbanı*’nın “*telaş vaktine kadar*” yenmesi gerektiği söylenmektedir. Söz konusu “*telaşın*” kimin olduğu konusunda da iki görüş vardır: Rabi Elazar ben Azarya’ya göre bahsedilen, *Mısırlılar’ın behor*ların ölümü karşısındaki telaşıdır. Bu bela tam geceyarısı gerçekleştiğine göre, bu görüş doğrultusunda *korban*, geceyarısına kadar yenmelidir. Rabi Akiva’ya göre ise Mısırlılar’ın çıkmaya zorladığı Bene-Yisrael’in çıkış sırasındaki telaşından söz edilmektedir. Çıkış şafak vaktinde gerçekleşmiştir ve buna göre her yıl *korban* bu zamana kadar yenmelidir (Talmud – Berahot 9a; bkz. ö.p. açk.).

Pesah-korbanı – **Pesah** sözcüğü Tanrı’nın Mısırlılar’ın *behor*larına ölüm getirirken Bene-Yisrael’in evlerini pas geçmesini, ya da atlamasını ifade eder. Halkın *korbanı* aceleyle yemesi, Tanrı’nın bu bela sırasındaki süratiyle de ilgilidir. Zira sıradaki pasukta belirtilen “geçiş” bir an sürmüş ve Mısır’da canlı *behor* kalmamıştır (Raşi; p. 13).

12-13. Belayı Bizzat Tanrı gerçekleştirecektir.

12. Gececeğim... Öldüreceğim... Uygulayacağım – *Pesah Agadası*’ndan da tanıdığımız ve birinci tekil şahıs kullanan bu pasuktan, Hahamlarımız, Tanrı’nın, *behor*ların ölümü ile sonuçlanan belayı Bizzat yönettiği sonucunu çıkartırlar (bkz. p. 23 açk.).

Bene-Yisrael’in bir ulus haline gelmesinden itibaren, Tanrı’nın onlarla olan ilişkisi arada herhangi bir elçi olmaksızın, hep doğrudan ve birebir olmuştur. Özellikle de onları köle oldukları ülkeden kurtararak, Antlaşması’nı Halkı’yla mühürleme zamanı geldiğinde, Tanrı bu görevi hiç kimseye vermemiştir (Maaral).

Mısır Ülkesi’ndeki tüm behorları – Mısırlı olmasa bile, o sırada Mısır’da bulunan yabancı *behor*lar da ölecektir. Ayrıca Hahamlarımız, Teilim 136:10’dan yola çıkarak, o sırada Mısır’da olmayan Mısırlı *behor*ların da aynı şekilde öldüklerini öğrenirler (Raşi).

Ve Mısır’ın tüm tanrılarına karşı – Bela sırasında tüm tahta putlar çürümüş, metal olanlar ise erimiştir (Raşi).

“*tanrılar*” olarak çevirdiğimiz **eloim** sözcüğü aynı zamanda melekler için de kullanılır (bkz. Bereşit 32:29). Tanrı katında her ulusun, kendisini temsil eden birer meleği vardır. Bu bela sırasında Tanrı ayrıca Mısır’ın koruyucu meleğini de kendi temsil ettiği halk için avukatlık yapmaktan alıkoymuş, onun derecesini düşürerek Mısır’ı tamamen korumasız bırakmıştır (Ramban; Sforno). Tanrı bunu bildirerek Bene-Yisrael’in, “Mısırlılar’ın kayıpları sebebiyle ağlamaları karşısında Tanrı onlara merhamet edebilir” diye endişelenmelerine gerek olmadığı mesajını vermektedir (İbn Ezra).

יְהִי הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחֻמָּתָם אֹתוֹ חַג לַיהוָה 14
 לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּלוּ: טו שְׁבַעַת יָמִים מִצְוַת תֹּאכְלוּ אֶדְ בֵּינֵם 15
 הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבְּתוּ שָׂאֵר מִבֵּיתֵיכֶם כִּי | כָּל-אֶכְל חֶמֶץ וְנִכְרָתָה הַנֶּפֶשׁ
 הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד-יוֹם הַשְּׁבַעִי:

Tora'nın kanun türetme amaçlı 13 kuralından (Midot) biri şudur: “Genel kurala aitken, [bir şey] öğretme amacıyla [genel kuraldan] dışarı çıkan bir durum, sadece kendisi için değil, genel kuralın tümüyle ilgili [yeni bir detay] öğretmek için dışarı çıkmıştır”. Bu karmaşık ifadeyi bir örnekle açıklarken, bir yandan da yukarıdaki soruya cevap bulacağız:

Bu pasukta verilen “genel kurala” göre, yedi gün boyunca matsa yemek bir zorunluluk gibi görünmektedir. Fakat Devarim 16:8’de “*Altı gün boyunca matsa yiyeceğin*” denmesiyle, yedinci gün dışarıda kalmaktadır. Bu durumda yedinci gün matsa yemek “*Hova – Zorunluluk*” değil, sadece “*Reşut – İsteğe Bağlı*”dır. Şimdi yukarıda bahsedilen kural devreye girmektedir. Söz konusu türetim kuralına göre, “yedinci günün” genelden dışarı çıkmasının amacı sadece yedinci günle ilgili kuralı öğretmek değil, dikkatimizi “genel kural”ın pratikteki uygulamasına çekmektir. Yani, matsa yemek sadece yedinci gün değil, “yedi günün tümü” için *Reşut*’tur; isteğe bağlıdır.

Diğer yandan, Tora, “14’ü akşamı matsa yemelisiniz” (p. 18) diyerek Pesah’ın ilk [Diaspora’da ilk iki] gecesi matsa yemenin “*Hova – Zorunluluk*” olduğunu söylemektedir (Raşi). Böylece Tora *Şebeal Pe*’den öğrendiğimiz kural tam olarak oturmaktadır. Toparlarsak; Pesah’ın ilk gecesi belirli bir miktarda matsa yemek *Hova*’dır, bayramın sonuna kadar ise bu *Reşut*’tur. Diğer yandan bayramın tüm günleri boyunca hamets yemek ya da bulundurmamak her durumda kesinlikle yasaktır.

Bahsedilen türetim kuralı çok temeldir ve elbette kullanıldığı tek yer burası değildir. Tora’nın bu kuralı doğrudan değil de, bu şekilde şifreli halde vermesinin sebebi, bu yolla aynı anda birden çok kuralın verilebilmesidir. Başka bir deyişle bu iki pasuğa da “bu şekilleriyle” başka kurallar için ihtiyaç vardır.

İkinci bir nokta: Tora’daki tüm *Yom Tov*’lar bir gündür. Fakat tarihin ileri dönemlerinde Hahamlarımız, Diaspora’da her *Yom Tov*’un ikişer gün olarak kutlanmasını öngörmüşlerdir. Bunun sebeplerine burada değinmek kitabın amacını

aşmaktadır. Fakat sonuç olarak, bu durumda Diaspora’da Pesah’ın ilk günü için geçerli olan tüm kurallar ikinci gün de geçerlidir. Ve yine aynı sebepten dolayı Pesah Diaspora’da yedi değil, sekiz gün olarak kutlanır.

İlk gün [öncesinde] – Maya Pesah’tan önceki gün kaldırılmalıdır. Burada kullanılan **Rışon** sözcüğü genelde “ilk” anlamına gelse de, bazı durumlarda “önce” manasını da taşıyabilir (krş. İyov 15:7). Bu bağlamda sözcük “birinci” [=Pesah’ın ilk günü] anlamında kullanılmış olamaz. Çünkü Tora 34:25’te açık bir şekilde, Pesah-korbanı kesilmeden önce tüm hametsin yok edilmiş olması gerektiğini söylemektedir. *Korban* 14’ü öğleden sonra kesileceğine göre buradaki anlam “öncesinde” şeklinde olmalıdır. Başka bir deyişle Yahudi iyeliğindeki tüm hamets, 14 Nisan sabahında ortadan yok edilmiş olmalıdır (Raşi). *Mitsvat Ase* No. 6 (*Sefer Ahimuh*). hametsin yenmeyecek halde olması yeterlidir. Bunun için genelde yakma yöntemi kullanılırsa da, kırıntılar halinde rüzgara savurmak ya da denize atmak da olabilir (*Talmud – Pesahim* 27b). Pesah’tan bir gece öncesinde evlerin, dükkanların; kısacası iyelik altında olan tüm yerlerin, oralarda hamets bulunup bulunmadığına karşı sıkıca kontrol edilmesinin sebebi budur.

Yedinci güne kadar – Yedinci gün de, akşama kadar dahil olmak üzere.

Hamets – “Mayalı” anlamındadır. Fakat her türlü maya bu sınıfa girmez. Bahsedilen, beş tahıl cinsi olan buğday, arpa, çavdar, yulaf ve darının ya da [un gibi] türevlerinin su ile teması ile oluşan mayalanmadır. Kurala göre un ve su ile üretildikten sonra 18 dakika boyunca yoğrulmadan bekleyen bir hamur, artık hamets sınıfındadır.

O can – Bu sözcük “canlılık”, daha çok “bilinç ve irade” ifade eder. Başka bir deyişle söz konusu cezaya (s.a.) layık olacak olan, sadece bilerek ve isteyerek hamets yemiş kişidir. Fakat yaptığının yasak olduğunu bilmeyen ya da buna zorlanmış olan bir kişi için bu ceza geçerli değildir (Raşi).

Yisrael’den kesilip atılacaktır – Bu, **Karet** cezasıdır; bkz. Bereşit 17:14 açık. Bu ceza genellikle,

¹⁴ “Bu [gün], sizin için hatırlanmayı gerektiren bir gün olacak ve onu Tanrı için bir bayram olarak kutlayacaksınız. Onu ebedi bir kanun olarak tüm nesillerinizde kutlamalısınız. ¹⁵ “Yedi gün boyunca *matsa* yiyin. Ancak ilk gün [öncesinde] mayayı evlerinizden tamamen kaldırmış olmalısınız; çünkü ilk günden yedinci güne kadar her kim *hamets* yerse, o can Yisrael’den kesilip atılacaktır.

çünkü Bene-Yisrael tam olarak bu bayramda bir ulus haline gelmişlerdir. Fakat bu oluşum, bir ihtilal, savaş sonrası zafer, bir toprağı fethetmek ya da bağımsızlık mücadelesi ve ulusal gurur ifade eden herhangi başka bir olaya dayanmamaktadır. Halk hem manevi hem de fiziksel açılardan çok alçak bir düzeydedir. Manevi açıdan bakıldığında; Tanrı ile Avraam Avinu arasındaki antlaşmanın simgesi olan *Berit Mila*’yı bile unutmaya rad-desine gelmişlerdir. Fakat daha kötüsü de vardır: *Midraş*’a göre Kızıldeniz’in yarılışı sırasında, Mısır’ın koruyucu meleği Tanrı’nın önünde konuşmaya başlamış ve Mısırlılar denizde boğulurlarken Bene-Yisrael’in kurtulmasının haksızlık olduğunu söylemiştir. Argümanı da oldukça kuvvetlidir: “onlar da putperestler, onlar da!”. Buradan anlaşıldığı üzere, Mısır’dayken Bene-Yisrael içinde puta tapacak kadar kimliklerini kaybetmiş kişiler vardır! Fiziksel açıdan bakıldığında ise; Bene-Yisrael Mısır’dayken artık karşı gelme duygusunu bile kaybetmiş kölelerdir; Paro tarafından nehirde boğdurulan çocuklarını kurtarmak için bile güçleri yoktur. Kısacası, Mısır’dan kurtuluş, bir ayaklanma bile olmadan gelmiştir. Dahası, Paro Yahudi kölelere tuğla için saman vermeyi kestğinde, onlar Paro’yu değil gidip Moşe’yi protesto etmişlerdir! (5:21).

Tanrı’nın planı Mısır’daki Yahudiler’in tamamen güçsüz ve ümitsiz hale gelmeleridir; böylece tekrar bir ulus haline geldiklerinde sahip olacakları tek şey Tanrı, O’nun kendilerine bahsettikleri ve Atalar’ın mirası olacaktır. Çıkış’la bağlantılı olan tüm belalar ve mucizeler, Tanrı’nın doğayı kayıtsız şartsız kontrol ettiğini kanıtlamak için tasarlanmıştır. Çıkış’ın Yisrael’in inancındaki merkeziliğini vurgulamak için On Emir’in ilki, Tanrı’yı gökleri ve yeryüzünü Yaratıcı olarak değil, “Yisrael’i Mısır’dan Çıkaran” olarak tanımlamaktadır (20:2). Yahudiler için, Tanrı’nın büyüklüğünü ve efendiliğini tanımaları ve O’na hizmet etme yükümlülükleri Çıkış’tan kaynaklanır. Zira Tanrı’nın Her-Şeye-Yeten olduğuna o zaman şahit olmuşlar ve o zaman Tanrı’nın Halkı haline gelmişlerdir. “Paro’nun kölesi olmaktan kurtulmuşlar ve Tanrı’nın kulları haline gelmişlerdir”.

Bu sebeplerden dolayı, Tora Pesah kurallarını – Çıkış’tan ancak bir yıl sonra uygulanmaya

başlayacak olmasına rağmen – bu noktada vermektedir. Amaç, Çıkış’ta yaşananların ebedi bir uygulamanın temeli olduğunu, ulusal hafızaya kazırmaktır; böylece Yahudi Ulsu’nun doğuşu ile ilgili olaylar her zaman taze ve geçerli kalacaktır. Yahudiler için özgürlük bayramını “*tüm nesillerde kutlamak, ebedi bir kanundur*” (p. 14). Ve bu, tarihte Yahudiler’in Mısır’da çektiklerinden bile daha çok acılar içinde bulundukları dönemler için de – ve böyle zamanlar olmuştur – aynı şekilde geçerlidir. Böyle zamanlarda, olmayan özgürlük içerisinde sevinmek mantıksız görünebilir. Fakat bu hala Tanrı’nın bir emridir ve bir emrin, mantığın çaresiz kaldığı zamanlarda bile yerine getirilmesi gerekir. Belki de bu tipteki zor dönemler için Pesah kutlaması özellikle önemlidir. Çünkü Pesah, Yahudiler’in kurtuluş zamanı geldiğinde, Tanrı’nın, isteğini yerine getirmesine hiçbir gücün engel olamayacağını öğretmektedir. Maaral’ın ifade ettiği gibi, Çıkış, Yahudi toplumunu sonsuza kadar özgür kılmıştır. Ondan sonra gelecek her kölelik ve her baskı geçici olacak; hiçbirisi ulusun “özgür” özünü değiştiremeyecektir.

14. Bu [gün] ... hatırlanmayı gerektiren – Bu bölümde çok fazla tarih vardır: Emrin verildiği gün olan *Roş Hodeş*, *korbanlık* hayvanın alınacağı 10 Nisan, *korbanın* yapılacağı gün 14 Nisan. Hangi günden bahsedilmektedir? İleride söylendiği gibi “Mısır’dan ... çıktığımız bu günü hatırla” (13:3) – yani Mısır’dan çıkılan gün. Peki Mısır’dan hangi gün çıkıldı? “*Pesah-korbanının [yapıldığı günün] ertesinde çıktılar*” (Bamidbar 33:3). *Pesah-korbanı* 14 Nisan’da yapıldığına göre, Pesah bayramı olarak hatırlanmayı gerektiren bu gün, 15 Nisan’dır (Raşi).

15. Yedi gün boyunca – Tora *Şebeal Pe*’ye göre *matsa* yeme zorunluluğu sadece ilk [Diaspora’da ilk iki] gecedir. Diğer günlerde ise *matsa* yemek mecburi değil, isteğe bağlıdır [Fakat her durumda, tüm bayram süresince *hamets* (bkz. aşağıdaki açık.) olan bir şeyi yemek veya Yahudi iyeliğinde bulundurmamak kesinlikle yasaktır]. Öyleyse bu pasuk ne ifade etmektedir? Dahası, Tora’nın başka bir yerinde “*Altı gün boyunca matsa yiyin*” denmekte (bkz. Devarim 16:8 açık.), bu, açık bir çelişki oluşturmaktadır! Bu çelişki nasıl çözümlenebilir?

טו וביִּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן

מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה
לֹא־יַעֲשֶׂה בָּהֶם אֵךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבָדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם:
17 יוֹ וּשְׁמֵרָתָם אֶת־הַמִּצְוֹת כִּי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צְבָאוֹתֵיכֶם
18 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּשְׁמֵרָתָם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: יח בְּרֵאשׁוֹן
בְּאַרְבַּעַ עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּעֲרֹב תֹּאכְלוּ מִצַּת עֹד יוֹם הָאֶחָד וְעֹשְׂרִים
19 לַחֹדֶשׁ בַּעֲרֹב: יט שְׁבַעַת יָמִים שְׁאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם כִּי | כָּל־אֵכֹל
מִחֻמָּצַת וּנְכֻרְתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מַעֲדַת יִשְׂרָאֵל בְּגֵר וּבְאִזְרָח הָאֶרֶץ:

(Raşbam). İfade tam çeviriyle “*çıkardım*” anlamındadır. Tanrı bu emri Roş Hodeş’te verdiğine göre henüz bu çıkış gerçekleşmiş değildir. Dolayısıyla Tanrı burada gelecek nesillere sesleniyor olabilir (İbn Ezra).

Normal şartlarda Bene-Yisrael gibi son derece kalabalık bir topluluğun sadece bir araya gelebilmesi bile birkaç gün alır. Fakat Tanrı şartları değiştirmiş ve hepsinin bir günde ve gayet organize bir şekilde çıkmasını sağlamıştır (Sforno).

... tüm nesillerinizde korumalısınız – “Korumak”tan kasıt, bu günde yasak olan Melahaları yapmaktan kaçınmaktır. “*Ebedi bir kanun olarak tüm nesillerinizde*” ifadesi, bayramın korbanlarla kutlanması ile ilgili olarak p. 14’te de geçmiştir. Burada ise, sadece kutlamanın değil, korumanın da o nesille sınırlı olmayıp, tüm nesilleri bağlayan bir gereklilik olduğu vurgulanmaktadır (Raşi).

18. Ayın 14’ü akşamı matsa yemelisiniz – *Mitsvat Ase* No. 7 (*Sefer Ahinuh*). Bu emir Pesah’ın ilk gecesini [yani 14 Nisan’ı 15’e bağlayan gece] en az *Kazayit* kadar *matsa* yiyerek yerine getirilir. Bu pasuktan ayrıca, bir bayramın, önceki akşam güneşin batışıyla başladığını öğrenmekteyiz (Ralbag).

21’i akşamına kadar – Bu pasuk, İbranice ile uyum içinde olması açısından özellikle devrik cümleyle çevrilmiştir. Raşi, başka yerde zaten “*yedi gün*” denmesine karşın burada ayrıca başlangıç ve bitiş tarihleri verilmesini sorgular. Cevaben, “gün” sözcüğünü yanlışlıkla “gündüz” olarak anlamamanız için Tora’nın bir ilk ve son sınır verdiğini, böylece aradaki tüm zamanı [ve dolayısıyla geceleri de] emre kattığını belirtir.

Fakat daha önce de açıklandığı gibi (p. 15 açık.) bayram boyunca ilk gece haricinde *matsa* yemek zorunlu değil, isteğe bağlıdır. *Sifte Hahamim*, dolayısıyla Raşi’nin bahsettiği yedi günün p. 15’teki *matsa* yemekle değil, sıradaki pasuktaki “maya bulundurmamak ve mayalı herhangi bir şey yememekle” ilgili olan yedi gün olduğunu vurgular. Bu açıklama doğrultusunda pasuğumuz, sıradaki pasukla doğrudan bağlantılıdır [“... 21’i akşamına kadar [olan] 19 yedi gün boyunca...”].

19. Evlerinizde – Biraz ileride ise bu kuralla ilgili olarak “*tüm sınırlarında*” (13:7) denmektedir. Bu “sınırlar”, sahip olunan her türlü emlak ve dolayısıyla evleri de kapsadığına göre, burada evlerden bahsedilmesinin sebebi nedir? “Ev” insanın sorumluluğu ve iyeliği altındaki mülkü simgeler. Dolayısıyla burada bir Yahudi’nin tüm sınırları içinde bulunan, ayrıca “kendine ait olan ve sorumluluk aldığı” şeylerden bahsedilmektedir. Ve bu yüzden, eğer Yahudi olmayan bir kişi, kendine ait mayayı bir Yahudi’nin sınırları içine [Yahudi’nin bilgisi dahilinde bile olsa] koymuşsa ve Yahudi bundan sorumluluk almamışsa, bu yasak değildir (Raşi).

Maya bulunmamalıdır – İbranice *Seor*. p. 15’te bahsedilen *Hamets*, mayalanmış ve yenilebilir yiyecektir. *Seor* ise kendi başına yenilir olmayan, fakat hamurun kabarması ve mayalanmasını sağlayan bir *tahıl* ürününü ifade eder.

Mitsvat Lo Taase No. 4. Yasak hem *seor* hem de *hamets* için geçerlidir. (*Sefer Ahinuh*). Raşi, p. 15’te bahsedilen ve *hamets* yemenin karşılığı olan *Karet* cezasının p. 15 açık.), mantıken bunu da zaten kapsadığını belirtir. Buna rağmen cezanın burada *Seor* için de tekrarlanmasının sebebi, “maya kendi başına yenilir bir madde olmadığına göre yasak bunun için geçerli olmasa gerek”

¹⁶ “Sizin için, ilk günde kutsiyet ilanı ve [ayrıca] yedinci günde kutsiyet ilanı olacak. [Bu günlerde] Hiçbir *Melaha* yapılmayacaktır. Sadece ve sadece her can için yemeye uygun [yiyeceklerin hazırlanması amaçlı] olanlar; sizin için, yalnızca bu [türdeki bir *Melaha*] yapılabilir.

¹⁷ “*Matsaları* gözetmelisiniz; çünkü topluluklarınızı Mısır Ülkesi’nden tam olarak bu günde çıkarmış olacağım. [Dolayısıyla] Bu günü, ebedi bir kanun olarak tüm nesillerinizde korumalısınız.

¹⁸ İlk [ayda], ayın 14’ü akşamı *matsa* yemelisiniz; ayın 21’i akşamına kadar.

¹⁹ Yedi gün boyunca, evlerinizde [kesinlikle] maya bulunmamalıdır. Zira her kim mayalı herhangi bir şey yerse, Ger ya da doğuştan Yahudi [olmasına bakılmadan], o can Yisrael toplumundan kesilip atılacaktır.

günahkarın ruhunun Gelecek Dünya’daki payını ve “*Tehiyat Ametim* – *Ölülerin Canlanması*” zamanında canlanma hakkını kaybetmesi anlamına gelir. Ayrıca ceza, erken ya da çocuksuz ölümü de kapsayabilir (bkz. Vayikra 7:20 ve 17:4 açık.). “*Yisrael’den*” sözcüğünün kullanılmasından, sadece bu kişinin basitçe halktan uzaklaştırılarak başka bir topluma ait olmaya zorlanması anlamı çıkarılamaz. Zira Tanrı başka bir yerde “o kişi *Önümünden kesilip atılacaktır*” (Vayikra 22:3) diyerek, *Karet* cezasının “Tanrı’nın varolduğu her yer” [=her yer] için geçerli olan manevi bir ceza olduğunu vurgulamaktadır (*Mehilta*).

16. Kutsiyet ilanı – İbranice *Mikra Kodeş*. Bu, *Yom Tov*’u tanımlayan bir terimdir. Buna göre kişi hareketleriyle o günün kutsal olduğunu ilan etmelidir. Bu, o günde *Melaha* (s.a.) yapmaktan uzak durmakla, özel bir yemek yiyip, güzel kıyafetler giymekle gerçekleştirilir (Raşi; *Sifte Hahamim*).

İlk gün Mısır’dan Çıkış, yedinci gün de Kızıldeniz’in yarılışı gerçekleşmiştir (İbn Ezra).

Melaha – Şabat günü yapılması yasak olan yaratıcı türdeki iş kategorilerine verilen isim (bkz. 20:10 açık.). *Şabat* ve *Yom Kipur*’da yapılması yasak olan *Melaha* sayısı 39’dur. *Yom Tov*’da ise bunların bazıları yapılabilir (bkz. *Yemeye uygun...* k.b.).

Yapılmayacaktır – “Ne siz yapabilirsiniz, ne de sizin için bir başkası yapabilir” (Raşi). Bu, Hahamlar’ca belirlenmiş bir kural olan “[*Şabat* ve bayram günü,] Yahudi olmayan bir kişinin yaptığı [ve bu günlerde yapılması Yahudiler için yasak olan bir] işten, Yahudiler yararlanamaz” kuralına bir destektir (*Daat Zekenim*).

Yemeye uygun ... olanlar ... yapılabilir – *Yom Tov*’da, yemek yapmak için gerekli *Melahalar* yapılabilir. Bunlara verilen isim “*Ohel Nefes* –

Can Yemeği” dir. Örneğin [hiç yoktan ateş yakmak *Yom Tov*’da da yasak olmasına rağmen] *Yom Tov* öncesinden yakılmış bir ateşten yararlanılarak başka ateşler yakılabilir ve yemek pişirilebilir. Benzer şekilde yiyeceklerin bir yerden bir yere taşınabilmesi için, genel bir mekanda taşıma işlemi (*Tiltul*) yapılabilir. Fakat bunların hiçbiri, haklarında “*hiçbir Melaha yapmayacağım*” (20:10; Vayikra 23:28) denen *Şabat* veya *Yom Kipur*’da yapılamaz (Raşbam).

Yalnızca bu yapılabilir – Yemek hazırlama amaçlı olmayan diğer tüm *Melahalar*, örneğin yazmak, inşa etmek, *Yom Tov*’da da yapılamaz.

17. Matsaları gözetmelisiniz – Pasuğun basit anlamına göre, tüm hazırlık boyunca *matsalar* titizlikle kontrol altında tutulmalıdır; zira biraz nem ya da gecikme tahılın, unun ya da hamurun mayalanmasına neden olabilir. Diğer yandan “*matsalar*” anlamındaki *Matsot* sözcüğü, farklı bir bakışla “*Mitsvot* – *Mitsvalar*” olarak da okunabilir. Bu eğitsel bakışla ifade “*Mitsvaları gözetmelisiniz*” şeklinde de anlaşılabilir. Hahamlarımız dolayısıyla bu koruma görevinin, tüm *mitsvalar* için geçerli olduğunu belirtirler. Tıpkı *matsa* yapılırken hamurun geciktirilmesi mayalanmaya yol açtığı gibi, elimize *mitsva* yapmak için bir fırsat geçtiği takdirde, onu da geciktirmeden yapmamız gerekir (Raşi). Zira bazı durumlarda *mitsva* sadece o an yapılırsa anlamıdır. Biraz gecikme her şeyi sona erdirebilir. Örneğin Yahudiler’in Mısır’da içinde bulundukları manevi çöküş nedeniyle, bir anlık gecikme bile kurtuluşu imkansız kılabilirdi. Dolayısıyla bir *mitsvanın* geciktirilmeden yerine getirilmesi de, tek bir Yahudi’nin herhangi bir anda kurtulabilmesi için hayati önem taşıyabilir (*Maskil LeDavid*).

Çünkü ... çıkarmış olacağım – “Ve bu çıkış sırasında hamurunuzu mayalamaya fırsat bulamayacak, *matsa* yemek durumunda kalacaksınız”

20 כָּל־מַחְמָצָה לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֵי־כֶסֶד תֹּאכְלוּ מִצֹּת: פ חֲמִישִׁי
 21 כֹּא וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכּוֹ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן
 22 לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וּשְׁחֹטוּ הַפֶּסַח: כב וּלְקַחְתֶּם אֲגַדַּת אִזּוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם
 אֲשֶׁר־בַּסֶּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל־הַמִּשְׁקוּף וְאֶל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן־הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף
 וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר:

Zufa otu – Ya da “çördük” (Septuaginta; Bartanura’lı Rabi Ovadya; Mişna – Şeviit 8:1, Rabi Yitshak ben Malkitsedek o.a.). İbranice **Ezov**. Bu, ortadoğuya özgü vahşi bir mercanköşk cinsidir (*marjoma syriaca* ya da *origanum maru*). Yaklaşık 30cm. yüksekliğinde bodur bir bitkidir ve mavi çiçekleri vardır. Mişna bu bitkinin alt tarafta ağacımı olduğu ve dallarının yana doğru uzadığını, ayrıca tepesinde en az üç tomurcuk bulunduğunu belirtir (*Para* 11:8-9). Vahşi yetişmesine karşın baharat olarak ekilen bir bitkidir (*Maaserot* 3:9). Koku giderici özelliklere sahip, aromatik bir baharattır (İbn Ezra). Bazı otoriteler bunu kapari bitkisi (*caper spinosa*), kekik ya da Arapça’daki *za’atar* olarak tanımlarlar (Şeviit 8:1, Rambam o.a.; *Negaim* 14:6, Rambam o.a.; *Meam Loetz*; krş. *Talmud* – Şabat 109b; *Aruh*).

Metsora’nın arındırılması işleminde kullanılan zufa otu, tevazuyu simgeler (bkz. Vayikra 14:4). Burada da kanı sürmek için zufa otu saplarının kullanılması, Yahudi toplumunun, tam bir tevazuyla, kendilerini Mısır’dan sadece Tanrı’nın kurtarabileceğinin bilincinde olmasını temsil edecektir.

Kaptaki kana – Genel bir kural olarak, bir *korban* kesildikten sonra, boynundan akan kan bir kaba alınmalıdır. Burada da aynıdır (bkz. p. 7 açık.). Anlaşılabileceği üzere kapta demedin tam olarak bandırılabilceği miktarda kan olmalıdır (*Mehilta*). Pasukta “*kaptaki kan*” ifadesi iki kez geçmektedir. Sadece bir kez geçseydi, zufa otu demedinin buraya bir kez bandırılarak kapının her üç sövesine de değdirileceği sonucu çıkarılirdi. Bu yüzden Tora ikinci kez tekrarlayarak her bir söve için bandırma işleminin tekrarlanması gerektiğini ima etmektedir (Raşi).

Pasukta geçen ve Rabi Akiva’ya göre “*kap*” anlamındaki **Saf** sözcüğü, Rabi Yişmael’e göre ise “*kapı eşiği*” anlamındadır. Bu görüş doğrultusunda Bene-Yisrael’in yapması gereken, *korbanı* kapı girişinde kesmek ve kanını, kapı eşiğinde açacakları bir oyuğa doldurmaktır. Demet de buradaki kana bandırılacaktır (krş. İbn Ezra).

Kirişe ve iki pervaza – Tanrı bu emirden Moşe’ye bahsederken, önce pervazlar, sonra kiriş denmişti (p. 7). Basit anlamda bu, kan sürülürken sıranın önemli olmadığını anlatmaktadır (*Mehilta*). Ayrıca p. 7’deki sıralama daha akla yatkındır. Ne de olsa bir kapı yapılırken önce [yan] pervazlar, sonra da onların üzerine gelecek şekilde kiriş yapılır. Rabenu Behaye sıralamanın değiştiği bu pasukta Kabalistik göndermeler bulunduğunu ve Tanrı’nın İsmi’nin bu pasukta özel bir şekilde gizli olduğunu belirtmektedir.

Hiçbiriniz evinin kapısından çıkmasın – Genel bir kurala göre, Tanrı Yokedicî’ye yetki tanıdığı zaman, o bu yetkiyi kullanırken iyi ile kötüyü ayırt etmez. Bu da öyle bir gece olacağı için, tamamen günahsız insanların bile kendilerini riske atmamaları gerekmektedir. Zira bir *Tsadik* bile, tehlikeli şartlar altında mucize bekleme hakkına sahip değildir. Kısacası, *korban* kanı [daha doğrusu yapılan mitsva] sayesinde koruma altında olan evler terk edilmemelidir (Raşi). Kapılardaki işaretler Bene-Yisrael’i koruyacaklardır (Raşbam).

Behorların ölümü ile ilgili belayı Bizzat Tanrı yürüteceğine göre korkulacak ne vardır? *Behorların* Tanrı tarafından öldürüleceği doğrudur; fakat bu gece boyunca Mısır büyük bir zarar verici melek ordusunun istilası altında olacaktır. Dolayısıyla dışarı çıkan Yahudiler de, *Pesah-korbanı* kanı sayesinde evlerinde mevcut olan korumaya sırt çevirmiş olacaklar, bunların eline düşeceklerdir (*Gur Arye*). Bkz. s.p. açık.

Ramban’a göre sokağa çıkma yasağının başka bir sebebi vardır: Kral [=Tanrı] sokakta dolaşırken sıradan insanların dışarda olması doğru değildir. Ve bu saygısız davranışta bulunan herkes kendisini tehlikeye atmış olacaktır.

²⁰ Mayalı olan hiçbir şey yemeyin. Yaşadığınız her yerde, *matsa* yiyein.”

[31. Pesah Hazırlıkları]

²¹ Moşe, Yisrael'in tüm ileri gelenlerine seslendi ve onlara “Aileleriniz için kendinize bir davar çekin ya da alın ve *Pesah-korbanını* kesin” dedi. ²² “Bir demet zufa otu alıp, kaptaki kana bandırın. Kaptaki kandan [bir miktarı, kapıdaki] kirişe ve iki pervaza değdirin. Ve siz – sabaha kadar hiçbiriniz evinin kapısından çıkmasını.

düşüncesinin yanlış olduğunu vurgulamaktır.

Ger – Yahudiliği kabul etmiş kişi. Tora normal şartlarda mitsvaları verirken Gerler için özel bir ekleme yapmaz. Fakat burada özellikle belirtme gereği vardır; zira söz konusu kural, Mısır'dan Çıkış sırasındaki mucizelerin anısınadır ve sadece doğuştan Yahudiler'i ilgilendirir görünmektedir. Ancak Tora bu hataya düşülmemesi için, diğer tüm kurallarda olduğu gibi bunda da bir Ger ile doğuştan Yahudi arasında hiçbir fark olmadığını vurgulamaktadır (Raşi).

Doğuştan Yahudi – Tam çeviriyle “ülkenin yerlisi”. Bu, doğuştan Yahudiler'i tanımlayan bir sıfattır.

20. Mayalı olan hiçbir şey yemeyin – *Mitsvat Lo Taase* No. 5. Yiyeceğin asıl bölümü *hamets* değilse bile, bu yasaktır (*Sefer Ahimuh*; bkz. 13:3). Tora bir önceki pasukta *Seor* yemenin cezasını belirttikten sonra, burada bununla ilgili yasağı vermektedir. Ayrıca “hiçbir şey” eklemesi, içine *hamets* ya da *Seor* karışmış her türlü yiyeceği de yasağın kapsamına almaktadır (Raşi). Bu, *Talmud*'da (*Pesahim* 43a) Rabi Elazar'ın görüşünü takip etmektedir. Fakat diğer Hahamlar her ne kadar bu alt-yasağın geçerli olduğunu kabul etseler de, “bu yasağın kapsamında olduğu” konusunda Rabi Eliezer'e katılmamaktadırlar. Her durumda yasak geçerlidir; fakat cezası konusunda görüş ayrılığı vardır. Diğer Hahamlar'a göre kabul edilmiş olan *Alaha*'ya göre bunun cezası *Karet* değildir.

Yaşadığınız her yerde *matsa* yiyein – Bu ifade “*Matsa* yeme mitsvasını yerine getirmekte kullandığımız *matsa*, yaşadığınız her yerde yenmeye uygun olmalıdır” anlamındadır. Başka bir deyişle bu *matsalar*, *Maaser Şeni* (Devarim 14:22 v.d.) ürününden yapılmamalı veya *Toda-korbanına* özgü *matsalar* (Vayikra 7:12) olmamalıdır. Zira bunlar sadece Yeruslayim'de yenebilir (Raşi).

“Yaşadığınız her yerde” ifadesi ayrıca, *matsa* ve *hamets*le ilgili bu kuralların sadece, *Pesah-korbanının* yapılabildiği Bet-Amikdaş ve öncesi dönemle sınırlı olmadığını, bulunulan her yerde

geçerli olduğunu belirtmektedir (*Talmud* – *Kiduşin* 37b).

21-28. Pesah-korbanı. Burada Moşe, Tanrı'nın ona verdiği (p. 3-13) *Pesah-korbanı* ile ilgili emri tüm halka iletmektedir. Tora'da sık sık olduğu gibi, burada tüm ayrıntılar tek tek tekrarlanmamaktadır. Moşe, bu sözlerinde, daha önce bahsedilmemiş noktalara değinmektedir. Tüm benzeri durumlardaki gibi burada da, Tanrı'nın sözleri ile Moşe'ninkiler, bize gerekli olan tüm bilgiyi birlikte sağlamaktadır. Böylece korbanla ilgili tüm kurallar bu iki bölümün birbirini tamamlayan sözlerinden öğrenilmektedir. Moşe'nin sözlerinde, kanın kapı sövelerine sürülmesi özellikle vurgulanmaktadır. Zira bu noktada en önemli şey, halkın, kendi *behor*larının hayatta kalabilmeleri için Tanrı'ya olan sadakatlerini ispatlamaları gerektiğini bilmesidir.

21. İleri gelenlerine – Bkz. 3:16 açık. Onlar da bu sözleri halka aktaracaklardır (Rabi Yonatan; İbn Ezra). Ya da onlar halkı toplayacaklar, hep birlikte Moşe'nin sözlerini dinleyeceklerdir (Rabi Yoşiya; Ramban).

Aileleriniz için – p. 3'te bahsedildiği gibi. Bu pasuk aynı zamanda, bayram günlerinde ailelerin bir araya gelip kutlamayı birlikte yapmalarının önemini belirtmektedir (Rabenu Behaye).

Çekin ya da alın – “Hayvanınız varsa, *korban* için onların arasından bir kuzu ya da oğlak çekin; eğer yoksa pazardan satın alın” (Raşi). Buradaki “çekin” anlamındaki *Mişhu* sözcüğü, başka manalar taşıyor olabilir: “Elinizi Mısır'ın putperestliğinden çekin [ve Tanrı'ya bağlanın. Bunun için] bir davar alın ve...” (*Targum Yonatan*; *Mehilta*; p. 6, Raşi o.a.). Ya da “[Halkı] toplayın ve kendinize...” (Radak, *Şeraşim*; krs. Şofetim 4:6). Ya da “Geçmişinizdeki hatalardan el çekin ve Tanrı'ya boyun eğmeyi üzerinize görev olarak alın” (Hirsch).

22. Bir demet – Üç adet zufa otu (*Sifre*, Hukat 124; *Talmud* – *Suka* 13a) olmalı ve her birinde en az bir dal kökten kaynaklanmalıdır (Raşi; *Mizrahi*).

כג ועֶבֶר יְהוָה לִנְגָף

אֶת־מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּשְׁקֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה
עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יָתַן הַמִּשְׁחִית לָבֹא אֶל־בְּתִיכֶם לִנְגָף: כד וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה לְחֻק־לָךְ וּלְבִנְיֶךָ עַד־עוֹלָם: כה וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יָתַן יְהוָה לָכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת: כו וְהָיָה
כִּי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: כז וְאָמַרְתֶּם זָבַח־פֶּסַח
הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בְּתִי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפֹן אֶת־מִצְרַיִם
וְאֶת־בְּתִינוּ הַצִּיל וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ:

bu uygulamayı birileri uydurmuş gibi bir tavır içindedir (*Şiboleet Aleket*). Üstelik burada bir soru bile yoktur; nitekim Raşa'nın bunu sorduğu değil "söylediği" vurgulanmaktadır: "Bu ibadetin size ne yararı var?" *dedikleri zaman*". Kısacası onun fikri bellidir; amacı bir şeyler öğrenmek değil, sadece alay etmek ve Tanrı'nın emirlerinin bağlayıcı olmadığını öne sürmektir (*Hukat Apesah*).

Bizim de cevaben, bu *korbanın*, atalarımızın Mısır'dan kurtarılışını anma amaçlı olduğunu ve Çıkış sırasında, Raşa gibi bu uygulamayı reddeden kişilerin kurtarılmadığını vurgulamamız gerekir. Yukarıda açıklandığı gibi, Çıkış, bu *korbanla* doğrudan bağlantılıdır. *Agada*'da da bu cevap, farklı sözlerle, biraz daha keskin bir dil kullanılarak dile getirilmektedir; fakat anafikir aynıdır. Dikkati çeken nokta, p. 27'de verilen cevabın kimseye yöneltilmemiş olmasıdır. Tora bu cevapta "ona söyleyeceksiniz" değil, sadece "... diyeceksiniz" demektir. Kısacası onunla doğrudan bir diyaloga girmememiz, sadece ortaya konuşarak, onun köklü geleneklerle alay etmesine yol açacak bir demagojiye prim tanımamamız gerekir.

26. Bu ibadetin size ne yararı var? – Her ne kadar bu, Raşa'ya ait bir soruysa da, başka bir bakışla, soru şaşkınlık içinde olan bir çocuğun öğrenme amacını ifade ediyor olabilir. Çocuğu şaşırtan şey de, diğer bayramlardan farklı olarak Pesah'ta yapılan ek uygulamalardır (Raşbam). Bu farklı uygulamalar özellikle *Pesah-korbanı* çevresinde gelişen şeylerdir: Tüm ailenin bir kuzu ya da oğlağı her şeyiyle ateşte çevirmeleri, yemeleri, kemik kırmamaya özen göstermeleri (p. 46), etin belirli bazı kişilerle paylaşılmasından özellikle kaçınmaları (p. 45) ve benzeri şeylerdir (İbn Ezra).

27. 'Bu, ... Pesah-korbanıdır' diyeceksiniz – İbranice *Zevah Pesah*. Tam çeviriyle "Pesah Kesimi". Hayvan özellikle "*Pesah-korbanı*" olarak ayrılmış olmalı, kesilmeden önce bu amaçla kesmeye özellikle niyetlenilmelidir. Ve niyetlenilmediği takdirde kurban geçersizdir (*Mişna – Zevahim* 7:2).

Raban Gamliel şöyle derdi: "Pesah gecesi şu üç sözcüğü ağızla söylemeyen kişi, yükümlülüğünü yerine getirmemiş olur: Pesah; matsa ve maror" (*Agada; Talmud – Pesahim* 117b).

Halk diz kırdı ve [birlikte] eğildiler – "Diz kırdı" anlamındaki *Vayikod* sözcüğü, "*Kodkod – Kafa*" sözcüğüyle bağlantılıdır ve aslında "*baş eğdi*" anlamındadır (İbn Ezra). Çeviride daha önce de geçen bu sözcük, ardından gelen "*eğildiler*" sözcüğüyle karışmaması için her zaman bu şekilde çevrilmiştir; fakat belirttiği üzere bu tam karşılık değildir.

Halkın bu tepkiyi vermelerinin sebebi, Moşe'nin sözlerinde gizli olan iki müjdedir: "*Ülkeye gireceğiniz zaman*" ifadesi, ülkeye gireceklerini, "*Çocuklarını ... diyeceklerdir*" ifadesi de, nesillerinin gelecek kuşaklar doğuracağını müjdelemektedir (Raşi). İlginç olan, burada bahsedilen çocuğun Raşa olmasıdır. Buna rağmen halk minnettarlıkla eğilmektedir. Burada önemli bir ders vardır: Aileler için her çocuk bir berahadır. Çocuk her zaman doğru ya da yanlış davranabilir. Ailelerin görevi öncelikle çocukla mübarek kıldıkları için müteşekkir olmak, daha sonra da onun göstermesi muhtemel davranış bozukluklarıyla mantıklı ve doğru yollarla ilgilenmek ve sonunda doğruyu bulmasını sağlamak için çabalamaktır.

Farklı bir bakışla, bu pasuktan bir kural da

²³ “Tanrı, Mısır’ı vurmak üzere [ülke içinden] geçecek. Kirişin ve iki pervazın üzerindeki kanı gördüğü zaman, Tanrı o kapıyı atlayacak ve Yokedicî’ye, evlerinize girip ölümcül vuruşu yapma izni vermeyecek.

²⁴ “Bu uygulamayı kendin ve çocukların için ebedi bir kanun olarak koruyun.

²⁵ Tanrı’nın söz vermiş olduğu üzere size vereceği ülkeye gireceğiniz zaman bu ibadeti korumalısınız. ²⁶ Çocuklarınız size ‘Bu ibadetin size ne yararı var?’ dedikleri zaman,

²⁷ ‘Bu, Mısır’ı [ölümle] vurduğu zaman, Bene-Yisrael’in Mısır’daki evlerinin üzerinden atlayarak evlerimizi bağışlayan Tanrı için [yapılan] *Pesah-korbanıdır*’ diyeceksiniz.” Halk diz kırı ve [birlikte] eğildiler.

23. Yokedicî – İbranice *Maşhit*. Ya da “*imha kuvveti*”. *Targum Yonatan*’ın çevirisine göre “*imha melekleri*”. Bkz. Şemuel I 13:17; Şemuel II 24:16; Yirmeyau 51:25.

Her ne kadar belayı Bizzat Tanrı gerçekleştirecekse de (12:12), anlaşılan ona eşlik eden bir melek [ve yanındakiler] vardır (*Daat Zekenim*). Bir görüşe göre *behorlar* öldürecek olan, doğrudan Yokedicî’dir. Diğer yandan ahlaksızlık batağındaki Mısır’da yaygın olan karmaşık ilişkilerin bir sonucu olarak, bir kadının birden çok erkekten doğan *behorlar* olabiliyordu. Tanrı’nın Bizzat öldürdüğü bunlardır. Zira bu gibi durumlarda kimin *behor* olup kimin olmadığını ancak Tanrı bilebilir. Melek bile bu konuda yetersizdir (*Moşav Zekenim*).

Rabenu Behaye şöyle demektedir: Her ne kadar vuruşu yapan Tanrı’ysa da, Yokedicî melek ve binlerce zarar verici yardımcısı da o gece Mısır’da dolaşmaktadır. Tanrı, tıpkı düşmanlarını cezalandırmak üzere bir yerden diğerine geçerken, yanında akıncı birlikleriyle ilerleyen bir Kral gibidir. Fakat bu akıncılar o gece saldırma yetkisine sahip değildir ve Mısır’da o gece kuvvetlerini gösterecek gücü kendilerinde bulamamışlardır; çünkü düşmanı Bizzat cezalandırmayı planlayan Tanrı onlara izin vermemiştir. Bu sebeple *Mısırlılar’a* zarar verme yetkileri yoktur. Hahamlarımız’ın açıkladıkları gibi: Tanrı, *Mısırlılar’ı* cezalandırırken hiçbir aracı kullanmayacaktır (p. 12). Diğer yandan Tanrı’nın onlara koyduğu sınırlama, Bene-Yisrael’i kapsamamaktadır. Dolayısıyla bu zarar verici güçlerin Bene-Yisrael’e zarar vermesi muhtemeldir. Bu sebeple kan işaretine ihtiyaç duyulmuştur. Başka bir deyişle bu işaret yoksa, Bene-Yisrael’e zarar vereceklerdir. Yokedicî’nin rolü budur.

Alternatif bir açıklama: Mısır’da birkaç milyon Yahudi vardır. İstatistiksel bir gereklilik olarak, bu büyüklükte nüfusa sahip bir toplumda doğal ölüm vakti gelmiş kişilerin bulunması normaldir.

Fakat Tanrı, Çıkış gecesinde bu kişileri öldürmesi için bile Yokedicî’ye, yani ölüm meleğine izin vermemiştir. Zira aksi takdirde *Mısırlılar* “bela bize özgü değil; Yahudiler de ölüyor” diyebilirlerdi (Vilna’lı Gaon).

24. Bu uygulamayı ... koruyun – *Pesah-korbanı* sadece Mısır’da değil tüm nesiller boyunca, bir kuzu ya da oğlakla yerine getirilmesi gereken bir mitsvadır (*Mehilta*). Daha önce belirtildiği gibi, kanın kapı sövelerine sürülmesi ise sadece Mısır’daki ilk *korban* için gereklidir. Zira bu, Yokedicî’ye karşı koruma sağlama işlevine sahip olacaktır (Ramban). Pasuk, İbranice’deki sözcük sıralamasına göre şu şekildedir: “*Koruyun bu uygulamayı, bir kanun olarak senin için ve çocukların için ebediyen*”. Or *Ahayim* bu dizilişi şöyle açıklar: “Uygulamayı [=korbanı] korumak” her nesil için geçerlidir. Kanın sövelere sürülmesi ile ilgili kısım “[sadece] senin için kanundur”; geri kalan kurallar ise “ebediyen çocukların [=tüm kuşakların] için” geçerli olacaktır; bkz. s.p.

25. Söz vermiş olduğu üzere – Şemot 6:8.

Ülkeye gireceğiniz zaman – *Pesah-korbanı*, sadece Erets-Yisrael’e girildikten sonra bir zorunluluk haline gelecektir. Çölde ise sadece Mısır’dan Çıkış’ı takip eden ilk yılda, Tanrı’nın özel emri üzerine bir *korban* yapılmıştır (Bamidbar 9:1 v.d.; Raşi).

26-27. Raşa’nın sorusu – Rabi Hiya şöyle öğretir: Tora, dört tip çocuğa yönelik konuşmuştur: Biri “*Haham – Bilge*”, diğeri “*Raşa – Kötü / Asî*”, diğeri “*Tam – Basî*”, diğeri de “*Şeeno Yodea Lişol – Soru Sormayı Bilmeyen*” (*Talmud Yerusalmi – Pesahim* 10:4).

Mehilta’yı temel alan *Pesah Agadası*’nda açıklandığı üzere p. 26’daki, *Raşa*’nın sorusudur. *Raşa*, sorusunda özellikle “size” diyerek sanki bu emirler kendisini bağlamıyormuş gibi bir tavır takınmakta, kendini toplumdan ayırarak, onların kutlamalarına katılmamaktadır (*Agada*). Dahası sorusunda Tanrı’dan hiç bahsetmemekte, sanki

כח וילכו ויעשו בני ישראל

28

כאשר צוה יהוה את-משֶׁה וְאַהֲרֹן כִּן עָשׂוּ: ס שִׁשִּׁי כַּט וַיְהִי | בַּחֲצִי 29

הַלַּיְלָה וַיְהִי הַכֹּהֵן כָּל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פְּרֹעֶה הַיֹּשֵׁב 30

עַל-כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשָּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה: ז וַיָּקָם

פְּרֹעֶה לֵילָה הוּא וְכָל-עַבְדָּיו וְכָל-מִצְרַיִם וַתְּהִי צָעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם

כִּי-אֵין בֵּית אֲשֶׁר אִין-שֵׁם מֵת:

• Tanrı'nın, haklarında "Behorum" (4: 22) dediği Bene-Yisrael'i öldürmek istediler. Bu yüzden Tanrı da onların behorlarını öldürmek üzeredir (Rabenu Behaye).

Onuncu Bela: Behorların ölümü

29. [Tam] Gece yarısıydı – Bkz. 11:4. Bu sırada Bene-Yisrael Pesah-korbanını yemekle meşguldur ve Tanrı'nın emrini yerine getirmekle ilgilendikleri için ek koruma altındadırlar (Raşbam; krş. Sforno).

Tahtında oturan Paro'nun behorundan – Targum Onkelos ve Targum Yonatan çevirilerine göre "tahtta oturma" sözleri doğrudan Paro'dan değil, onun behor oğlundan bahsetmektedir. Bu çevirilere göre pasuk "Paro'nun, ileride tahta geçmesi planlanan behorundan..." şeklindedir (Raşbam).

Paro'nun... esirin... – Bkz. 11:5 açık. Paro da bir behor olmasına karşın, beladan etkilenmemiştir. Raşi'ye göre Tanrı'nın Paro'ya yönelik 9:16'daki "şunun için hayatta kalmanı sağladım: Sana Kuşvetim'i göstermek ... için" şeklindeki sözleri, oradaki bağlamının dışında, Paro'nun Kızıldeniz'de olacıklara şahit olması amacını da yansıtmaktadır. Pasuktaki "Mısır Ülkesi'ndeki ... tüm behorları" ifadesi, Mısırlı olsun olmasın, o sırada Mısır'da bulunan tüm behorların öldüğünü belirtmektedir. Mısırlı behorların ölümü, Yahudiler'e yönelik eziyetlerinin karşılığıdır. Mısırlı olmayan esirler ise, daha önce belirtildiği gibi (11:5) tertemiz değillerdi ve eziyete ortaklılar. Ayrıca Mısırlı olmayan kişilerin behorları da ölmeseydi, kendi putlarının onları koruduğunu düşünerek böbürleneceklerdi. Oysa burada en önemli nokta sadece ve sadece Aşem'in Tanrı olduğunun vurgulanmasıdır. Bela ayrıca sadece behor oldukları bilinen kişileri değil, yasak ilişkilerin ürünü olan tüm behorları da vurmuştur. Zinanın çok yaygın olduğu Mısır'da kadınlar, kocalarından başka bekar erkeklerle olan ilişki-

lerinden de çocuk sahibi oluyordu. Böylelikle, bir kadından birden çok behor doğurmuş olabiliyordu. Bunlar baba tarafından behordurlar ve onlar da bu bela sırasında ölmüştür (Raşi).

30. Geceleyin – Normalde krallar gündüzün ilk dörtte birinde kalkarlar. Fakat Paro geleneği bozmak zorunda kalmıştır! (Raşi).

[Yatağından] Kalktı – Raşi. İbranice Vayakom. Bu sözcük ["kalkıp ... yola çıktı" (Bereşit 22:3) örneğinde olduğu gibi] kendisinden sonra başka bir fiil olduğu zaman "harekete hazırlanma; kendi kendini davranmaya teşvik etme" anlamı verir. Eğer başka bir fiil yoksa "oturma ya da yatma pozisyonundan ayağa kalkmak" anlamındadır (Lifşuto Şel Raşi).

Pasuktaki dizilişe göre ilk kalkan Paro'dur. Sonra evlerine kadar bizzat gidip danışmanlarını tek tek uyandırmıştır (Raşi).

Ölü olmayan ev yoktu – Her evdeki tüm behorlar, hiç behor olmayan evlerde ise, evdeki en yaşlı kişi ölmüştür. Mısırlılar'ın Bene-Yisrael'i zorla göndermeye çalışmalarının altındaki "hepimiz ölüyoruz!" (p. 33) endişesinin altında bu vardır. Moşe'nin söylediğinden fazlası gerçekleşmektedir (Raşi).

Sifri'de bu konu biraz daha genişletilir. Mısırlılar için behorların özel önemi vardır. Dolayısıyla bir behor ölmüşse, onun bir büstü yapılır ve evin baş köşesine yerleştirilirdi. Bela sırasında bu büstler de eriyip parçalanmışlardır. Dahası ölmüş behorların mezarlarına fareler üşüşmüş ve cesetlerini çeke çeke dışarı çıkarmışlardır. Tüm bunlar, Mısırlılar için, behorların ölümlemlerinden bile daha büyük bir acı kaynağıdır (Daat Zekenim).

İbn Ezra'ya göre "ölü olmayan ev yoktu" ifadesi, "evlerin büyük bir çoğunluğunda ölü vardı" anlamındadır. Başka bir deyişle bu görüş doğrultusunda sadece behor olanlar ölmüştür ve Mısırlılar'ın tepkisi ulusal telaşın bir göstergesidir.

²⁸ Bene-Yisrael gittiler; Tanrı'nın Moşe ve Aaron'a verdiği talimatı harfiyen uyguladılar.

[32. Son Bela]

²⁹ [Tam] Gece yarısıydı. Tanrı, Mısır Ülkesi'ndeki – tahtında oturan Paro'nun *behorun*-dan, esirin *behoruna* kadar – tüm *behor*ları; ayrıca hayvanların tüm *behor*larını öldürdü.

³⁰ Paro geceleyin [yatağından] kalktı; o, tüm danışmanları ve tüm görevlileri. Mısır'da büyük bir feryat koptu; çünkü içinde ölü olmayan ev yoktu.

türemektedir. Tanrı'nın Bene-Yisrael'e yaptığı mucizeleri duyan bir kişi, Tanrı'yı övmekle yükümlüdür. Bunun bir örneğini Yitro'da görüyoruz (bkz. 18:8-10).

28. Gittiler ... uyguladılar – Moşe Tanrı'dan aldığı bu emri, aynı gün, Yani Roş-Hodeş'te Bene-Yisrael'e iletmektedir. Başka bir deyişle henüz halk hiçbir şey yapmış değildir. Fakat Tora yapmışlar gibi bir ifade kullanmaktadır. Buradan önemli bir ders öğrenmekteyiz: Bir kişi bir mitsvayı yapmayı gönülden kabul ettiği anda, henüz yapmamışsa bile Tanrı onu yapmış gibi kabul eder. Dahası pasuktaki "*gittiler*" ayrımına gerek olmamasına karşın Tora bunu ek bir çaba olarak sunmakta, böylece Bene-Yisrael'in mitsvadan kazandıkları manevi ödülün arttığını vurgulamaktadır (*Mehilta*; Raşi).

Harfiyen uyguladılar – Bkz. 7:6. Pasuğun tam çevirisi şöyledir: "*Bene-Yisrael gittiler ve Tanrı'nın Moşe ve Aaron'a emrettiği şekilde yaptılar. O şekilde yaptılar*". Pasukta bariz bir tekrar söz konusudur. Bu tekrarın amacı, özel bir vurguyla Bene-Yisrael'in, kendilerine verilen talimattan en ufak ayrıntıyı bile ihmal etmediklerini belirtmek ve onları övmektir (Raşi). Emrin, Mısır'ın tanrı kabul ettiği hayvanları kesmek ve dolayısıyla bariz tehlike anlamına gelmesi bile, onları durdurmamıştır (*Sifte Hahamim*).

Mehilta'dan alıntı yapan Raşi'ye göre pasuğun sonundaki "*o şekilde yaptılar*" sözcükleri, halk değil, Moşe ve Aaron için söylenmektedir. Buna göre Moşe ve Aaron da tüm bu ritüeli aynı şekilde gerçekleştirmişlerdir. Bu ayrıntı önemlidir. Zira genel bir kurala göre, bir mitsva ile meşgul olan kişi, o sırada başka bir mitsvayı yapmaktan muafır. Bu sebeple, Tanrı'nın, Bene-Yisrael'in Mısır'dan çıkması ile ilgili direktiflerini yerine getirmekle meşgul olan Moşe ve Aaron'un *Pesah-korbanını* yapma zorunlulukları yoktur. Buna rağmen, halktan farklı davranmamışlar ve yapmışlardır (*Mehilta DeRaşbi*; krş. *Şaare Aaron*).

daha değinelim. Bu on belanın her biri, Tanrı'nın kayıtsız şartsız hakimiyetini göstermenin yanında, Mısırlılar'a "*Mida Keneged Mida* – *Kısa Kısa*" verilen birer cezadır.

- Mısırlılar tüm zenginlik ve rahatlıklarını, bir tanrı olarak kabul ettikleri Nil'e dayamışlardı. Nil yükselerek tarlalara bereket sağlardı. Bunun yanında Mısırlılar, Bene-Yisrael'i, nehirde onlar için su çekmeye zorluyorlardı. Bu sebeple ilk belada Tanrı özellikle Nil'i ve dolayısıyla tüm suları kana çevirmiştir.

- Mısırlılar Bene-Yisrael'i gece yarılarında uyandırıp, son derece ağır işlerde çalışmaya zorluyorlardı. Bene-Yisrael sürekli ağır çalışmanın baskısı altında inliyorlardı. Tanrı bunun karşılığı olarak kurbağaları gönderdi; bunlar Mısırlılar'ın evlerine, yataklarına, tencerelerine, hatta vücutlarına girerek onlara büyük acı vermenin yanında, inanılmaz gürültüleriyle bir an olsun uyumalarına izin vermediler.

- Bene-Yisrael'e yıkanma hakkı bile tanımadıkları için bitleniyorlardı. Bu yüzden Tanrı da Mısırlılar'ı bitlerle cezalandırdı.

- Sırf eziyet etmek için, Bene-Yisrael'i "bize aslan ve ayı gibi hayvanlar avlayın" diye görevlendiriyorlardı. Bu sebeple vahşi hayvanların saldırısına uğradılar.

- Hayvanlarını gütmeye zorluyorlardı; bu sebeple hayvanlarının ölmelerine sebep olan salgın hastalık başgösterdi.

- Onları su ve yemek ısıtmakta kullanıyorlardı; bu sebeple etkilerinden biri yakıcılık olan çıbanlarla cezalandırıldılar.

- Bene-Yisrael'i keyif için taşıyorlardı; bu yüzden Tanrı sert ve mucizevi bir dolu yağdırdı.

- Bağlarda bahçelerde çalıştırıyorlardı; çekirgeller geldi ve tüm meyvelerini yok etti.

- Onları hapsediyor, karanlık zindanlarda çürütüyorlardı. Bu yüzden ışığın bile delemeyişi, hareketlerini bile kısıtlayan bir karanlık çöktü.

Belalara Son Bir Bakış

Son belaya geçmeden önce, tüm belalara bir kez

31 **וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לֵילָה וַיֹּאמֶר**
קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה
כְּדִבְרֵכֶם: 32 גַּם־צִאֲנֻכֶם גַּם־בְּקִרְכֶם קָחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וּלְכוּ וּבִרְכַתֶּם
גַּם־אֹתִי: 33 וְתַחֲזֹק מִצְרִיִם עַל־הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ
כִּלְנֹנוּ מֵתִים: 34 וַיֵּשֶׁא הָעַם אֶת־בָּצִקוֹ טָרָם יַחֲמֹץ מִשְׁאֲרֵתָם צָרַת
בְּשִׁמְלָתָם עַל־שַׁכְמָם: 35 וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּדִבַּר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרִיִם
כְּלִי־כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׁמָלֹת: 36 דּוּ וַיְהִי הֵן אֶת־תַּחַן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם
וַיִּשְׁאֲלוּם וַיַּנְצִלוּ אֶת־מִצְרַיִם:

yasak ilişkilerin ürünleri olan *behorlar* olduklarını bilmemektedirler (Mizrahi; p. 29 açık.).

34. Hamurunu henüz mayalanmamışken – Mısırlılar Bene-Yisrael'i gitmeye zorladıkları için hamur mayalanmaya fırsat bulamamıştır. Yedi gün boyunca hamets yeme ya da bulundurma yasası, Mısır'dan çıkan nesli bağlamıyordu (*Talmud – Pesahim* 28b). Dolayısıyla çıkış sırasında mayalanmamış olmasının sebebi, bu emre uymaları değil, Mısırlılar'ın onlara uyguladıkları baskıdır (Raşi). Dahası, pasuk “henüz hamurlarını pişirmeden” dememektedir. Mısırlılar öylesine büyük bir baskı uygulamaktadırlar ki, yanlarında hamur götürmek zorunda kalmışlardır (*Sifte Hahamim*). Fakat bu hamur henüz *hamets* olmamıştır; bkz. p. 39 açık.

Artıklarını – *Targum Yonatan* ve *Mehilta*'nın izinden giden Raşi'ye göre, bunlar *Pesah-korbanı* ile birlikte yedikleri *matsa* ve acı ot artıklarıdır. *Pesah-korbanı* artıkları olamaz; çünkü onların yakılması gerekmektedir (p. 10; *Sifte Hahamim*). İbranice **Mişarot**. Bu sözcük “hamur teknesi” anlamına da gelebilir (bkz. *Devarim* 28:5; *Targum Onkelos*; Raşbam; Saadya Gaon; İbn Ezra; *Septuaginta*).

Omuzlarının üstünde – Yanlarında çok sayıda hayvanla gitmelerine karşın, bunları onlara yüklemeyip omuzlarında taşımaları, Bene-Yisrael'in mitsvaya yönelik sevgilerini göstermektedir (Raşi). İbn Ezra'ya göre hayvanlar, Mısırlılar'dan aldıkları eşyalarla yüklüdür.

35. Moşe'nin söylediğine göre – Bkz. 11:2; 3:22. Şok içindeki Mısırlılar'dan böyle bir istekte bulunmak Bene-Yisrael'e zor gelmiştir (ayrıca bkz. 11:2 açık.). Tora Yahudiler'in bunu maddi yarar sağlamak değil, sadece peygamber söylediği

için yaptığını vurgulamaktadır (Alşeh; Or *Ahayim*).

Gümüş ... altın ... giysiler – Altın gümüşten sonra verildiğine göre, sıralamada değere göre bir yükseliş vardır (*Yeriot Şelomo*; *Sifte Hahamim*; bkz. *Bereşit* 12:1 açık.). Dolayısıyla giysiler Mısırlılar'ın gözünde (*Gur Arye*) altın eşyalardan, onlar da gümüş eşyalardan daha değerlidir (Raşi). Bu sebeple Moşe'ye, Bene-Yisrael'in, Mısırlılar'dan sadece “gümüş eşyalar ve altın eşyalar” istemelerini söylemesi emredilmiştir (11:2; *Gur Arye*). İkinci bir görüşe göre giysiler, uzun yola çıkmak üzere olan Bene-Yisrael için değerlidir.

36. [Mısırlılar, istenenleri] Verdiler – Mısırlılar bunu “isteğe aykırı olarak” vermişlerdir. Fakat bunun “kimin” isteğine aykırı olduğu konusunda görüş ayrılığı vardır. Bir görüşe göre Mısırlılar, bunları istemeye istemeye vermek zorunda kalmışlardır. Diğer bir görüşe göre ise, Bene-Yisrael'in bir an önce gitmesi konusunda son derece hevesli olan Mısırlılar, fazla yük taşıma zorunda kalmaktan çeken ve sadece istedikleriyle yetinmeyi planlayan Bene-Yisrael'in isteğine aykırı olarak, istediklerinden fazlasını vermişlerdir (*Talmud – Berahot* 9b). Raşbam, “Tanrı halkın Mısırlılar gözünde statü kazanmasını sağladığı” için, Mısırlılar'ın onlara değerli eşyalarını ödünç değil, hediye şeklinde verdiklerini açıklar. *Mehilta*'dan alıntı yapan Raşi ise, bir Yahudi bir eşya istemesine rağmen, “yeter ki bir an önce gitsin” telaşındaki Mısırlı'nın, o eşyadan iki tane vermekte ısrar ettiğini aktarır. Bene-Yisrael'in bu aldıklarını tutma konusundaki hakları ile ilgili açıklamalar için bkz. 3:18 açık.

Mısır'ı boşalttılar – Ya da “Mısırlılar'ı mallarından yoksun bıraktılar” (*Targum Yonatan*).

³¹ [Paro] Geceleyin Moşe ve Aaron'a seslendi ve "Kalkın; çıkın halkımın içinden!" dedi. "Hem siz, hem Bene-Yisrael – gidin ve söylemiş olduğunuz gibi Tanrı'ya ibadet edin!

³² Davarınızı da sığırınızı da alın. Tıpkı dediğiniz gibi! Ve gidin! Beni de mübarek kılın!"

³³ Mısır [halkı,] onları ülkeden çabucak göndermek için halkı sıkıştırıyordu. Çünkü "Hepimiz ölüyoruz!" diyorlardı.

³⁴ Halk, hamurunu henüz mayalanmamışken – [ayrıca] artıklarını – giysilerine sarılı bir şekilde omuzlarının üstünde götürdü.

³⁵ Bene-Yisrael Moşe'nin söylediğine göre hareket etmişler; Mısırlılar'dan gümüş eşyalar, altın eşyalar ve giysiler istemişlerdi.

³⁶ Tanrı da halkın Mısırlılar gözünde statü kazanmasını sağladı ve [Mısırlılar, istenenleri] verdiler. [Böylece Bene-Yisrael] Mısır'ı boşalttılar.

Alternatif olarak her evde ölü olmasının sebebi, Mısır'da o gece meydana gelen iç çatışmalar olabilir (bkz. p. 3 açık).

¶ Paro teslim oluyor

31. Geceleyin Moşe ve Aaron'a seslendi – Paro sabah olmasını bekleyememiştir. Tanrı'nın söylediği üzere Bene-Yisrael'i kovacaktır (6:1). Fakat Moşe ve Aaron'u bulması gerekmektedir. Yahudiler'in bulunduğu bölgede kapı kapı dolaşıp Moşe ve Aaron'un nerede olduğunu sormuş, bulunduğu da onlara seslenmiştir (Raşi). Moşe ile Aaron Goşen'e geri gitmek yerine, geceyi Mısır içinde geçirmişlerdir. Çünkü Moşe, Paro'ya, tüm danışmanlarının önünde eğilip Yahudiler'in gitmesi için yalvaracaklarını söylemiştir. Aslında bu sözleriyle bizzat Paro'nun geleceğini ima etmiştir (bkz. 11:8 açık.). Moşe ondan sonra Goşen'e haberciler [ya da melekler] göndererek, tüm Yahudiler'in ertesi sabah Çıkış için Rameses'te (bkz. 47:11) toplanmalarını istemiştir. *Targum Yonatan* ise Moşe ve Aaron'un o gece başkentten oldukça uzak mesafede bulunan Goşen'de olduklarını, Paro'nun tüm bu sözleri acılı haykırıyla söylediğini ve sesinin oraya kadar ulaştığını belirtmektedir. Fakat Moşe ve Aaron, bu haykırışı aldırış etmemiş ve Paro, tüm görevlileriyle birlikte gelene ve onları sıkıştırana kadar beklemiştir.

Mehilta'ya göre, Mısırlılar'ın Yahudiler'i hemen gönderme konusundaki sıkıştırmalarına Moşe şöyle bir cevap vermiştir: "Bizler hırsız mıyız ki gece yarısı gidelim? Buradan yumruğumuzu kaldırarak [=gururla] ve tüm Mısır'ın gözleri önünde ayrılacağız!" (11:8 açık.). Devarim 16:1'de Tanrı'nın Bene-Yisrael'i "geceleyin çıkardığı" söylenmektedir. Bunun anlamı, Bene-Yisrael'in özgürlüklerine geceleyin kavuştukları, başka bir deyişle "çıkma hakkını" geceleyin elde ettikleri şeklindedir. Fakat gerçek çıkış, sabah olduktan sonra, gün ışığında gerçekleşmiştir

(Bamidbar 33:3). Zira Moşe sabaha kadar evden çıkılmamasını tembihlemiştir (p. 22; Ramban b.a.).

Söylemiş olduğunuz gibi – Paro'nun kibirli direnişi artık tamamıyla kırılmıştır. Sadece halkın Mısır'ı bir an önce terketmelerini istemekle kalmamakta, aynı zamanda tüm şartlarından da vazgeçmektedir. "*Salıvermeyeceğim*" (5:2) – iptal. "*Tam olarak kimler gidiyor?... [sadece] erkekler gitsin*" (10:8-11) – iptal. "*Sadece davamız ve sığırımız burada tutulmaya devam edecek*" (10:24) – iptal. Artık her şey "*söylemiş oldukları gibi*" olacaktır. Paro onları bir an önce gitmeleri için sıkıştırmaktadır (Raşi).

32. Tıpkı dediğiniz gibi – Bir önceki pasukta benzer bir ifade olmasına rağmen burada tekrarlanması, bu sözcüklerin pasuktaki davar ve sığırlarla ilgili olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle Paro, Moşe'nin hayvanlar konusunda söylediğini de kabul etmekte, kendi hayvanlarını vermektedir (bkz. 10:25 açık.).

Beni de mübarek kılın – "Benim için dua et, bir *behor* olmama rağmen ben de ölmeyeyim!" (*Mehilta*; Raşi). Ya da "Tanrı'ya *korbanlar* yaptığımız ve başınıza kötü şeyler gelmemesi için dua ettiğiniz zaman, dualarınıza beni de katın" (Ramban). Paro'nun hayvanlarını verdiği zaman, bunların kendine bağışlama sağlayacağını düşünmüş olması da muhtemeldir (İbn Ezra). Fakat daha önce de belirtildiği gibi Bene-Yisrael bu hayvanları onun adına değil, kendi adlarına keseceklerdir (10:25 açık.).

33. Hepimiz ölüyoruz – Ya da "*Bunlar burada kalmaya devam edeceklerse, hepimiz öleceğiz*" (*Targum Yonatan*). Mısırlılar sadece *behorlar*'ın değil başkalarının da öldüğünü görünce "Moşe'nin söylediği gibi değil; o sadece *behorların* öleceğini söylemişti" demektedirler. Zira bazı durumlarda aynı ailede beş ya da on kişinin öldüğü görülmektedir (Raşi). Oysa bunların

פ וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעַמְסֵס

38 סִכְתָּה כְּשֶׁש־מֵאוֹת אֶלֶף רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְבֶד מִטָּף: 39 וְגַם־עָרַב רַב עָלָה

אִתָּם וּצְאָן וּבָקָר מְקֻנָּה כְּבֶד מֵאֵד: 40 וַיֹּאפּוּ אֶת־הַבָּצָק אֲשֶׁר הוּצִיָּאוּ

מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חִמָּץ כִּי־גִיֶּשְׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלּוּ

לְהַתְמַהֵּמָה וְגַם־צִדָּה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם:

bahsedilen hayvanlar, Bene-Yisrael'e katılan Erev Rav'a ait olanlardır (Sforno).

39. Hamuru ... pişirdiler. Zira ... mayalanmamıştı – Bkz. Çıkış sırasında *matsa/hamets* k.b.

Kendilerine yolluk da hazırlamamışlardı – Bu sözler Bene-Yisrael'i övme amaçlıdır. “Çöle gidiyoruz; yiyeceği nereden bulacağız?” diye sormamışlar, Tanrı'ya sonuna kadar inanıp güvenmişlerdir (*Mehilta*). Tanrı'nın Bene-Yisrael'le ilgili “Gençliğindeki sadakatini, gelinlik günlerindeki sevgini – çölde; ekilmemiş topraklarda arkamdan gelişini – senin adına hatırladım” (Yirmeyau 2:2) şeklindeki sözleri bu sadakati yansıtmaktadır. Bene Yisrael'in bu bağlılığının sonucu da devamında söylenmektedir: “Yisrael, Tanrı için kutsaldır” (Yirmeyau 2:3; Raşi).

Raşbam'a göre daha sonra ekmek ve su konusundaki şikayetlerinin temelinde bu hazırlıksızlık vardır.

❧ Çıkış sırasında *matsa/hamets*

Bu bölümde verilen mitsvaların önemli bir bölümü, Mısır'dan çıkan nesli değil, gelecek nesilleri bağlamaktadır. Bunlardan bir tanesi de *hamets* ile ilgili olandır. Mısır'dan çıkan neslin sadece *hamets* yemesi yasaktı ve bu yasak sadece ilk gün için geçerliydi (*Talmud* – *Pesahim* 28b). *Hamets* ya da maya (*seor*) bulundurmamak ise o nesil için ilk günde bile yasak değildi. Bu sebeple, Çıkış'a hazırlanırken Bene-Yisrael “ekmek” pişirme amacıyla hamur açmışlar ve içine maya da katmışlardır (p. 39, İbn Ezra o.a.). Fakat çıkış o kadar ani gerçekleşmiş, çıkmaları için o denli baskı görmüşlerdir ki, hamur henüz mayalanmaya fırsat bulamadan önce dışarı çıkmışlardır. Pişirmeye hiç vakit olmadığından yanlarında hamur çıkarmışlardır (p. 34). Mısır'ı terk ettikleri ve baskıdan kurtuldukları anda da, ya yolda ya da Sukot'ta (Ramban) vakit kaybetmeden ekmeklerini pişirmek istemişlerdir. Zira “kendilerine yolluk hazırlamamışlardı” (p. 39). İlk gün için ise, en azından bir önceki geceden arta kalan *matsa* ve *maror* vardır (p. 34). Böylelikle “Mısır'dan

çıkardıkları hamuru” pişirmişler, fakat “henüz mayalanmamış” olduğu için “*matsa* çörekleri” elde etmişlerdir (p. 39). Hamurun henüz mayalanmamış olmasına açıklama olarak çeşitli sebepler gösterilebilir. Bir olasılık, omuzlarına yerleştirdikleri hamur paketlerinin çok sıkı olması ve kabarmaya el vermemesidir (*İnyan Hamets Umatsa*). İkinci olasılık çıkışın son derece hızlı gerçekleşmesidir (bkz. p. 37 açık.). Üçüncü ihtimal, çıkış sırasındaki telaş sebebiyle hamurun sürekli hareket halinde olması ve 18 dakika bile hareket-siz kalamamasıdır. Dördüncü olasılık *Targum Yonatan*'ın getirdiği *Midraş*'la bağlantılı olarak, hamurun yolda mucizevi bir şekilde güneş ışınları ile pişmeye başlamış olmasıdır. Sebep ne olursa olsun, hamur mayalanmadan pişmiş ve *matsa* elde edilmiştir.

Bu senaryo Bene-Yisrael'in *matsa* pişirme niyetine sahip olmadığı ve bu sonucun olayların gidişatı sebebiyle elde edildiği düşüncesine dayalıdır. Ancak *matsa* pişirme sebeplerinin Mısırlılar tarafından baskı görmek olmayabileceği de bir olasılıktır. Buna göre Bene-Yisrael “Tanrı emretmiş olduğu için” *matsa* pişirmiş de olabilirler. Mısırlılar'ın baskısı, sadece dışarıya neden “hamur” çıkardıklarını açıklama amaçlıdır. Fakat Bene-Yisrael bu hamurun mayalanmaması için onu özellikle sürekli hareket içinde tutmuşlardır (*Meam Loetz*).

Başka bir olasılık, p. 39'un, doğrudan doğruya p. 38'le bağlantılı olması ve dolayısıyla Erev Rav'ı ele almasıdır. Buna göre onlar, Yahudilik'i yeni kabul ettikleri için *hamets* yememe emrini Mısır'dan çıkmadan önce henüz almamışlardı. Dolayısıyla *matsa* pişirmelerinin sebebi sadece bunu yapmak zorunda kalmış olmalarıdır. Fakat Bene-Yisrael, emir aldığı için *matsa* pişirmişlerdir (*Meam Loetz*).

Tora'nın bu bölümde, Mısır'dan Çıkış'la *matsa* arasında hiçbir açık bağ kurmaması da ilginç bir noktadır. Bu bağlantı, Devarim 16:3'te yapılmaktadır. Bene-Yisrael, pişirdikleri bu *matsaları* bir ay boyunca yemişlerdir (bkz. 16:2 açık.).

[33. Çıkış]

³⁷ Bene-Yisrael, Rameses'ten Sukot'a yolculuk ettiler. Çocuklar dışında 600.000 kadar yaya erkek [vardı]. ³⁸ Erev Rav da onlarla çıktı; davar ve sığır, son derece yüklü sürüler de [yanlarındaydı].

³⁹ Mısır'dan çıkardıkları hamuru *matsa* çörekleri [şeklinde] pişirdiler. Zira Mısır'dan kovuldukları ve [dolayısıyla] oyalanamadıkları için, [hamur] mayalanmamıştı. Kendilerine yolluk da hazırlamamışlardı.

❧ Çıkış

37. Rameses – Bkz. Bereşit 47:11 açk. Bu, 1:11'de sözü geçen Raames'ten farklıdır.

Sukot – Krş. 13:20; Bamidbar 33:5. Bazıları bunun Mısır'daki Tjek ya da Sekhut olduğunu belirtirler (bkz. 1:11 açk.). Bu, Nome Heroopolites'in başkentidir ve Naville köyünün bulunduğu yerdir. Josephus burayı Letopolis olarak tanımlar (*Antiquites* 2:15:1). Anlaşıldığı kadarıyla burası Fostat ya da Kahire ile aynıdır (krş. Strabo 17:807).

Talmudsal geleneğe göre, Sukot 120 (Raşi; *Baale Tosafot*) ya da 130 (*Targum Yonatan*; *Lekah Tov*) İbrani mili kadar uzaktaydı. Bu yaklaşık olarak 188 ya da 202km.lik bir yol anlamına gelmektedir. Rameses'in Heliopolis ile aynı yer olduğu farz edildiği takdirde, Sukot, Sinay yarımadasının kuzey kesiminde Süveyş körfezi boyunca olan hat üzerinde olmalıdır. Eğer Rameses, Pelusium ise, yaklaşık olarak yine Sukot aynı bölgeye rastlayacaktır. Genel bakışla, bu üç günlük bir yoldur (bkz. Bereşit 30:36 açk.).

Tora genelde yolculuktan bahsederken "X'ten yola çıktılar ve Y'de konakladılar" gibi ifadeler kullanır (bkz. Bamidbar 33:5-37). Burada sadece "Rameses'ten Sukot'a yolculuk ettiler" denmesi, bunun olağandışı bir yolculuk olduğunu belirtmektedir (*Maskil Ledavid*). Gerçekten de Bene-Yisrael bu yolu mucizevi bir şekilde göz açıp kapayıncaya kadar kat etmiştir. Daha ileride Tanrı'nın "sizi kartal kanatları üzerinde taşıdım ve Kendim'e getirdim" (19:4) şeklindeki sözleri bunu ima etmektedir. O pasuğun bu bölümünde, üç sözcük [sayısal değeri 40 olan] Mem harfiyle bitmektedir. Bu toplamda 120 sayısını verir. Dahası, anlamındaki "**Al Kanfe** – Kanatları üzerinde" sözcüklerinin sayısal değeri de (170), "**Kuf-Haf Milin** – 120 Mil" ifadesinininkiyle eşittir (*Daat Zekenim*). Kısacası, Bene-Yisrael, 120 millik yolu, "kartal kanatlarında taşınırçasına" süratli bir şekilde almışlardır.

Çocuklar dışında 600.000 kadar ... erkek – Bunlar, 20 yaş üstündeki erkeklerdir (Raşi);

çünkü 20 yaşın altı "çocuk" kategorisindedir ve pasuk "çocuklar dışında" demektir (İbn Ezra; bkz. 38:26; Bamidbar 1:46, 11:21, 25:51; ayrıca s.a.). Pasuğun kadınlardan bahsetmemesinin sebebi, sayısal olarak erkekler kadar, hatta onlardan daha fazla olduklarının kolayca tahmin edilebileceğidir (İbn Ezra).

Tanrı'nın Avraam'a Parçalararası antlaşmada söylediği "*dördüncü nesil*", Moşe'nin ailesi açısından gerçekleşmiştir (bkz. Bereşit 15:16 açk.). Fakat genel toplum açısından bakıldığında, olağandışı bir şekilde çoğalan (1:7) Bene-Yisrael, Mısır'da beş nesilden fazlasını üretmiştir. Örneğin Yeuda Mısır'a gelenler arasındadır. Mısır'dan Çıkış sırasında Yeuda kabilesinin başkanı olan Nahşon ise, ondan sonraki beşinci nesildir: Yeuda-Perets-Hetsron-Ram-Aminadav-Nahşon (bkz. Rut 4:18-20). Her nesilde altı kat artış gösteren [yani çift başına 12 çocuk üreten] bir toplum, beş nesil sonra, ilk grubun yaklaşık 8000 katı hale gelebilir (Prof. Azriel Rosenfeld – *Project Genesis*). Bene-Yisrael'de kadınların bir kerede altı çocuk doğurduğu göz önünde tutulduğu zaman (1:7 açk.), Çıkış sırasında son derece kalabalık olmaları mantık dışı değildir. Kaba bir hesapla, Bene-Yisrael Mısır'ı terk ettiklerinde 3.000.000 kişiydiler (*Targum Yonatan*).

Yaya – *Targum Yonatan*; Radak, Şeraşim; *Septuaginta*. İbranice **Ragli**. Ya da "güçlü yapılı kişiler" (*Midraş Agadol*; Josephus Flavius, *Antiquites* 2:15:1). Ya da "piyade". Dolayısıyla "piyade erkek" tanımı, savaşıma uygun erkekleri tanımlamaktadır ve bu 20 yaşın üstündekilerdir. Bkz. Bamidbar 11:21; Şofetim 20:2; Şemuel I 4:10, 15:4; Yirmeyau 12:5 vs.

38. Erev Rav – Tam çeviriyle "büyük karışım". Bkz. Bamidbar 11:4. Ayrıca Nehemya 13:3; Yirmeyau 25:20, 50:37. Mısırlılar dahil (krş. İbn Ezra) çeşitli uluslara mensup büyük bir kalabalık, Yahudilik'in ilkelerini benimseyerek, Mısır'dan Çıkış sırasında ulusa katılmıştır (Raşi). Bu grup 1.000.000'dan fazla kişiden oluşmaktadır (*Targum Yonatan*; *Mehilta*).

Sürüler de [yanlarındaydı] – Pasukta

מ ומושב בני ישראל אשר ישבו 40
 במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה: מא ויהי מקץ שלשים שנה 41
 וארבע מאות שנה ויהי בלעזם היום הזה יצאו כל-צבאות יהוה מארץ 42
 מצרים: מב ליל שמרים הוא ליהוה להוציאם מארץ מצרים הוא-הלילה 43
 הזה ליהוה שמרים לכל-בני ישראל לדרתם: פ מג ויאמר יהוה
 אל-משה ואהרן זאת חקת הפסח כל-בן-נכר לא-יאכל בו:

zaman, Tanrı bir an bile beklemez (krş. Bereşit 41:14 açık.).

Tam olarak o günde – Ya da “*gün tamamen aydınken*”; krş. Bereşit 7:13; bkz. Bereşit 17:23 açık. Mısırlılar [belalardan önce] “Bene-Yisrael’in çıkış hazırlığı yaptığını görürsek onlara izin vermez. Üstelik kılıçlarımızı alıp onları öldürürüz” demişlerdi. Bu sebeple Tanrı şöyle demiştir: “O zaman ben de onları gün tamamen aydınken çıkaracağım. Ve kim buna karşı gelebilecekse çık-sın gelsin bakalım” (*Sifri*, Aazinu 32:48).

42. Tanrı için gözetim gecesidir – “*Gözetim*” şeklinde çevirdiğimiz sözcük *Şimurim*’dir. Bu sözcük, “koruma, gözetme, dört gözle bekleme, tetikte olma” anlamlarını verir (bkz. Bereşit 37:11). Pasukta iki kez geçmektedir. İlkinde, Tanrı’nın Avraam’a olan sözünü yerine getirmek için sabırsızca beklediği, bu anı sürekli gözlediği belirtilmektedir. Tanrı çıkış mucizesi için bu akşamı ayırmış ve 430 yıl boyunca gelmesini beklemiştir. İkinci kullanım ise Bene-Yisrael ile ilgilidir; bkz. *Gözetim [temasını içerecektir]* k.b.

Tanrı’nın gecesi budur – Tanrı’nın, hakkında sorumluluk aldığı ve Avraam’a “Çocuklarımı bu gece kurtaracağım” dediği gece budur (Raşi). Zira Parçalararası Antlaşma 15 Nisan’da gerçekleşmiştir.

Gözetim [temasını içerecektir] – Bene-Yisrael bu geceyi *gözetmekle* yükümlüdür. Tanrı onları bu gece içinde kurtarmış, özgürlüklerine kavuşturmuştur. Onlar da nesiller boyu her yıl Pesah’ın gelişini *dört gözle beklerler* (Raşbam) ve bayramı, gerekliliklerini yerine getirerek *konurlar*, Çıkış sırasında meydana gelen mucizeleri özellikle anlatarak bir sonraki nesle aktarırlar (Ramban). Zira bu gece Bene-Yisrael için nesiller boyunca kurtuluş gecesi olarak muhafaza edilmiştir (Sforno). Hahamlarımız’ın dediği gibi “[*Mısır Çıkışı’nda*] Nisan’da kurtarıldılar; gelecekte de [=Maşiah’in gelişinde de] Nisan’da kurtarılacak-

lardır” (*Talmud – Roş Ašana* 11b).

Ayrıca bu gece Tanrı’nın Mısırlılar’ı öldürürken, Bene-Yisrael’e özel *koruma* sağlaması ile nesiller boyu hatırlanacak bir gecedir. Ayrıca bu gecede manevi zarar vericiler etkisiz kılınırlar (Raşi).

43-51. Pesah-korbanı için ek kanunlar. Sıradaki kanunlar Moşe’ye 14 Nisan tarihinde öğretilmiştir (Raşi). Burada *korbanın* nasıl ve kimler tarafından yeneceği konusunda kanunlar verilmektedir. Dolayısıyla mantıken bunların da, yukarıda verilmiş olan *Pesah-korbanı* kanunlarıyla birlikte daha önceden verilmesi gerekirdi. Fakat Tora bunun yerine *korban* yapıldıktan sonraki olayları iletmeyi tercih etmiştir. Ramban bunun sebebini şöyle açıklar: Moşe, Tanrı’nın, ayın ondördünde Paro’nun direnişini kıracağını söylemesinin hemen ardından, Tora bunun nasıl olduğunu anlatmaya girişmiştir. Bu bölümün anlatımı bittikten sonra da *Pesah-korbanı* kanunlarına geri dönmüştür.

Yukarıda bazı kurallar sadece o yıl için geçerliken bazıları tüm nesilleri bağliyordu. Bu bölümdeki kurallar ise özellikle sonraki nesilleri bağlamaktadır (Sforno).

43. Hiçbir yabancı – Sadece “*yabancı*” demek yeterlidir. Buna rağmen “*hiçbir*” eklemesinin yapılması, ek bir kişiyi ifade eder (*Gur Arye*). Buna göre Yahudi olmayan bir kişinin dışında, Yahudi olmasına karşın inancını terkederek putlara tapan, Şabat’ı ihlal eden ve Tora’nın herhangi bir kuralının geçerliliğini inkar eden biri de, “Hareketleriyle Göklerdeki Babası’na yabancılaştığı için” *korbandan* yiyemez (Raşi). Dahası, *Targum Onkelos*’u temel alan Ramban, bu ifadenin “özellikle” yabancılaşmış bir Yahudi’yi ifade ettiğini belirtir; [zira Mısır mucizesiyle zaten ilgisi bulunmayan Yahudi olmayan kişiyi söylemeye bile gerek yoktur]. Böyle bir kişi *Teşuva* yapmadıkça *Pesah-korbanı*ndan yiyemez (krş. *Targum Yonatan*). Mitsvat Lo

⁴⁰ Bene-Yisrael'in, Mısır'da [da] oturdukları yaşantı [süresi] 430 yıldır. ⁴¹ Bu 430 yılın bitiminde – tam olarak o günde – Tanrı'nın tüm Orduları Mısır Ülkesi'nden çıktılar.

⁴² Bu, Tanrı için [Bene-Yisrael'i] Mısır Ülkesi'nden çıkarma konusundaki gözetim gecesidir. Tanrı'nın gecesi budur ve tüm Bene-Yisrael için nesilleri boyunca gözetim [temasını içerecektir].

[34. Pesah Kanunları]

⁴³ Tanrı Moşe ve Aaron'a “Pesah[-korbanın]ın yasası şudur” dedi:
“Hiçbir yabancı ondan yiyemez.

40. Yaşantı [süresi] 430 yıldır – Pasuk sadece “Mısır'daki yaşantı süresi” dememekte, gereksiz görünen bir “*oturdıkları*” sözcüğü eklemektedir. Raşi bunu şöyle açıklar: “Bene-Yisrael'in ‘yabancı’ statüsünde geçirdikleri ve başka yerlerin ardından en sonunda Mısır'da oturdukları, önceden belirlenmiş yaşantının süresi 430 yıldır”. Çevirideki “da” bağlacı, bu açıklama doğrultusunda eklenmiştir (bkz. Bereşit 15:13 açk.).

Gerçekten de, pasuğu “Bene-Yisrael'in Mısır'da geçirdiği süre 430 yıldır” şeklinde anlamak yanlış olacaktır. Zira ulusun Mısır'da o kadar uzun kalmadığı açıktır. Çünkü kaba bir hesapla, Yaakov'la birlikte Mısır'a gelen [Levi'nin oğlu] Keat'ın ve oğlu Amram'ın yaşamları toplamda 270 yılı bulmaktadır. Amram'ın oğlu Moşe de Çıkış sırasında 80 yaşındadır. Hepsini birbirine eklessek bile 430'u bulmamız mümkün değildir; üstelik birbirleriyle örtüşen yıllar da vardır. Bir görüşe göre tüm 430 yıl boyunca Kenaan Ülkesi de Mısır egemenliği altında olduğu için bu ifade, olduğu gibi anlaşılabilir (krş. *Tora Şelema* 421). Yine de Raşi'nin ilettiği geleneksel açıklama şu şekildedir:

Parçalararası Antlaşma (Bereşit 15:7-21) Çıkış'tan tam 430 yıl önce yapılmıştır ve pasukta belirtilen süre bunu göstermektedir. Bu antlaşma sırasında, Tanrı, Avraam'a onun soyundan gelenlerin 400 yıl boyunca (Bereşit 15:13) yabancı statüsünde olacaklarını ve bunun son bölümlerinde kölelik edeceklerini bildirmişti. Bu durum Avraam'ın “soyundan gelecekleri” ilgilendirdiği için, söz konusu 400 yıllık süre, antlaşmadan 30 yıl sonra Yitshak'ın doğumuyla başlamıştır [Nitekim pasukta “430 yıl” ifadesi tam çeviriyle “30 yıl ve 400 yıl” olarak geçmektedir. Bu da “Parçalararası Antlaşma'dan 30 yıl sonraki Yitshak'ın doğumunu takip eden 400 yıl” anlamındadır (Raşbam)]. Avraam herkes tarafından saygı gören ve “Tanrı'nın atadığı bir başkan” (Bereşit 23:6) olarak kabul edilen biriyken, Yitshak, yaşamı boyunca bulunduğu yerlerde bir yabancı olarak kabul edilmiş, Erets-Yisrael içinde göçebe yaşamıştır (bkz. Toledot peraşası).

Kısacası “yabancılık” Yitshak'la başlamıştır. Böylece Çıkış, Avraam'a söylenenleri doğrulamak için mükemmel bir şekilde ayarlanmıştır. Yitshak 15 Nisan tarihinde doğmuş ve – ne eksik ne fazla – tam 400 yıl sonra, yine 15 Nisan'da Bene-Yisrael Mısır'dan kurtarılmışlardır. Avraam 70 yaşındayken Parçalararası Antlaşma yapılmıştır. Avraam 100 yaşındayken Yitshak (Bereşit 21:5), Yitshak 60 yaşındayken Yaakov doğmuştur (Bereşit 25:26) ve Yaakov Mısır'a geldiğinde 130 yaşındadır (Bereşit 47:9). Başka bir deyişle Mısır'a geldiğinde söz konusu 430 yılın 220'si geçmiştir. Bu durumda Bene-Yisrael'in Mısır'da geçirdiği süre 210 yıldır (*Seder Olam*; *Pirke DeRabi Eliezer* 48).

Rambam (*İgeret Teman*) bu kronolojiyi, Tanrı'nın gelecekle ilgili verdiği bilgileri tam anlamıyla anlamamanın, ancak gerçekleştikten sonra mümkün olabileceğine bir gösterge olarak sunar. Çıkışa kadar, Parçalararası Antlaşma'da belirtilen 400 yılın tam olarak ne zamandan itibaren sayılmaya başlanacağı bilinmiyordu. Süre acaba Avraam'a bu bilginin verilmesiyle mi, Yitshak'ın doğumuyla mı, Yaakov'un Mısır'a gelişiyle mi yoksa Mısır'da köleliğin başlangıcıyla mı başlayacaktı? Bu konuda tahmin yapılabilirdi ama emin olmak için beklemek gerekiyordu. Nitekim *Talmud*'a göre, kendi görüşlerince sayımın Antlaşma'dan itibaren başladığına karar veren, Efrayim kabilesine mensup bir grup, Çıkış'tan 30 yıl önce Mısır'dan kaçmış; fakat gerçekte zaman henüz gelmediği ve Tanrısal koruma henüz mevcut olmadığı için Pelistiler tarafından yokedilmiştir (Divre Ayamim I 7:20-21; *Sanedrin* 92b).

Rabenu Behaye, bizlerin Maşiah'la ilgili kehanetlerin mutlaka gerçekleşeceğine olan inancının da sarsılmaz olması gerektiğini belirtir. Zira gelecekle ilgili şeylerin nasıl ve ne şartlar altında olacağını bilemeyiz. Tek bildiğimiz bunun olacağıdır. Gerçekleşeceği zaman bu kehanetin de tam anlamını kavramamız mümkün olacaktır.

41. 430 yılın bitiminde – Kurtuluş vakti geldiği

מִדּוּ וְכָל-עֶבֶד

44

אִישׁ מִקְּנֵת-כֶּסֶף וּמִלְתָּה אֹתוֹ אִזּוֹ יֹאכֵל בּוֹ: מִה תוֹשֵׁב וְשָׂכִיר לֹא-יֹאכֵל

45

בּוֹ: מִזֶּבֶד בְּבֵית אֶחָד יֹאכֵל לֹא-תוֹצִיא מִן-הַבֵּית מִן-הַבֶּשֶׂר חוּצָה וְעֵצִים לֹא

46

תִּשְׁבְּרוּ-בּוֹ: מִזֶּבֶד-עֵדֶת יִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה אֹתוֹ: מִה וְכִי-יִגְדֹר אֶתְךָ גֹּר וְעָשָׂה

47-48

פֶּסַח לַיהוָה הַמּוֹל לֹךְ כָּל-זָכָר וְאִזּוֹ יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ

וְכָל-עַרְל לֹא-יֹאכֵל בּוֹ: מִטַּרְחָה אַחַת יְהִיָּה לְאֶזְרַח וּלְגֵר הָגֵר בְּתוֹכְכֶם:

49

נִ וְיַעֲשֶׂה כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֶשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ:

50

değiştirip içeri girebilir (krş. Raşi).

Gruptan dışarı çıkarma – Mitsvat Lo Taase No. 8. Mısır’daki mucizeler sonucunda Bene-Yisrael artık kölelikten özgürlüğe yükselmiştir. Dolayısıyla bunun anısına yapılan Pesah-korbanının etini, tıpkı kralların kendi eşrafiyla yemesi gibi kendi grubu içinde yemelidir. Yediği büyük ziyafetten, dışarıdaki komşularına parçalar göndermek, sadece, bu tip büyük ziyafetlere alışık olmayan görgüsüz kişilere özgüdür. Bu sebeple grup kendi içinde yemelidir (Sefer Ahinuh).

Onda kemik kırmamalısın – Mitsvat Lo Taase No. 9. Bu mitsva da Pesah ziyafetindeki özgürlük ve kraliyet havasını ortaya koymaktadır. Kemiğin içindeki iliği elde edebilmek için onu kırmak, fakirlere özgüdür. Oysa en fakir Yahudi bile, Pesah gecesinde kral statüsündedir (Sefer Ahinuh). Ayrıca korban, tıpkı kralların yaptığı gibi keyifle ve yavaş yavaş yenektir. Kemik kırmak, acelesi olan kişilerin işidir (krş. Raşbam). Raşi’nin aktardığı kadarıyla, bu yasak, sadece Kazayit kadar et içeren bir kemik için geçerlidir. Ve bunun için etin, kırılma noktasında olmasına gerek yoktur; kemiğin herhangi bir yerinde olabilir. Ancak bir kemiğin hiçbir yerinde bu miktarda et yoksa, o kemiği kırmak yasak değildir (Talmud – Pesahim 84b).

“Onda kırmamalısın” vurgusu, bu kuralın sadece Pesah-korbanı için geçerli olduğunu belirtmektedir. Diğer yenebilen korbanlar için, bu yasak değildir (Mehilta).

47. Tüm Yisrael toplumu... – Bu ifadeye ne gerek vardır? Mısır’da yapılan ilk korbanda, kesilmek üzere alınan hayvanlar “aile başına” (p. 3) alınmıştır. Tora bunun tüm nesiller için bir şart olmadığını ve ailelerin birbirleriyle karışarak da yerine getirebileceğini belirtmek için “tüm Yisrael toplumu” demeyi gerekli görmüştür (Raşi). Başka bir deyişle ilkeri nesillerde bir korban üzerinde

ortak olan kişiler, aynı aileye mensup olmak zorunda değildir (MinhatYeuda; Sifte Hahamim)

48. Bir Ger senin yanında yaşıyorsa – Bu, Yahudiliği kabul eden kişilerin, doğuştan Yahudiler’le (bkz. p. 19 açk.) her konuda eşit statüde olduklarını vurgulayan birçok pasuktan biridir. Ataları Mısır’dan çıkamamış bile olsa, artık her yönden Yahudi’dirler; dolayısıyla kendilerini ve çocuklarını sünnet ettikleri takdirde, tıpkı diğer Yahudiler gibi korbanı yapma ve yeme hakları vardır. Bu genel gerektirmenin yanında, burada Tanrı, Moşe’nin, Bene-Yisrael’den olmayıp Yahudiliği kabul eden Erev Rav’ın da Bene-Yisrael’in “yanında” gitmesi yönündeki ricasını kabul ettiğini belirtmektedir (Or Ahayim; krş. İbn Ezra). Fakat bunun iyi bir fikir olmadığı çölde anlaşılacaktır; zira çöldeki, başta Altın Buzağı (Perek 32) olmak üzere önemli günahların temelinde Erev Rav vardır.

O zaman uygulamaya katılabilir – Tam çeviriyle “o zaman onu yapmak üzere yaklaşabilir”.

Hiçbir sünnetsiz ondan yiyemez – Mitsvat Lo Taase No. 10. Bir Yahudi, sünnetsizse (Arel) Pesah-korbanından yiyemez. İhmal sebebiyle olabileceği gibi, [örneğin ağabeyi sünnet sebebiyle ölen ve benzer bir tehlike endişesiyle sünnetten muaf kalan bir kişide olduğu gibi] zorunluluk sebebiyle de olsa, yasak her Arel için geçerlidir. “Ondan” yiyemez vurgusu, bu yasağın, korbanla birlikte yenen matsa ve maroru kapsamadığını belirtmektedir (Sefer Ahinuh). Mısır’dan çıkan her erkek sünnetliydi.

50. Harfiyen uyguladılar – Bkz. p. 28.

⁴⁴ Kişiyi ait parayla alınmış her köle [ile ilgili kanun: Önce] onu sünnet etmelisin; [efendi] ondan [ancak] o zaman yiyebilir. ⁴⁵ Bir geçici mukim ya da bir ücretli işçi ondan yiyemez.

⁴⁶ “Tek bir grup halinde yenmelidir. Etten [hiçbir parçayı] bu gruptan dışarı çıkarma. Ayrıca onda kemik kırmamalıdır.

⁴⁷ “Tüm Yisrael toplumu bu [uygulamayı] yerine getirmelidir. ⁴⁸ Bir Ger senin yanında yaşıyorsa ve Tanrı Adına *Pesah*[-*korbanı*] yapacaksa, [öncelikle sorumluluğundaki] tüm erkekleri sünnet etmelidir. O zaman uygulamaya katılabilir ve doğuştan Yahudi gibi olacaktır. Fakat hiçbir sünnetsiz ondan yiyemez. ⁴⁹ Hem doğuştan Yahudi için, hem de aranızda yaşayan Ger için, tek bir kanun [geçerli] olacaktır.” ⁵⁰ Tüm Bene-Yisrael, Tanrı’nın Moşe’ye ve Aaron’a verdiği talimatı harfiyen uyguladılar.

Taase No. 6. *Pesah-korbanının* temelinde Mısır’daki mucizeleri anmak olduğu ve bu *korban* sayesinde Mısır’dan çıkarak Tanrı ile Tora antlaşmasını yaptığımız için, bunun aksi yönünde davranan kişiyi *korbanın* yedirilmesi uygun değildir (*Sefer Ahimuh*).

44. Her köle – Burada Yahudi olmayan kölelerden bahsedilmektedir.

Parayla alınmış – Pasuğun başındaki “Kişiyi ait” olarak çevirdiğimiz sözcük, bir erkeği ifade etmektedir. “*Parayla alınmış*” eklemesi ise, bu kuralın bir kadın ya da çocuğa ait köleleri de kapsadığını belirtmektedir (*Mehilta*). Tora burada sadece kölelerle ilgili genel durum olduğu için “*parayla alınmış*” demektedir. Fakat parayla alınmayıp, evde doğmuş bir köle de bu kuralın kapsamındadır (İbn Ezra).

Onu sünnet etmelisin – Bkz. Bereşit 17:12. Buradan önemli bir sonuç çıkmaktadır. Yahudi olmayan bir kişi, bir Yahudi’nin kölesi olduğunda bazı mitsvalardan sorumlu hale geleceğinden, bunu istemesi gerekir. Başka bir deyişle bu kişi, sadece kendisi isterse bir Yahudi’nin kölesi olabilir; zorla olamaz.

Bir kadın köle söz konusuysa, bazı mitsvalardan sorumlu olduğunu temsil eden bir işlem olarak *mikveye* dalmalıdır (Rambam, *Yad Ahazaka*; krş. *Targum Yonatan*).

[**Efendi**] – Bu, Rabi Yeoşua’nın görüşüdür. Buna göre köle sünnet olmamışsa, sahibi *Pesah-korbanından* yiyemez. *Alaha* bu olduğu için (Rambam, *Yad Ahazaka*) çevirimiz bu yöndedir. Rabi Eliezer’e göre ise, pasuk köleden bahsetmektedir (Raşi).

45. Geçici mukim – İbranice *Toşav*. Bu terim, Yahudi olmamasına karşın puta tapmamayı görev edinmiş [ya da genel olarak Yedi Evrensel Mitsva’yı benimsemiş (bkz. Noah peraşasının

sonundaki açıklamalar)], fakat halen Kaşerut kurallarına uymayan kişileri ifade eder (*Sefer Ahimuh*). Yahudi olmayıp *Erets-Yisrael*’de yaşama hakkı olanlar bu kişilerdir. Bkz. *Onan yiyemez* k.b.

Ücretli işçi – İbranice *Sahir*. Bu terim Yahudi olmayan bir kişiyi temsil eder (Raşi). İkinci bir açıklamaya göre ise, Yahudiliği kabul etmiş ve sünnet olmuş; fakat henüz *Mikve*’ye girmemiş bir Ger’den bahsedilmektedir (*Sefer Ahimuh*).

Onan yiyemez – *Mitsvat Lo Taase* No. 7. *Korbanın* temelinde Mısır’dan çıkışı anmak olduğu için, Yisrael’in inancına tam olarak dahil olmayan bir kişinin bu *korbandan* pay alması uygun değildir; fakat *matsa* veya *maror* yiyebilir (*Sefer Ahimuh*). p. 48’de belirtildiği gibi hiçbir sünnetsiz *korbandan* yiyemez. Hem *Toşav* hem de [Raşi’nin görüşüyle] *Sahir* sünnetsiz olduklarına göre, ayrıca belirtilmelerine ne gerek vardır? Dolayısıyla bu emir, söz konusu kişiler “*sünnetli olsalar bile*” geçerlidir. Örneğin Yişmael’in soyu sünnet olma adetini sürdürmüştür; ayrıca Yeoşua zamanında Bene-Yisrael’e katılan Givon halkı da (bkz. Yeoşua *Perek* 9) Yahudilik’i tam kabul etmeseler de sünnet olmuşlardır. Emir, bu kişilerin bile *Pesah-korbanından* yemesini yasaklamaktadır (Raşi).

Farklı bir görüşe göre *Toşav* ve *Sahir* sözcükleri, Yahudi işçileri ifade etmektedir. Bu kişiler “nasıl- sa şu anda başka bir Yahudi’nin sorumluluğu altındayım; dolayısıyla *Pesah-korbanı* kontenjanına (p. 4) katılmama gerek yok” diye düşünmemeli, kesilecek bir *korban*a ortak olmalıdır. Bu emir, bunu yapmamış bir Yahudi işçinin, *korbandan* yemesini yasaklamaktadır (İbn Ezra).

46. Tek bir grup halinde – *Mehilta*; Saadya Gaon; Raşi. Tam çeviriyle “*bir evde*”. Fakat bunun anlamı “*grup*”tur. Dolayısıyla bir grup *korbanı* bahçede yiyebilir; yağmur başlayınca da mekan

51 ס נא ויהי בעצם היום הזה הוציא יהוה את-בני ישראל מארץ מצרים על-צבאתם: פ

1-2 שביעי א וידבר יהוה אל-משה לאמר: ב קדש-לי כל-בכור פטר כל-לחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ג ויאמר משה אל-ה'ם זכור את-היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ:

sınırları içinde yenir. Bet-Amikdaş yoksa, kutsal olmasına mani olacak bir kusur olana kadar otlamaya bırakılır; olunca da ister Koen, isterse de Koen'in vermek istediği herhangi bir adam tarafından herhangi bir yerde [Kaşer kesim sonucu] yenebilir. Tora'nın emri sadece Erets-Yisrael için geçerlidir; Hahamlarımız'ın öngörmesiyle Diaspora'da da uygulanır. Kaşer olmayan hayvanlar ve insanların behorları için ise Pidyon yapılır (bkz. p. 13). İlk ürün her zaman insanın en çok üzerine titrediği, en çok emek sarf ettiği ve geliş konusunda en çok sabırsızlık duyduğu üründür. Buna rağmen onu kendisine saklamayıp, Tanrı'ya adayarak, Tanrı'ya bağlılığını ifade eder. Mitsvanın temeli budur (Sefer Ahinuh).

Genel bir kural olarak, "kutsal" sıfatına sahip bir varlığı (Ekdes) – örneğin Bet-Amikdaş'a ait bir eşyayı ya da korban için ayrılmış bir hayvanı – kendi belirlenmiş amacı dışında kullanmak yasaktır. Bazı durumlarda bu varlıklar, bir tür fidye (Pidyon) karşılığında kutsiyet ortamından çıkarılabilir ve üzerlerindeki kutsiyet, fidye olarak verilen karşılığa aktarılır. Bu noktada Bene-Yisrael'in behorları da Ekdes'e dahil edilmektedirler (Sforno). Fakat gerek insan için yapılan, gerekse de eşek için yapılan Pidyon'da, Koen'e verilen karşılık, Koen'in istediği şekilde kullanılabilir (bkz. p. 13 açk.). Dolayısıyla bu örnekte, kutsiyet karşılığa aktarılmamakta, basitçe ortadan kalkmaktadır (Mizrahi; Sifte Hahamim).

Benim'dir o – "Mısır'da behorları öldürüp, Bene-Yisrael'in behorlarını hayatta tutarak, onlar üzerinde özel hak sahibi oldum" (Raşi). Tüm dünya zaten Tanrı'nındır. Dolayısıyla burada bahsedilen, son bela ile, Bene-Yisrael'e ait tüm behorların özlerinde özel bir kutsiyetin vücuda geldiği belirtilmektedir (Mizrahi; Sifte Hahamim).

3. Mısır'dan ... çıktığınız bu günü – Dolayısıyla Moşe halka bunu 15 Nisan günü söylemektedir. Moşe'nin sözleri alternatif olarak "Bu günü,

Mısır'dan – kölelik evinden – çıktığım [gün olarak] hatırla" şeklinde de anlaşılabilir (Rabi Arye Kaplan; s.a.).

Hatırla – İbranice *Zahor*. Burada fiilin mastar şekli kullanılmaktadır; dolayısıyla bir kerelik ya da yılda bir kerelik hatırlamayı değil, Çıkış'ın sürekli – her gün – hatırlanmasını gerektirmektedir (Raşi). Bu gereklilik, her gün sabah ve akşam okunan Şema'nın, Tanrı'nın Yahudiler'i Mısır'dan çıkardığını anlatan üçüncü paragrafı (Bamidbar 15:37-41) söylendiğinde yerine getirilir.

Zor kullanarak – Tam çeviriyle "el kuvvetiyle"; bkz. 6:1. Mısır "kölelik evi"dir. Başka bir deyişle Bene-Yisrael burada zorla tutuluyor ve zorla çalıştırılıyorlardı. Dolayısıyla Tanrı da, onlara bunu yapanlara karşı zor kullanmıştır (İbn Ezra).

Hamets yenmeyecektir – Mitsvat Lo Taase No. 11 (Sefer Ahinuh). "Yemeyin" değil, "yenmeyecektir" denmektedir. Bu da, kişinin hametsin hiçbir yarar sağlamaması gerektiğini belirtir. Köpeğine yem olarak bile veremez; dahası kimseye ait olmayan bir hayvanı bile hametsle besleyemez (Talmud Yeruşalmi – Pesahim 2:1). Burada bir kez daha hamets ile Çıkış arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Bene-Yisrael, Tanrı'nın Mısırlılar'a karşı zor kullanması sonucu o denli çabuk kurtarılmıştır ki, hametsin zevkine varmak yasaklanmıştır.

Rabenu Behaye, pasuğa daha derin bir açıklama getirir. "Zor kullanmak" ile "hamets" yan yana verilerek, hametsin yargıyı simgelediği mesajı verilmektedir. Pasukta "Tanrı" için kullanılan İsim ise [O'nun Merhamet Niteliği'ni yansıtan] Aşem'dir. Böylelikle Tanrı hametsi yasaklayarak şu imada bulunmaktadır: "Çıkış'ın zor kullanma sonucu gerçekleşmesi Yargı Niteliğim'in ön planda olduğu fikrini uyandırabilir. Fakat Ben bunu yaparken aslında 'Aşem' olarak yaptım ve Merhamet Niteliğim'i susturmadım. Siz de hiçbir zaman sadece katı yargı ve kuru kanunlarla

[35. Mısır'dan Çıkılıyor]

⁵¹ Tam olarak bu günde oldu: Tanrı, Bene-Yisrael'i organize gruplar halinde Mısır Ülkesi'nden çıkardı.

[36. Çıkış'ın Hatırasını Anmak]

13

¹ Tanrı Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ² “Bene-Yisrael içindeki her *behoru*, her rahim açanı Benim için kutsa. İster insan, ister hayvan olsun – Benim'dir o.”

³ Moşe halka “Mısır'dan – köle evinden – çıktığınız bu günü hatırla” dedi. “Çünkü Tanrı sizi buradan zor kullanarak çıkardı. *Hamets* yenmeyecektir.

51. Tam olarak... – Yukarıda “Bu, Tanrı için [Bene-Yisrael'i] Mısır Ülkesi'nden çıkarma konusundaki gözetim gecesidir” (p. 42) dendiği için, Tora yanlış anlaşılma olmaması amacıyla, Çıkış'ın “gündüz” gerçekleştiğini hatırlatmaktadır. Kurtuluş gece yarısı gerçekleşmiştir; fakat Mısır'dan gündüz vakti çıkmıştır (Ramban; Raşbam). İkinci bir olasılık, Mısır'dan Çıkış'ın ancak *Pesah-korbanını* titizlikle yerine getirdikleri için mümkün olabildiğini ima etmek için, bu korbanla ilgili kurallardan hemen sonra çıkıştan bahsediliyor olmasıdır (*Or Ahayim*).

İbn Ezra'ya göre pasuk, arkasından gelenlerle bağlantılıdır ve “Tam olarak, Tanrı'nın Bene-Yisrael'i organize gruplar halinde Mısır Ülkesi'nden çıkardığı günde, [13:1] Tanrı Moşe'ye konuştu...” anlamındadır. Bunun sebebi, sıradaki bölümün *behorlar*'ın kutsanmasıyla ilgili oluşu ve Çıkış'ın hemen öncesinde Tanrı'nın Mısır'daki *behorları* öldürmüş olmasıdır.

13.

1-16. Behorlar-Çıkış-Tefilin. Bu üç konu bir-biriyle bağlantılıdır. Peraşa, *behorların* özel konumunu ve gelecek nesillere Çıkış'taki mucizeleri anlatma konusundaki yükümlülüğü belirten iki paragrafla sonuçlanır. Bu paragrafların her ikisi de *Tefilin* emriyle biter ve bu nedenle *Tefilin* kutularının içinde bulunan dört paragrafın ikisidirler. Yahudi *behorların* beladan kurtarılması, onları Tanrı'ya özel hale getirmiştir (bkz. p. 2 açık). *Korbanlarla* ilgili ibadetin *behorlar* tarafından yapılmasını gerektiren bir kural bundan önce de yürürlükteydi. Ayrıca Yaakov ve Esav'ın anlatımından da anlaşıldığı gibi, bir sonraki neslin ihtiyaç duyduğu *berahaları* ve yükümlülükleri alan da *behoru*. Şimdi bahsi geçen yeni kutsal konum, bu ikisine ek olarak gelmektedir. Onuncu bela *behorlara* özel bir statü kazandırırken, Mısır'da gerçekleşen mucizeler dizisi de bütün ulusa kendini Tanrı'ya adama sorumluluğunu yüklemiştir. Bunu hem [baş *tefilinin* simgelediği] zeka ve düşünceyle, hem de

[kol *tefilinin* simgelediği] davranış ve icraatla gerçekleştireceklerdir.

Onuncu bela hem baba hem de anne tarafından *behor* olanların ölümüyle sonuçlanmışsa da, buradaki kutsama emri sadece anne tarafından *behor* olan erkeklerle sınırlıdır. Rabenu Behaye'ye göre bu, Tanrı'nın Bene-Yisrael'e olan sevgisinin, bir annenin, bebeğine yönelik sevgisi kadar büyük olduğunu simgelemektedir. Annenin duyduğu sevgi, babanınkinden çok daha farklı ve derindir. Rabenu Behaye ayrıca Raşba'dan alıntı yaparak, Tanrı'nın Bene-Yisrael ile tartışılmaz ve değişmez özdeşleşmesinin, bir annenin yeni doğan çocuğuyla özdeşleşmesi kadar kesin ve nihai olduğunu belirtir.

2. Her rahim açanı – İbranice *Peter Rehem*. Bir kadının ilk çocuğundan bahsedilmektedir. Dolayısıyla kutsal olacak olan, sadece anne tarafından *behor* olanlardır. Pasukta “*her behoru*” denmesi, erkek-kız ayrımı yapmıyor görünse de, Tora'nın başka bir yerinde (p. 12; Devarim 15:19) hayvanlarla ilgili olarak özellikle erkeğin kutsal olduğu vurgulanmaktadır. Bu pasukta insanlar ve hayvanlar *behorluk* tanımı açısından eşdeğer tutulduklarından (s.a.), insanlarda da sadece erkek *behorların* kutsal işlere ayrıldığı anlaşılmaktadır. Fakat “*rahmi açan*” olması gerektiği için, *behor* tanımı, sadece kadının ilk doğurduğu çocuk erkekse, onu ifade eder. Öncesinde kız doğduysa, kadının ilk erkek çocuğu bile olsa, *behor* değildir (*Talmud – Behorot* 47a).

Benim için kutsa – Moşe bunu ağzıyla ilan ederek yapacaktır (İbn Ezra; krş. Vayikra 13:3 açık.). *Mitsvat Ase* No. 8. Emrin hayvanlarla ilgili bölümü – *Kaşer* olmayan eşek de dahil olmak üzere – sadece çiftlik hayvanları için geçerlidir; vahşiler dahil değildir. *Kaşer* hayvanın *behoru*, sahibinin “bu kutsaldır [=kutsal işler içindir]” demesini ve küçükbaşlarda 30, büyükbaşlarda 50 gün ilgilendikten sonra *Koenler*'e vermesini gerektirir. Bu hayvanın bir bölümü *Mizbeah*'ta yakılır, eti de *Koenler* tarafından Yeruslayim

ד היום אתם יצאים בחדש 4
האביב: ה והיה כייביאך יהיה אל-ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחני 5
והיבואי אשר נשבע לאבתך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת 6
אתהעבדה הזאת בחדש הזה: ו שבעת ימים תאכל מצת וביום 7
השביעי חג ליהוה: ו מצות יאכל את שבעת הימים ולא-יראה לך 8
חמץ ולא-יראה לך שאר בכל-גבלך: ה והגדת לבנך ביום ההוא לאמר
בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים:

anlatılarla konuya adapte edilmelidir (Raşi; p. 8 aşk.).

6. Yedi gün boyunca matsa ye – Bir önceki pasukta sözü edilen “*ibadet*”in niteliği budur (İbn Ezra). Bu süre boyunca yenebilecek olan tahıl bazlı mamuller, sadece *matsa* ve dengi, *hamets* olmayan şeyler olabilir.

Yedinci gün Tanrı için bayramdır – Ramban bu ifadenin basitçe günün bayram özelliğinden söz ediyor olamayacağını belirtir; zira birinci gün de bayram olmasına karşın ondan burada bahsedilmemektedir. Dolayısıyla pasuktaki “*Hag – Bayram*” ifadesi başka bir konuya gönderme yapmaktadır. Her bayramda yapılması gereken *Hagiga* adı verilen bir *korban* vardır. Pesah’ta bu *korban* tercihan ilk günün arifesinde getirilmelidir. Fakat herhangi bir sebepten dolayı bu yapılamıyorsa, vakti geçmiş değildir ve sonrasında da yedi gün boyunca hala getirilebilir. Pasuk işte bundan bahsetmekte ve *Hagiga*’nın getirilebileceği son günün yedinci gün olduğunu öğretmektedir (*Talmud – Hagiga* 9b).

7. Bu pasukta matsa emriyle, hamets ve maya bulundurma yasağı yan yana verilerek bir kural öğretilmektedir: Söz konusu yasak, yenebilecek tek tahıl mamulu *matsa* gibi mayalanmamış maddeler olduğu zaman başlayacaktır; yani 14 Nisan günü öğle öncesi (Rabenu Behaye). Yine de, uygulamada *hamets* ve maya bulundurma yasağı 14 Nisan öğleden önce başlasa da, akşamına *Seder*’de *mitsva* olarak ilk kez yeneceği için bu gün içinde *matsa* yenmez.

İyeliğinde hamets ... maya görülmemelidir – *Mitsvat Lo Taase* No. 12. Bu yasakta *hamets* ile maya arasında fark yoktur (*Sefer Amitsvot*). Buradan, Pesah boyunca “Yahudi iyeliğinde” *hamets* madde görülmemesi gerektiğini öğrenmekteyiz. Bunun gerektirmesi, Pesah sonrasında

da bu maddeden yarar sağlanmasının yasak olduğudur. Diğer yandan Pesah sırasında Yahudi olmayan birinin iyeliğinde bulunan bir *hamets* maddeden, Pesah sonrasında Yahudiler’ce yarar sağlanmasında sorun yoktur (*Talmud–Pesahim* 28a).

8. Pasuğun alternatif çevirisi “O gün çocuğuma anlatıp ‘Tanrı’nın, Mısır’dan çıkışım sırasında benim adıma yapmış olduğu bu [mucizeler] sebebiyle [bu uygulamayı gerçekleştiriyorum]’ diyeceksin” şeklindedir (Raşbam). “Uygulama”dan kasıt, *Behor* hayvanlarla ilgili mitsvadır (p. 15; Ramban).

Çocuğuna anlatacak[sın] – 15 Nisan gecesi, yani Pesah’ın ilk [Diaspora’da ilk iki] gecesi herkes Mısır Çıkışı’nı anlatmakla yükümlüdür. *Mitsvat Ase* No. 9. Pasuk her ne kadar “*çocuğuna anlat*” diyorsa da, anlatma işlemi başkalarına da yapılabilir. Hatta kişi tek başınaysa kendi kendine anlatmalıdır. Zira Tora, “Mısır’dan – kölelik evinden – çıktığımız bu günü hatırla” (p. 3) demektedir (*Mehilta*) ve “hatırlamak” sadece söz ve hareketlerle anlamlıdır. Mitsvanın temelinde Mısır Çıkışı sırasında atalarımızın yaşadıkları olağanüstü tecrübeleri, Tanrı’nın Mısırlılar’ı cezalandırışını hatırlamak vardır. Çünkü Mısır Çıkışı’nın Yahudilik’teki yeri temel niteliğindedir ve dualarımızda sık sık “*Zeher Litsiyat Mitsrayim – Mısır Çıkışı’nın Anısına*” sözlerini kullanmamızın sebebi budur. Mısır Çıkışı, evreni yaratmış olan Tanrı’nın, onu kendi haline bırakmadığının, aksine aktif bir şekilde kontrol ettiğinin kanıtıdır. Ayrıca Tanrı’nın, o zaman olduğu gibi, Kendi uygun gördüğü her zaman doğanın kanunlarını geçersiz kılacağına gösteresidir (*Sefer Ahinuh*).

İbranice *Veigadta*. Bu, Pesah gecesi *Seder*’in merkezini oluşturan “*Agada – Anlatı*”nın kaynağıdır. *Pesah Agadası*’nda da belirtildiği gibi, bu sözler Pesah gelenekleri hakkında soru soracak

⁴ [Mısır'dan] Bugün çıkıyorsunuz – ilkbahar ayında.

⁵ “Tanrı seni, atalarına, sana vereceğine dair yemin ettiği, Kenaani, Hiti, Emori, Hivi ve Yevusi’nin ülkesine – süt ve balın aktığı ülkeye getireceği zaman, bu ibadeti bu ayda yerine getirmelisin. ⁶ Yedi gün boyunca *matsa* ye. Yedinci gün Tanrı için bir bayramdır.

⁷ Bu yedi gün boyunca *matsa* yenecektir. İyeliğinde *hamets* görülmemeli; [aynı şekilde] iyeliğinde – tüm sınırlarında – maya görülmemelidir.

⁸ “O gün çocuğuna anlatacak, ‘Mısır’dan çıkışım sırasında, Tanrı, benim için [tüm mucizeleri] işte bunun uğruna yaptı’ diyeceksin.

hareket etmeyin ve yargılarınız sırasında çeşitli yan etkenleri değerlendirerek, tıpkı Benim yaptığım gibi, yargınızı merhametle dengeleyin” (krş. Bereşit 2:4, *Tann* k.b.).

4. İlkbahar ayında – “Dolayısıyla Yahudi takviminin yapısı gereği, bazı yılların artık olmasına karar vereceğiniz zaman, bunu Pesah’ı kutlayacağınız Nisan ayı ilkbahara rastlayacak şekilde yapın (Sforno; bkz. p. 2 açk. *Yahudi Takvimi* k.b.). İbranice *Aviv*. Ya da “*ürünün olgunlaştığı mevsimde*” (Raşbam); zira bu, kışlık arpanın hasat zamanıdır (bkz. 9:31; Rabenu Behaye). Bir görüşe göre *Aviv*, bu ayın orijinal ismiydi. Bkz. 23:15, 34:18; Devarim 16:1. İleri tarihlerde, Babil sürgününün anısına, aylara Babil dilinde isimler verilmiştir ve bu ay için Nisan ismi kullanılmaya başlanmıştır (Megilat Ester 3:7; Nehemya 2:1; *Talmud Yeruşalmi* – Roş Ašana 1:2).

Çıkış’ın gerçekleştiği zaman, Tanrı’nın Bene-Yisrael’e olan sevgisini gösterir. Kurtuluş havanın güzel, ne fazla yağmurlu ne de çok sıcak olduğu; çıkış için en uygun zamanda gerçekleşmiştir (Raşi). Teilim’deki “*Esirleri uygun zamanda çıkarır*” (Teilim 68:7) sözcükleri bunu yansıtmaktadır. Nisan ayı aynı zamanda henüz yeni çiçek açan bitkilerin yeniden doğuşu simgelediği bir zamandır.

5. Atalarına ... yemin ettiği – Bkz. Avraam için Bereşit 15:18; Yitshak için Bereşit 26:3; Yaakov için Bereşit 28:13.

Kenaani... – Burada Kenaan Ülkesi’nde yaşayan beş ulustan bahsedilmektedir; oysa burada yedi ulus yaşamaktadır ve Perizi ile Girgaşi’den söz edilmemektedir. Raşi’nin de *Midraş Tanhuma*’dan aktardığı üzere aslında bu ulusların tümü “*Kenaani*”ye dahildir. Zira hepsi Ham’ın oğlu Kenaan’ın soyuna mensuptur. Nitekim ülke de her zaman “Kenaan Ülkesi” olarak adlandırılmaktadır. Burası özellikle Kenaan’a verilmiştir. Zira “*Kenaan lanetlidir*” (Bereşit 9:25) ve Şem’in kölesidir (Bereşit 9:26). Tanrı, tıpkı yurt dışındaki oğluna vereceği mirası, arada başkaları kapamasın diye kölesine veren bir kral gibi, burayı

Kenaan’a vermiştir. Oğlu geldiğinde kölenin elindekini alacaktır; çünkü kölenin mal sahibi olma hakkı yoktur ve elindeki her şey sahibinindir. Dolayısıyla Bene-Yisrael döndüğünde, hakkı olanı kolayca alacaktır.

Yine de akla “Kenaan hepsini kapsıyorsa Tora diğer beş ulusu neden saydı?” sorusu gelmektedir. Ramban bu soruya cevap verirken, “*süt ve balın aktığı*” bölgenin sadece bu beşine ait olan topraklarla sınırlı olduğunu belirtir. Perizi ve Girgaşi’nin topraklarında bu nitelik olmadığından yazılmamışlardır. Daha önce (3:8) verilen listede “*süt ve bal*”dan bahsedilmesine karşın Perizi’nin de dahil edilmesinin sebebi ise, oradaki listenin “*süt ve bal*” değil “*iyi ve geniş*” nitelemesine göre yapılmasıdır.

Süt ve balın aktığı ülkeye – Bu ülkede hurma ve incirden damlayan bal, keçilerden damlayan taze sütle karışmaktadır (Raşi). Başka bir deyişle bu ifade doğrudan anlamıyla algılanmamalı, topraktan süt ve bal fışkırdığı gibi bir kanıya kapılınmamalıdır (*Mizrahi*).

Bu ibadeti bu ayda yerine getirmelisin – Başka bir deyişle “bu ayla ilgili [gelecek nesillerdeki] ibadetler, bunun [Çıkış’ta yaptığın] gibi olmalıdır”. Buradan, *Pesah-kurbanının* sadece kuzu ya da oğlakla yapılabileceği, kesimden dört gün önce kontrole alınması gerektiği, az pişmiş ya da haşlanmış olarak yenemeyeceği, sadece gece boyunca yenebildiği, sünnetsiz, yabancı, geçici mukim ve ücretli işçilerin yiyemeyeceği ve kemik kırılmaması gerektiği vb. kuralların, sadece Mısır’da değil, tüm nesillerde geçerli olduğu öğrenilmektedir (*Talmud* – *Pesahim* 96a).

Bu kural daha önce de (12:25) verilmiş olduğuna göre neden tekrarlanmaktadır? Çünkü burada yeni bir durum söz konusudur. Yukarıdaki ifade *Raşa* çocuğun sorusundan önce gelmektedir. Burası ise soru soracak kadar bile bilgisi olmayan çocuğa söylenenlerden (p. 8) öncedir. Dolayısıyla iki farklı kategoride uygulama söz konusudur. Her birine farklı cevaplar verilmektedir. Örneğin soru soramayan çocuk, öncelikle ilgisini çekecek

ט וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל־יָדְךָ

וְלִזְכָּרוֹן בֵּין עַיִנֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְיַד חֻזְקָה הוֹצֵאתָ

יְהוָה מִמִּצְרַיִם: י וְשִׁמְרַת אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵדָה מִיָּמִים יָמִימָה: פ

יא וְהָיָה כִּי־בָאָךְ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ וְלֹא־בָתִּירָךְ

וְנִתְּנָה לָךְ:

girebilecek olan et hangi hayvana ait olabilirse, bu işlem için kullanacak deri de aynı tipte hayvanlardan elde edilmelidir.

Seni ... çıkarmıştır – p. 16'da ise “bizi” denmektedir. Buradan, ileriki nesillerin mevcudiyetinin, Mısır'dan çıkan neslin bu tecrübesine dayandığı ima edilmektedir. Babaların kurtuluşu, oğulların kurtuluşu demektir. *Pesah Agadası*'nda da tam olarak bu söylenmektedir: “Kutsal-Ve-Mübarek Olan sadece atalarımızı kurtarmadı; bizi de onlarla birlikte kurtardı” (Rabenu Behaye; krş. ö.p. açk.).

10. Yasayı – “Pesah yasasını” (Raşbam); bkz. s.a.

Yıldan yıla – Yani her yıl (Raşi). Tam çeviriyle “*günlerden güne*”; fakat bu bir deyimdir (krş. Şofetim 21:19). Ayrıca bkz. Bereşit 24:55 açk.; Vayikra 25:29.

Pasuğun Pesah'tan bahsettiği yönündeki açıklama *Talmud*'da Rabi Akiva'nın görüşünü takip etmektedir. Diğer yandan Rabi Yose Agalili'ye göre pasuk *tefilin* yasasından bahsetmektedir. Zira *tefilin*'in de belirlenmiş bir vakti vardır: gündüz vakti (“*güne*”). Ayrıca *tefilin* “günden güne” takılır. Sözcük kullanımının içinde başka mesajlar da vardır. Pasuk “günden” değil “*günlerden güne*” demektir. Bu da “günlerin hepsi” değil “*günlerden bazıları*” imasını taşır. Zira *tefilin* normal günlerde takılsa da, Şabat ve bayram günlerinde takılmaz (*Talmud* – *Menahot* 36b).

11-16. İkinci paragraf. Öncekine benzemesine rağmen, bu paragraf iki yeni öğeyi de içermektedir: *Behor*ların kutsanması ve Çıkış'la ilgili yeni bir soru tipi.

11. Sana ... yemin ettiği – 6:8 (Raşi). Bereşit 26:3 (İbn Ezra).

Kenaan Ülkesi'ne getirip – Buradan anlaşıldığı kadarıyla *behor*ların kutsanması, ancak Erets-Yisrael'e girildikten sonrası için doğrudur. Yine de, Raşi, Hahamlarımız arasında hakim olan iki görüşü aktarır: Birine göre, *behor*ların kutsanması

gerçekten de Erets-Yisrael'e girdikten sonra başlamış, çölde doğanlar ise kutsanmamışlardır. İkinci görüşe göre ise, kutsama hemen başlamıştır. Pasukta Kenaan Ülkesi'nden bahsetmesinin sebebi ise “bu emre bağlı kaldığımız takdirde Ülke'ye girmeye hak kazanacaksınız” mesajıdır.

Ramban ikinci görüşü şöyle açıklar: *Behor*ların kutsanmaları, Mısır'daki *behor*ların öldürülmeleriyle otomatik olarak gerçekleşmiştir. Genel bir kurala göre “Yokediciye izin verildiği zaman iyi ile kötü arasında ayırım yapmaz” (krş. Bereşit 19:15). Dolayısıyla teorik olarak, Mısırlı *behor*lar öldürüldüğünde Bene-Yisrael'in *behor*ları da pekala ölebilirdi (p. 15, Sforno o.a.). Buna rağmen kurtarılmış olmaları, onları Tanrı için “özel” bir konuma sokmuştur. Sorumluluğun Leviler'e geçmesine kadar (Bamidbar 3:46) devam edecek olan bu konum sebebiyle, *behor*lar kendilerini Tanrı hizmetine adamakla yükümlüdürler ve bu yükümlülük Mısır Çıkışı ile hemen yürürlüğe girmiştir. Fakat bu, sdece Mısır'dan çıkan *behor*ları bağlayan bir yükümlülüktür. Çölde doğanlar için ise böyle bir yükümlülük olmayacak, bu durum sadece Erets-Yisrael'e girildikten sonra yürürlüğe girecektir.

Onu sana vereceği zaman – Ülkeye getirilmek, zaten orasının verildiği anlamına gelmez mi? Ayrıca belirtmeye ne gerek vardır? Buradan, Erets-Yisrael'in hiçbir zaman babadan kalma miras olarak görülmemesi gerektiği öğrenilmektedir (Raşi). Bene-Yisrael için Erets-Yisrael, sanki şu anda verilmiş bir hediyeymiş gibi görülmeli ve Tanrı'ya bunun için aralıksız şükran duyulmalıdır (*Beer Mayim Hayim*; *Beer Basade*).

Tanrı'nın Bene-Yisrael'i “ülkeye getirmesi”nden bahis, Benzer bir ifade p. 5'te de kullanılmaktadır. İkisi arasındaki fark, “*getirecek*” anlamındaki *Yeviaha* sözcüğünün, p. 5'te fazladan bir Yud harfi içermesidir. Bu pasuktakinde ise [sayısal değeri 10 olan] Yud harfi yoktur. Tora burada, paragraflarda verilen emirlerden bağımsız olarak bir mesaj vermektedir. Bene-Yisrael, Yeoşua'nın

⁹ “[Bu sözler] Senin için kolunda bir işaret, alının tepesinde bir hatırlatıcı olmalıdır. Böylece Tanrı’nın Torası dilinde olacaktır. Çünkü Tanrı seni Mısır’dan zor kullanarak çıkarmıştır. ¹⁰ [Dolayısıyla] Bu yasayı yıldan yıla, belirlenmiş vaktinde gözetmelisin.

[37. Behorların Kutsanması]

¹¹ “Tanrı seni, sana ve atalarına yemin ettiği üzere, Kenaani Ülkesi’ne getirip, onu sana vereceği zaman,

kadar bile bilgisi [ya da ilgisi] olmayan çocuğa yöneliktir. Böyle bir durumda, Pesah’ın önemine ilişkin tartışmayı başlatmak ailenin sorumluluğundadır. Çocuğa tarihi görevi anlatılmalı ve Mısır’dan Çıkış’ın hatırasını aktarma yükümlülüğünün ayrıcalığını anlaması için kendisine yön verilmelidir.

Benim için – Bunu söyleyecek olan kişi, ilerideki nesillere mensup olacağına göre, “Kişi, kendisini, sanki Mısır’dan kendisi çıkmış gibi görmelidir [ya da göstermelidir (Rambam)]” (*Talmud – Pesahim* 116b).

Bunun uğruna – *Pesah Agadası*, anlatma işleminin ne zaman yapılması gerektiğini sorgular: “Roş Hodeş’ten itibaren [yapabilir miyiz? Hayır; çünkü] “o gün” denmektedir [dolayısıyla Mısır’dan Çıkış’ın yıldönümünde olmalıdır]. Madem “o gün” [deniyor] gündüzden olabilir mi? [Hayır; çünkü] “*bunun uğruna*” denmektedir [dolayısıyla gündüz olamaz. Zira] “*bunun uğruna*” [ifadesi, ancak “*bu*” diyerek gösterilecek bir şeylerin var olduğu zaman mantıklıdır. Ve bu zaman da] *matsa* ve *maror* [çocuğuna doğrudan gösterebileceğin şekilde] önünde durduğu saatten [yani *Seder* masasına oturulduğu zamandan] başka bir şey olamaz (*Mehilta*).

Yahudi ebeveyn, çocuklarına ulusun kurtuluş sebebinin sadece “*bunun uğruna*” – yani Agada’da tanımlanan Pesah emirleri; *matsa*, *maror* [ve Bet-Amikdaş olduğu sürece *Pesah-korbanı*] uğruna olduğunu ilan etmelidir (Raşi). Zira Yahudi Ulusu, varlığını Tanrı’nın emirlerine olan bağlılığına borçludur.

Pesah Agadası’nda bu pasuk, *Raşa* (12:26) sınıfındaki çocuğa verilen cevapta da yer alır. Amaç ona “Tanrı beni, senin alaya aldığın bu mitsvalar uğruna kurtardı. Bil ki; Mısır Çıkışı sırasında mitsvaları alaya alan kişiler, oradan çıkmamışlardır” mesajını vermektir (*Mehilta*). Ve pasuk bu mesajı verdiğine göre, benzer bir mesaj soru sormayı bile bilmeyen çocuğu da ilgilendiriyor demektir. Buna göre soru sormayı bilmeyecek kadar eğitimsiz kalmış bir çocuğun Mısır’dan çıkma sebebi, kendi şahsi hak ettiği şeyler değildir; o sadece halkın bir parçası olması

sayesinde özgürlüğü elde edebilmiştir. Dolayısıyla kendini geliştirmekle yükümlüdür. Diğer yandan *Raşa*, her durumda Mısır’da kalmıştır; zira o kendini halkın bir parçası olarak bile kabul etmeyi reddeden bir karakterdedir (bkz. 12:26-27 açık.).

9. [Bu sözler] – Kolda işaret, alın tepesinde hatırlatıcı olacak olan, Mısır’dan Çıkış’ın hatırlatıldığı bu bölümdür (Raşi). Başka bir deyişle bu emri içeren paragraf (13:1-10), özel kurallara göre ve hayvan derisine İbranice yazılı bir halde, kol ve başa takılan *tefilin* içinde yer almalıdır. *Tefilin* kutularının içinde toplam dört bölüm (*Peraşa*) bulunur. Bunların diğer üçü 13:11-16, Devarim 6:4-9 ve Devarim 11:13-21’dir (bkz. 13:16, Devarim 6:8 ve 11:18).

Kolunda bir işaret – Kola takılan *tefilin* kübü (*Bayit*), sol (p. 16 açık.) pazının üstünde kalbin karşısına yerleştirilir (krş. Devarim 6:6). “*İşaret*” anlamındaki *Ot* sözcüğü tekildir; bu da kol *tefilin*’inin içine yerleştirilen dört *peraşa*’nın tek bir deri parşömen üzerine yazılması gerektiğine işaretler (*Talmud – Menahot* 34b). Baş *tefilini* için ise durum farklıdır (bkz. p. 16 açık.). Diğer yandan, Şabat ve bayram günleri kendi başlarına birer “*Ot – İşaret*” oldukları için, bu günlerde *tefilin* takılmaz (a.k. 36b).

Alının tepesinde – Tam çeviriyle “*gözlerinin arasında*” olmasına karşın, bu, saç başlangıç çizgisinin hemen üstündeki merkezi bir noktayı ifade eden deyimsel bir kullanımdır (krş. Devarim 14:1; Radak, *Şeraşim*, *Tataf* k.b.). Burası, yeni doğmuş bir bebeğin bingüldağının en ön noktasıdır (*Talmud – Menahot* 37a). Bkz. p. 16.

Tefilin mitsvasında öncelikle koldan, sonra baştan bahsedilmektedir. Bu, *tefilin* takıldığında, sıralama açısından, önce koldakinin, sonra da baştakinin takılması gerektiğini gösterir. Çıkarılırken ise tersi uygulanır (*Mehilta*). Tıpkı bir kamp kurulduğunda ilk yapılan işlerin, kamp bozulurken son yapılması gibi (krş. Bamidbar 2:17).

Dilinde – Tam çeviriyle “*ağzının içinde*”. Buradan öğrenilen bir kural, *tefilin* içindeki *peraşaların*, sadece *Kaşer* olan hayvanların derileri üzerine yazılabilmesidir. Başka bir deyişle, “ağzın içine”

- יָבִיחַ עֲבֶרְתָּ כָּל־פֶּטֶר־רַחֵם לִיהוָה וְכָל־פֶּטֶר | שֶׁגֶר בַּחֲמָה 12
- אֲשֶׁר יִהְיֶה לָּךְ הַזִּכָּרִים לִיהוָה: יָבִיחַ וְכָל־פֶּטֶר חֶמֶל תַּפְדָּה בִּשָּׂה וְאִם־לֹא 13
- תַּפְדָּה וְעֶרְפָתוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָד תַּפְדָּה: מִפֶּטֶר יָד וְהִיא 14
- כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹק יָד הַזִּצְיָנוֹ
- יִהְיֶה מִמִּצְרִים מִבֵּית עֲבָדִים:

Böylece *behor* bir eşiği bir kuzu karşılığında kurtarmayı emrederek, Tora bize tüm maddi varlığımızın Tanrı'nın hizmetine adanması gerektiğini öğretmektedir. Mal-mülk edinmeyi hedefimiz, servetimizi de kişisel itibar için bir araç haline getirdiğimiz takdirden, onu kaybederiz. Tıpkı Tanrı'nın emri üzerine eşiğini kurtarmış dikkafalı bir kişinin, onu öldürerek kaybetmesi gibi (bkz. s.a.).

Kuzu karşılığında kurtarmalı – *Mitsvat Ase* No. 10. *Pidyon* adı verilen bu kurtarma işlemi sonucunda eşiğin üstündeki kutsiyet ortadan kalkar ve sahibi onu istediği gibi kullanabilir. Kuzu, eşiğin karşılığında bir Koen'e verilir ve Koen de bu kuzuyu istediği şekilde kullanabilir [Burada eşiğin özel statüsünü gösteren bir başka örnek vardır. *Kaşer* bir hayvan kurtarılmadığı gibi, sahibinin ondan yarar sağlaması yasaktır; alan Koen de, ancak hayvanın etini yiyebilir. Oysa kurtarılan bir eşek de, karşılığında verilen kuzu da, istenilen şekilde kullanılabilir]. Kişinin kuzusu yoksa, kuzu karşılığı ücret de verebilir. Bu da değişken olabildiği için, kişinin cömertliği doğrultusunda, yarım *sela*, dörtte üç *sela* ya da bir *sela* [= *şekel* = 22,8gr.] miktarında gümüşlük sabit bir bedel belirlenmiştir. *Pidyon*, eşiğin doğumundan itibaren ilk otuz gün içinde yapılmalıdır (*Sefer Ahinuh*).

Boynunu vurmalsın – Raşi; İbn Ezra; Mişna – *Behorot* 1:7, Bartanura'lı Rabi Ovadya o.a. *Mitsvat Ase* No. 11 (*Sefer Ahinuh*). İbranice *Araf* kökü. Bu ifade, hayvanın omurga kemiğinin boyun hizasından koparılması anlamına gelmektedir. Bu işlem, eşiğin ensesine, bir balta ya da satır kullanılarak (*Talmud – Behorot* 10b, 13a), omurgayı, gırtlak ve nefes borusunu kopartacak kadar güçle vurulmasıyla gerçekleştirilir (*Talmud Yeruşalmi – Sota* 9:5; *Talmud [Bavli] – Sota* 43a; krş. a.k. 46b). Bkz. 34:20. Ayrıca bkz. *Devarim* 21:4; *Yeşayau* 66:3; *Oşea* 10:2.

Eşiğin *behoru* Tanrı için kutsal olduğundan *korban* olarak sunulması gerekirdi; yani ölmeliydi. Fakat eşek *Kaşer* değildir ve *korban* olarak sunulamaz. Bunun yerine bir kuzu karşılığında

kutsal konumundan çıkarılabilir ve hayatta kalabilir. Fakat eğer sahibi bunu yapmazsa eşek hala kutsal olduğu için kişisel amaca hizmet edemez ve konumunun bir gereği olarak ölmelidir. Eşiğin sahibi, eşek yerine bir kuzu vermeyerek Koenler'den bir mülkiyet hakkı esirgediği için, o da eşiğini tümüyle kaybedip maddi kayba uğramalıdır (*Raşi*). Dolayısıyla eşek öldürüldükten sonra, cesedinden bile maddi kazanç sağlamak yasaktır (*Talmud – Behorot* 10b).

Oğullarından behor olanların hepsini kurtarmalsın – Bir *behor* kutsal olduğu için Tanrı hizmetinde çalışması gerekir. Fakat tapınak hizmeti görevi daha sonraları Koenler'e verildiği için *behor*lar bunu yerine getiremeyecektir. Dolayısıyla bu görevden affedilmeleri, kutsiyetten "kurtarılmaları" gerekir. Bu, bir *behor* için, doğumunu takip eden 31. günde bir Koen'e 5 *şekel* miktarında gümüş vermesiyle gerçekleşir (*Bamidbar* 3:47, 18:16). Söz konusu seremoni "*Pidyon Aben – Oğulun Kurtarılması*" adını alır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu bölümde sözü geçen *behor*, anne tarafındandır. Sadece baba tarafından *behor* olan bir çocuk için *Pidyon* yapılmaz. Buna karşın *Pidyon* gerektiren bir oğulu kurtarmak, annenin değil, babanın yükümlülüğüdür. Ayrıca çocuğun anne ya da babası Koen ya da Levi ise, *Pidyon*'a gerek yoktur (*Talmud – Behorot* 47a). Bkz 22:28.

14. İleride – İbranice *Mahar*. Tam anlamı "yarm"dır. Rabi Yeuda A-Levi sözcüğün buradaki anlamının bulunulan günü takip eden günle sınırlı olmadığını ve "bugünden sonraki tüm zamanları" içerdiğini belirtir (İbn Ezra).

'Bu ne?' diye sorduğunda – *Pesah Agadası*'nda bu, "*Tam – Saf / Sıradan Çocuk*"un *Seder*'le ilgili sorusu olarak açıklanmaktadır. Sforno ise pasukların gidişatından yola çıkarak, bu sorunun *Pidyon*'la ilgili olduğunu belirtir. *Kaşer* olmayan eşiğin *behorunun* kurtarılmasına dair gereklilik bir istisnadır. Çocuk da şaşırmış, bunu sorgulamaktadır. Ona verilecek cevap, Mısır'dan Çıkış'la ilgilidir; zira *Pidyon*'un temelinde bu olay yatmaktadır (bkz. s.a.). Aynı görüşte olan Or

¹² her rahim açanı Tanrı için ayırmalısın. Sana ait bir çiftlik hayvanının düşük yapmasıyla [bile olsa, rahim] açmış olanların hepsi – erkekler – Tanrı'ya aittir.

¹³ “[Rahim] Açan her eşiği bir kuzu karşılığında kurtarmalı, eğer kurtarmazsan, onun boynunu vurmalsın. Ayrıca, oğullarından *behor* olanların hepsini kurtarmalısın.

¹⁴ “İleride çocuğun sana ‘Bu ne?’ diye sorduğunda, ona [şöyle] cevap vermelisin: ‘Tanrı bizi Mısır’dan – köle evinden – zor kullanarak çıkardı.

komutasında Erets-Yisrael’i fethettiği zaman, 10 tane savaş yapmak zorunda kalmıştır. Ancak *Mašiah* döneminde gerçekleşecek olan “*Kibuts Galuyot – Sürgünlerin Toplanması*” sırasındaki gelişte, Yahudiler hiçbir savaş yapmak zorunda kalmayacaklardır. Tanrı’nın Erets-Yisrael’i “atalara yemin ettiği” şekilde Yahudiler’e vermesi, işte tam olarak o zaman gerçekleşecektir. Ülkeye bu geliş, bir daha çıkmayı gerektirmeyecek tam bir geliş olacaktır. Pasukta “onu sana vereceği zaman” denmesindeki ima budur. Zira o zamanki “veriş” tam bir “veriş” olacaktır (p. 5, Rabenu Behaye o.a.).

12. Ayırmalısın – Raşi. Tam çeviriyle “geçirmelisin”. “*Behor* hayvanı, diğerleriyle karışmaması için ayrı bir bölüme geçirmelisin” (İbn Ezra). “*Behoru*, kendi iyeliğinden, Kutsiyet’in iyeliğine geçirmelisin” (*Leket Bahir*). “Üzerinden aleladelik özelliğini çıkarmalısın; zira annesinin karnından itibaren kutsal işe ayrılmıştır” (Rabenu Behaye). Ramban’a göre bu “ayırma” ya da “adama”nın tanımı devamında verilmektedir: Normal çiftlik hayvanlarının, eşiğin ve insanların *behor*ları özeldir. Eşek dışındaki hayvanların *behor*ları, diğerlerinden ayrılarak bir Koen’e verilmeli, o da bu hayvanla *korban* yapmalıdır (Raşbam). Eğer hayvanda *korban* olmasına engel olan bir kusur varsa, o zaman Koen’e bir hediye olarak verilmelidir.

İnsanların *behor*ları ise, ulusun *korban* uygulamasını yerine getirme göreviyle onurlandırılmıştır. “Behor Altın Buzağı günahından sonra bu ayrıcalık *behor*lardan alınmış, bu görev Aaron’un soyu olan Koenler’e verilmiştir. Diğer Leviler ise onlara yardımcı görevlendirilmiştir. Görev değişimine karşın *behor*ların kutsiyeti halen geçerlidir; dolayısıyla “kurtarılmalrı” gerekir. Başka bir deyişle p. 13’te sözü edilen “kurtarılma” gerekliliği, görev değişiminden sonrasında ortaya çıkacaktır. Bu noktada *behor*lardan genel olarak bahsedildiği için, kurala şimdiden bir gönderme yapılmaktadır (Raşbam; *Hizkumi*; bkz. p. 13 aq.).

Düşük – İbranice *Şeger*. Bu sözcük normal hayvan yavrusunu da ifade edebilir (krş. Devarim 7:13, Raşbam o.a.; Radak, *Şeraşim*). Fakat pasuk-

ta daha önce geçen “*rahim açan*” ifadesi normal doğumu zaten kapsadığına göre, *Şeger* sözcüğünün bu pasuktaki anlamı “*düşük*”tür. Burada, zamanından önce doğmuş olan bir hayvanın bile *behor* olarak kutsiyet taşıdığı ve kendisinden sonra doğanın bu özelliğe sahip olmaması için yeterli olduğu belirtilmektedir. Aynı kural insanlardaki düşük için de geçerli olmasına karşın, burada özellikle hayvan için söylenmesinin nedeni, rahmi açmış bir hayvan düşüğünün, kutsiyet taşıdığı için gömülmesinin gerekli olmasıdır. Başka bir şekilde kullanılması ya da bir yere atılması yasaktır.

İkinci bir olasılık ise “*rahim açan*” ifadesinin insanlar, *Şeger* sözcüğünün ise hayvanlar için normal doğumu ifade ediyor olmasıdır (Raşi).

Erkekler Tanrı’ya aittir – Bkz. 34:19-20; Vayikra 27:26; Devarim 15:19.

13. Her eşiği – Hayvanlar içinde *Kaşer* olmayıp buna karşın *behor* statüsüyle kutsiyete sahip olan tek hayvan eşektir. Eşiği istisnai kılan yanı, Çıkış’la doğrudan bağlantılı olmasıdır. Bene-Yisrael Mısır’ı terk ettiklerinde tüm eşyalarını eşeklere yüklemişlerdir. Bene-Yisrael’in Mısır’ı boşalttıkları (12:36) düşünüldüğünde yükleri oldukça ağırdır ve eşeklerin normal şartlarda taşıyamayacakları miktardaki bir yükü taşıyabilmeleri, Mısır Çıkışı mucizelerinden biri olarak bu olayı hatırlatıcı niteliktedir. Eşiğin özel konumunun bir sebebi budur.

İkinci bir bağlantı da, Yehezkel kitabında Mısırlılar’ın ya da Paro’nun eşekle bağdaştırılmasıdır (Yehezkel 23:19-20). Bene-Yisrael ise kuzuya benzetilmiştir (Yirmeyau 50:17). Paro, Bene-Yisrael’i salıvermiş olsaydı Mısır zarar görmeden kurtulabilirdi. Başka bir deyişle eşek, kendisini kuzu[yu serbest bırakma] karşılığında kurtarabilirdi (Sforno). Fakat bunu yapmamıştır. Bu açıdan bu mitsvada, eşiğin *behor*unun kuzu karşılığında kurtulması farklı bir anlam taşımaktadır.

Rabi Samson Raphael Hirsch, eşiğin maddiyatı sembolize ettiğini belirtir. Kuzu ise, *Pesah-korbanı* olarak kullanılması sebebiyle Bene-Yisrael’in Tanrı’nın hizmetkârı haline girişini simgeler.

וַיְהִי כִּי-הִקְשָׁה פְּרַעֲהַ לְשַׁלְּחָנוּ וַיַּהֲרֹג

15

יְהוָה כָּל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד-בְּכוֹר בְּהֶמָּה עַל-כֵּן אָנֹכִי

זֹכֵר לַיהוָה כָּל-פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל-בְּכוֹר בְּנֵי אֶפְרָיִם: 16

וְעַל-יְדֵכָה וּלְטוֹטַפֶּת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בַחֲזֹק יָד הִצִּיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם: 17

Dört ayrı bölmenin gerekliliğine dair bir başka noktayı da, *Talmud*'dan (*Sanedrin* 4b) alıntı yapan Raşi açıklamaktadır: **Totafot** sözcüğü, *Tat* [ya da *Tot*] ve *Pat* [ya da *Fot*] olarak ikiye ayrılabilir. Antik bir dil olan Katpi dilinde *Tot* “iki”, bir başka antik dil Afrika’da de *Fot* “iki” anlamındadır. Bu da toplamda dört etmektedir. *Tot* sözcüğü İngilizce’deki *two* – “iki” ile bağlantılı görünmektedir. Olasılıkla Latince’deki *totas* ve onun İngilizce karşılığı *total* – “toplam; yekün” de buna bağlıdır. Benzer şekilde *Fot* sözcüğü de, Gotik *bothe*, İngilizce *both* – “ikisi” ve Sanskritçe *botto* ile alakalı görünmektedir.

İlginçtir; antik Mısır dilinde *ftu* ya da *fot*, “dört” anlamında iken *tot* ise toplanış, benzeş, ilahi ya da sert deri anlamlarında olabilir. Bu durumda **Totafot** sözcüğü, deriden yapılmış dört bölmeli dini manaları olan bir objeyi simgeleyebilir – ki tefilin böyle bir şeydir. Başka otoriteler, eski Mısır dilinde *tot* ya da *otat* sözcüklerinin beyni ifade ettiğini yazar; bu da *tefilin*in yerleştirildiği yerdir (Abravanel).

☞ Tefilin ve Çıkış

Ramban, Yahudilik’teki temel kavramları anlamaya yönelik ve bu nedenle bütünüyle incelenmesi gereken açıklamasında *tefilin* ve Çıkış arasındaki bağlantıyı ele almaktadır. Bu açıklamanın bir özeti şöyledir:

Tefilin kutularının (**Bayit**) içinde yer alan dört *peraşa* [*Şema*’nın ilk iki paragrafı ve *peraşamızın* son iki paragrafı] Yahudilik’in temelidir. *Peraşamızdaki* iki paragraf Çıkış’ı anlatmaktadır. Bir Yahudi’nin, onu kurtaran ve Yisrael’i bir ulus haline getiren Tanrı’ya karşı yükümlülükleri olduğuna dair bilinci buradan kaynaklanır. *Şema*’nın ilk iki paragrafı ise Tanrı’nın Bir ve Tek olduğu kavramını vurgulamaktadır. Bu bölümler, O’nun Krallığı’nı, ödül ve ceza kavramını, ve bütün emirleri yerine getirme konusundaki yükümlülüğü kabul ettiğimizi belirtir. Bu temel prensipler her zaman bizimle olmalıdır – hareket ve icraat kapasitemizi simgeleyen kolun üstünde, duyguların beşiği olan kalbin karşısında, entellektüel ruhun ve [geçmişimizin farkında olmamızı ve Tanrı’nın İsteği’ni yerine getirmemizi

sağlayan] belleğin barınağı olan başın üstünde.

Tora sürekli olarak, mitsvaların Mısır’dan Çıkış’ın birer hatırlatıcısı olduklarını tekrar etmektedir. Başka bir deyişle, Çıkış’ın tüm Tora’yı etkileyen bir boyutu vardır. İnsanoğlu, Yaradılış’tan sadece birkaç nesil sonra, putperestlik mikrobuna yakalanmıştı. Artık bilinen anlamıyla pek rastlanmasa da, bu günahın bugün hala var olan birçok şekli vardır. Bazıları evrenin hep var olduğunu ve bir Yaratan’ın olmadığını iddia ederler. Başkaları bir Yaratan’ın olduğunu kabul etse de, O’nun günlük olayların farkında olmadığını, insanlarla ilgili konularla ilgilenmeye tenezzül etmediğini, dolayısıyla ödül ve cezanın da var olmadığını savunurlar. Çıkış tüm bu düşünceleri boşa çıkarır niteliktedir. Çıkış, Tanrı’nın doğa üzerinde tam kontrole sahip olduğunu, hiçbir şeyin ve hiç kimsenin O’nun İsteği’ne karşı gelemeyeceğini kanıtlar. Tanrı’nın insanlarla, peygamberleri aracılığıyla iletişim kurduğunu ve verdiği sözleri Kendi İsteği doğrultusunda yerine getirdiğini gösterir. Moşe’nin Paro’ya, belaların Tanrı’nın büyüklüğünü gösterdiğini sürekli tekrarlamasının temelinde, bu mesajları verme amacı yatmaktadır.

Çıkış’ın bu mesajı sadece inancımızın ve mevcudiyetimizin temeli olarak bir kenara bırakılamaz; sürekli tekrarlanması gerekir. Dolayısıyla bu mesajı üzerimizde *tefilin* olarak taşıyız ve emirleri yerine getirirken Çıkış’ı hatırlarız. Gözümüzde “büyük” olanlar kadar küçük “görünenler” de dahil olmak üzere, tüm mitsvaları yerine getirmekte çok istekli olmamız gerekir; zira onlar bizim inanç ve kararlılığımızı pekiştirir nitelikteki etkenlerdir. Bunun için sinagoglarda toplanır, yüksek sesle dua eder ve Tanrı’nın huzurunda “Biz Senin eseriniz!” ilanın-da bulunuruz.

Çıkış’taki mucizeler, Tanrı’nın evrene hükmettiğinin açık birer kanıtıdır. Dolayısıyla bizim “doğal” kabul ettiğimiz şeyler de, aslında tamamen mucizevidir. “Doğal” ile “mucizevi” arasındaki tek fark ise ilkinin alışık olmamız, ikincisine ise olmadığımız için hayrete düşmemizdir.

¹⁵ Paro'nun bizi salıverme konusunda inat ettiği bir zamanda, Tanrı Mısır Ülkesi'ndeki – insanın *behor*undan, hayvanın *behor*una kadar – tüm *behor*ları öldürdü. Bu yüzden [Kaşer hayvanlar içinde] rahmi açan tüm erkekleri Tanrı Adına *korban* yapıyorum. Tüm *behor* oğullarımı ise kurtarmam gerekiyor'. ¹⁶ “[Bu sözler de] Kolunda bir işaret, alınının tepesinde bir nişan olmalıdır. Çünkü Tanrı bizi Mısır'dan zor kullanarak çıkardı.”

Ahayim, ek olarak, Mısır Çıkışı'nın anlatılması konusundaki yükümlülüğün *Seder* gecesine özgü olduğunu, diğer zamanlarda ise sürekli anlatmak gerekmediğini, ama gelebilecek soruları cevaplamak gerektiğini belirtir. *Or Ahayim* ayrıca, pasuktaki sözcüğün “*sorarsa*” anlamında olabileceğine de dikkat çekerek, cevabı gerektiren soruların, sadece içtenlikle sorulanlar olduğunu kaydeder. Fakat eğer soru, *Raşa*'ninki gibi öğrenme değil alay amaçlıysa cevap vermek zorunlu değildir.

Zor kullanarak – Çevirimiz, Tanrı'nın Mısırlılar'a karşı zor kullandığı şeklindedir. Diğer yandan *Sforno* bunu farklı bir şekilde açıklayarak, zor kullananın, Bene-Yisrael'in bir an önce gitmesi için baskıda bulunan Mısırlılar olduğunu belirtir (12:33). Bu baskı sonucunda oluşan telaş sebebiyle, Bene-Yisrael mallarını arabalara yüklemeye bile vakit bulamamış, sadece eşekleri kullanmak durumunda kalmışlardır. Bir mucize sonucu eşekler normalde taşıyamayacakları miktardaki yükü taşıyabilmişler ve sonuçta *Pidyon*'u gerektirecek bir kutsiyete hak kazanmışlardır. *Tam*'ın sorusu da bu şekilde cevaplanmaktadır.

15. *Tam*'a kısa bir cevap verdikten sonra, bu cevap açılmaktadır ve “zor kullanmak”tan kastın *behor*ların ölümü, bunun sebebinin ise Paro'nun inatçılığı olduğu açıklanmaktadır (İbn Ezra).

Behor oğullarımı ise kurtarmam gerekiyor – *Sforno*'nun da işaret ettiği üzere, *Pidyon Aben*'in amacı, *behor* oğlu kutsal hizmetten muaf kılmaktır. Başka bir deyişle, bu seremoni yapılmadığı takdirde, bir *behor* dünyevi işlerle meşgul olamaz. Seremoni sonucunda bu serbestiye kavuşulduğu için *Pidyon Aben*, bir ziyafet yemeğiyle kutlanır. Fakat biraz düşünersek; eğer kurtarılmış çocuğun kutsiyetini azaltıyorsa, bunu neden kutluyoruz? Üzülmemiz daha uygun olmaz mıydı? Açıklama Yahudi inancının temelinde yatmaktadır. Yahudilik'te ruh ve beden bir ikilem içinde olmalıdır. Dahası Tora'ya göre, dünyevi aktiviteler bile en az kutsal törenler kadar kutsal bir tavırla – Tora'nın kurallarına bağlı kalarak – yürütülmelidir. Dolayısıyla *Pidyon* sayesinde gerçekleşen kurtarılmış, çocuğun, kurtarılmaya kendisine yasak olacak türdeki aktiviteleri yapabilmesine ve bu şekilde kutsiyeti dünyevi işlere aktarabilmesine olanak sağlar. Seremoni sırasında Koen'in yaptığı duada, çocuğun Tanrı korkusuna

sahip olmasının dilenmesinin sebebi budur. Zira fiziksel hayattaki zorluklarla başedebilmek için, Tanrı'ya bağlılık bir ön şarttır (Rabi Yaakov Kamenetsky).

16. [Bu sözler de] – Bu paragraf da, *tefilin* kutularındaki peraşalardan biridir.

Çevirimizde bu sözler *Tam*'a verilen cevabın dışında bırakılmıştır. Fakat bu son pasuk da cevaba dahil olabilir (Raşbam).

Kolunda – İbranice *Yadeha*. Bu sözcük normal şartlarda Yud-Dalet-Haf harfleriyle yazılır. Burada ise sonda fazladan bir E harfi vardır. Bu şekliyle sözcük “*Yad Kea – Güçsüz Kol*” şeklinde ikiye ayrılabilir. Başka bir deyişle kola takılan *tefilin* güçsüz kola takılmalıdır; ki bu genelde sol koldur (*Talmud – Menahot* 37a). Bunun bir sebebi de, sol kolun kalbe daha yakın olmasıdır (a.y.). Ayrıca bkz. Devarim 6:8 açık.

Bir nişan – Ya da “*alimbağ*” (İbn Yanah; Radak, *Şeraşim*, *Tataf* k.b.; krş. Şemuel II 1:10, *Targum Yonatan* o.ş.; *Talmud – Menahot* 34b, *Tosafot* o.a.; Ramban). *Talmud* bunu, bir kulaktan diğerine kadar uzanan taç benzeri altın bir baş süsü olarak açıklar (*Şabat* 57a/b). İbranice *Totafot*.

Targum Onkelos, bu sözcüğü *Tefilin* olarak çevirmektedir; ki bu, “*Tefila – Dua*; *Yargı*; *Tanıklık*” ile akrabadır (*Talmud – Menahot* 34b, *Tosafot* o.a., *LeTotafot* k.b.). Yunanca'da bu sözcük *phylassin* olarak çevrilir; ki bu gözetme ve koruma anlamındadır (bkz. Josephus Flavius, *Antiquites* 4:8:13; Yehezkel 24:14 üzerindeki açıklamalar).

Sözcük kendi içinde çoğul karakterlidir. Bu da başa takılan *tefilin* kutusunun dört ayrı bölmeden oluştuğuna dair bir işarettir (Ramban). Kola takılan *tefilin*den farklı olarak (bkz. p. 9 açık., *Kolunda bir işaret* k.b.), baş *tefilin*inde, dört *peraşa*, dört ayrı deri parşömene yazılır ve dört ayrı bölme içeren, ama tek bir köseleden yapılmış yine küp şeklindeki bir kutuya ayrı ayrı yerleştirilir. Diğer yandan p. 9'da baş *tefilin*inden bahsedilirken “*Zikaron – Hatırlatıcı*” şeklinde tekil bir kelime kullanılmıştır. Bu da, söz konusu dört bölmenin tek bir köseleden yapılmış olması gerektiğine dair bir işarettir.